

Helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odbora za
ljudska prava
u Srbiji

broj 153-154 • jul-avgust 2011 • godina XVI

SRBIJA strah od kandidature

Region Balkana

- Nesposobnost za regionalnu saradnju
- Kredit koji se brzo troši
- Makedonija: Muke s demokratijom
- Crna Gora: Crnski i gorski
- Dokazivanje patriotizma

i još:

Povratak kosovske teme

- Stare dileme - nova iskušenja
- Mirno ali neizvesno

Tranziciona pravda

- Zločin i dalje traje
- Istina u službi mita

Sadržaj

uvodnik

Srbija: strah od kandidature..... 3

Piše: **Sonja Biserko**

Region Balkana

Nesposobnost za regionalnu saradnju... 5

Piše: **Vladimir Gligorov**

Kredit koji se brzo troši..... 8

Piše: **Davor Gjenero**

Makedonija: Muke s demokratijom. 11

Piše: **Siniša Stanković**

Crna Gora: Crnski i gorski..... 16

piše: **Igor PERIĆ**

Mediji „o drugima“ u statistici

Dokazivanje patriotizma 19

Piše: **Velimir Kazimir Ćurgus**

Povratak kosovske teme

Mirno ali neizvesno 20

Piše: **Miroslav Filipović**

Stare dileme - nova iskušenja..... 22

Piše: **Ivan Torov**

Balkan i Bliski istok

Izlazak iz senke 24

Piše: **Dejvid B. Kenin**

Tranziciona pravda

Zločin i dalje traje 26

Piše: **Irena Antić**

Istina u službi mita..... 30

Piše: **Tamara Kaliterna**

Srbija pred izborima

Ko dolazi na večeru
a ko na „ljubavni ručak“ 32

Piše: **Nastasja Radović**

Vojska Srbije

Vojnička romantika
u fijokama istorije 34

Piše: **Stipe Sikavica**

Agrarno posrtanje

Krize i „seljačke bune“ 36

Piše: **Prof. dr Radovan Pejanović**

Restitucija i monarhija

NJKV među Srbima 39

piše: **Slobodanka Ast**

Bliski istok

Preti li arapskom
“proleću” arapska “zima” 42

Piše: **Ivan Kosić**

Kavkaz

Imperator Medvedev 45

Piše: **Petar Popović**

O jednoj inicijativi

Suočavanje s jugoslovenskim
kontroverzama 46

piše: **Nikola Samardžić**

Povelja na licu mesta

Kikinda: zvono, kuka i motika 51

Piše: **Gordana Perunović Fijat**

Umesto eseja

Bez naslova 53

Piše: **Nenad Daković**

Zloupotreba uspeha

Svojtatanje 55

Piše: **Srdan Jovanović Maldoran**

Sport i propaganda

Srpski junak Mišel Platini 56

Piše: **Ivan Mrden**

Iz osmanske baštine

KADIJA 58

Piše: **Olga Zirojević**

Književni esej

Putovanje u srce utopije (1)..... 60

Piše: **Zoran Janić**

Naša pošta

Jad i beda izbjeglištva
- uzroci i posledice..... 64

piše: **Rade Vukosav**

Šta olakšava
huligansko ponašanje 66

Piše: **Radovan Marjanović**

Helsinška povelja – glasilo Helsinškog odbora

za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195

adresa: Rige od Fere 20, Beograd;

tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;

e-mail: povelja@eunet.rs

Internet izdanje: <http://www.helsinki.org.rs>

UREDNIČKI ODBOR: Sonja Biserko, Latinka Perović, Seška Stanojlović,
Olivera Milosavljević, Izabela Kisić; GLAVNI UREDNIK: Seška Stanojlović;
OBLIKOVANJE I SLOG: Ivan Hrašovec; ŠTAMPA: Zagorac, Beograd

DEN NORSKE
HELSEINGFØRSKOMITE

Ovaj dvobroj Helsinške povelje štampan je
zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog komiteta

PIŠE: SONJA BISERKO

Srbija: strah od kandidature

Poseta Angele Merkel Srbiji bila je otrežnjujuća za srpsku elitu kad je reč o kandidaturi za članstvo u Evropskoj uniji koju aktuelna vlast očekuje ove jeseni. Glavna poruka Merkelove Beogradu je da ne može da računa na napredak u integracijama bez unapređenja odnosa sa Prištinom. Osim što je istakla da EULEX treba da stavi pod kontrolu celu teritoriju Kosova, posebno je ukazala na neodrživost paralelnih srpskih institucija na severu. To znači da Srbija treba da prihvati Ahtisarijev plan, što je već nagovešteno u izjavama američkih i EU predstavnika tokom leta. Ahtisarijev plan, koji je Srbija odbila pre tri godina, predviđa neku vrstu autonomije za sever Kosova i, kako stvari stoje, prihvatanje tog plana biće uslov da Beograd dobije datum za početak pregovora sa EU.

Sukob na severu Kosova povodom pokušaja Kosovara da zauzmu granične prelaze prema Raškoj i Novom Pazaru promenio je optiku EU i međunarodne zajednice uopšte. Pokazalo se da je status quo neodrživ i da sprečava završavanje procesa na Balkanu, tj. konsolidaciju novih država, pre svega Kosova i Bosne, ali i same Srbije. Međunarodna zajednica (SAD i EU) je jednoglasno poručila da nema vraćanja na staro stanje i da nema podele Kosova.

U čemu je Srbija pogrešila?

Beograd je po inerciji očekivao da će odugovlačenjem ishodovati neku vrstu podele. U nedostatku realne ponude politička elita je tokom leta počela sa upotrebom Kosova kao što je to radila i u prethodnoj izbornoj kampanji, zaboravljajući pri tome da je Vojislav Koštunica izgubio izbore suprotstavljajući Kosovo proevropskoj orijentaciji Tadićeve koalicije.

Osim toga, Beograd je krizu u EU shvatio kao neku vrstu prednosti. Kriza euro-zone bila je povod za dramatične prognoze o budućnosti EU, što je pojačalo javno ispoljavanje antievropejstva. To pokazuje da je predizborna kampanja već u toku i da je, misli se, populizam koji dovodi u pitanje okrenutost Evropi, garancija za mobilisanje glasača. Kao spasonosna formula pominje se čak i to da Srbija treba da "ostane ostrvo unutar EU".

Nedostatak vizije i nesposobnost delovanja srpske elite uzrok je za sve češće vajkanje na račun EU koja nas, navodno tretira "kao najlošije đake u školi za EU, stalno nam drži lekcije a ponaša se nefer: propituje nas iz gradiva koje nije predviđeno školskim programom i nema ga u udžbenicima. EU je nepravedna jer primenjuje dvostruke aršine i diskriminiše Srbiju".

Sve što EU traži jeste poštovanje nekih pravila koja su obavezna za sve: uvažavanje evropskih vrednosti, principa i standarda Kopenhaških kriterijuma. Srpska elita se ponaša kao da joj uvek sleduje popust samo zato što je strateški važna. Na tome je gradila svoj odnos prema EU tokom cele poslednje decenije.

To ne znači da Evropa nije u krizi, pre svega kada je reč o kredibilitetu njenih političkih i finansijskih elita. I neke evropske zemlje su prešle crvenu liniju koje dovode u pitanje evropske vrednosti. To otvara prostor radikalnim strujama na desnici čije ideologije takođe počivaju na antievropejstvu i na svojevrsnom autizmu i isključivosti. Na to se pozivaju svi lokalni akteri u zemljama tranzicije, pa i na Balkanu. Islamofobija je jedan od zajedničkih parametara na čemu se, posebno u Srbiji temelje očekivanja u odnosu na Kosovo i Bosnu. Podsećanja radi, dovoljno je analizirati događaje u Norveškoj i Brejvikov memorandum koji se, između ostalog, poziva i na srpske ratne lidere Karadžića i Mladića. Jednostavnost poruka evropske desnice je glavna pretnja evropskim idejama koje nisu dovoljno promovisane ni od samih evropskih lidera. I oni se priklanjaju jeftinom populizmu u svojim predizbornim kampanjama. Sve to svedoči o nedostatku državnika koji bi bili dovoljno hrabri da evropske narode izvuku iz uskih interesnih promišljanja i otvore im perspektivu na dugi rok. To podrazumeva jasne poruke, jer bez toga teško će se izbeći egoizam i ksenofobija na kojima desnica sve više dobija podršku.

Međutim, važno je imati u vidu da su, bez obzira na ogromne probleme unutar EU, njena dostignuća neuporedivo veća i da je to jedinstvena integracija u svetu. Da je to projekat koji je omogućio mirovni proces u Evropi nakon Drugog svetskog rata, a istovremeno i projekat koji je obezbedio ekonomski uspon Evrope i doveo je do pozicije najvećeg trgovinskog bloka.

Ukoliko Srbija ne shvati ozbiljno poruke koje je ovog leta dobila o nepromenljivosti granica na Balkanu, jer bi to dovelo do njegove destabilizacije, biće suočena sa novim *fait accomplis* situacijama koje će same po sebi dovesti do promene realnosti na terenu. Odsustvo pravnog okvira na severu Kosova legitimiše kriminalne i kompromitovane strukture koje imaju malo zajedničkog sa interesima i srpskog naroda i srpske države.

U procenivanju uloge i značaja EU, kada je reč o Srbiji, važno je imati u vidu širi kontekst, kao i objektivnu procenu o tome kuda EU ide. To zbog toga što se i očekivana kandidatura Srbije treba posmatrati kao deo procesa u kome će se Srbija prilagođavati pravilima kompleksnog procesa evropskih integracija. Zato je važno da se u predizbornoj kampanji koja predstoji posveti više pažnje činjenici da će i sama Srbija u dogledno vreme

učestvovati u toj integraciji. Srbija je propustila da se odgovorno ponaša prema jugoslovenskim integracijama. Nakon 20 izgubljenih godina i poraza takve nacionalne politike, bilo bi važno da sadašnja politička elita shvati da i Srbija najzad treba da preuzme odgovornost za učestvovanje u međunarodnim poslovima.

Mada sa velikim zakašnjenjem, EU i, posebno Nemačka se ipak, u završnici jugoslovenske krize vraća na svoje izvorne vrednosti. Upravo preko svog delovanja na Balkanu shvatila je da te vrednosti nisu zadate već da se za njih stalno iznova treba boriti.

Od raspada SFR Jugoslavije upravo je prošlo 20 godina. Na njenim srušenim temeljima konstituisalo se sedam novih država. Njihov pojedinačni politički, ekonomski i društveni razvoj, kao i međusobni odnosi iako u mnogome različiti od zemlje od zemlje –od Slovenije koja je već u Evropskoj uniji i Hrvatske koja na njenom pragu, do Kosova kome se evropska perspektiva nudi tek kao daleka perspektiva – povezuje ta zajednička težnja pripadnosti Evropi. Koje su prepreke na tom putu, kojim unutrašnjim potencijalom naslednice bivše Jugoslavije raspolažu za taj istorijski iskorak, koji sui m dometi, a koja ograničenja Povelja nastoji da odgovori. U ovom broju, osvrto Vladimir Gligorova na evropsku perspektivu regiona Balkana u celini, kao i specijalnim priložima autora iz Zagreba, Skoplja i Podgorice. U narednom broju u fokusu će biti Slovenija, Bosna i Hercegovina, Srbija i Kosovo.

Nesposobnost za regionalnu saradnju

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Angela Merkel, nemačka kancelarka, je u skorašnjoj poseti Srbiji rekla ono što svi znaju i govore bar od kada je Evropska unija preuzela na Kosovu obaveze misijom EULEX, koja, kao što samo ime kaže, ima za cilj uspostavljanje vladavine prava. To što svi znaju, bar od tada, jeste da EULEX i paralelne strukture vlasti na severu Kosova, koje su i nezavisne i zavisne od beogradskih vlasti, ne idu zajedno. I sada je gospođa Merkel rekla nešto kao, „car je go“. I sve, naravno, izgleda drukčije.

To ne znači da srpski zahtev za članstvo u Evropskoj uniji neće biti prihvaćen. Niti to znači da neće početi pregovori o usaglašavanju sprskog pravnog sistema sa onim u Evropskoj uniji. Ne znači, konačno, ni da do razmontiranja paralelnih institucija mora da dođe pre bilo kakvog napredovanja na putu evropskih integracija. Znači, međutim, da srpske vlasti moraju da se obavežu da će te paralelne ustanove prestati da postoje, jer za Evropsku uniju nije prihvatljivo da njen član postane zemlja koja se na jednoj spornoj teritoriji sukobljava sa samom Evropskom unijom. Nemačka kancelarka je rekla da je bolje problem rešiti pre, a ne kasnije, ali to nije ni ultimatum niti domaći zadatak. Svima je jasno da odnosi Srbije sa Kosovom moraju da se normalizuju i potom ozvaniče, a u tom kontekstu i da se uspostavi vladavina prava na severu Kosova u okviru pravnog sistema Kosova i Evropske unije. Ako ništa drugo,

posvećenost tom cilju i stvarni napredak u njegovom postizanju su neophodni kako se proces učlanjenja Srbije u Evropsku uniju ne bi suočavao sa nepotrebno visokim rizicima. Da oni postoje i da su realni postalo je još jasnije posle sukoba oko carinskih prelaza na severu Kosova.

Mnogo važnije od toga što je gospođa Merkel rekla javno ono što svi znaju jeste činjenica da se njena poseta Srbiji svela samo na jednu temu, temu bezbednosti kao preduslova ostvarenja svih drugih političkih i privrednih ciljeva. Retke su zemlje kojima u posetu dolazi najznačajniji predstavnik nemačke države, a da se o privrednoj saradnji uopšte ne govori. Srpski su zvaničnici očigledno zamislili ovu posetu tako da Nemačka izrazi podršku proevropskoj politici sadašnje vlasti. Izgubili su iz vida da nemačka kancelarka ne može da pruži takvu podršku neobavezno. Mnogi drugi državnici koji dolaze i rutinski izražavaju podršku, kako se to kaže, evropskom putu Srbije, ne obavezuju se time na mnogo više od davanja glasa podrške jednoj ili drugoj odluci tela Evropske unije, kada se ta pitanja pojave na dnevnom redu. Nemačka je zadužena za dnevni red, pa i za sprovođenje odluka, kako politički, tako i birokratski, a naravno, i najvažnije i finansijski. Tako da nemačka podrška ne može da bude kurtoazna, što takođe znači i da ne može da se dobije, a da se ne razjasni šta se tačno podržava. Ukoliko

je iznenađenje nemačkom otvorenošću u krugovima vlasti i oko vlasti u Beogradu iskreno, to znači da oni koji se staraju za spoljnu i politiku evropskih integracija nemaju pojma o poslu kojim se bave.

Još gore po spoljnu politiku Srbije jeste činjenica da se ni jedna reč nije čula o ekonomskoj saradnji dveju zemalja. To znači da se Vlada i oni u njoj koji odgovaraju za privredne resore nisu pripremili za ovaj susret ili da nisu uopšte ni učestvovali u pripremi ove posete. Nemačka je najveći izvoznik kapitala i veoma značajan uvoznik industrijskih i svih drugih proizvoda, koji nastaju kao posledica upravo tih ulaganja. Budući da je privredna politika usmerena prema rastu zasnovanom na izvozu, industrijalizacija i uopšte povećanje izvoznog sektora potrebna su strana ulaganja, budući da je domaća štednja ograničena, kako bi do toga došlo. U tome, nemačka bi ulaganja bila od velike pomoći. Kako privredne teme nisu, koliko se može zaključiti, uopšte bile razmatrane, to znači da su pitanja bezbednosti, a ne pitanja privredne saradnje još uvek dominantna kada je reč o odnosima sa Srbijom.

Ovo važi i za Balkan u celini i najvažniji je indikator za formiranje očekivanja o balkanskoj budućnosti. Tako posmatrano, regija u kojoj je bezbednost još uvek najvažnije pitanje se suzila na Srbiju, Kosovo i Bosnu i Hercegovinu (mada možda ne na celu zemlju). Veći deo Balkana se suočava sa značajnim privrednim problemima, što ne može a da nema političke i privredne posledice, ali ključni rizik, kako za privrednike tako i za političare, nije bezbednost. Ono što je zabrinjavajuće jeste to što je još uvek neizvesno kako će na ove najnovije izazove reagovati srpske vlasti i srpski glasači, budući da se izbori približavaju. Intervencija nemačke kancelarke će svakako uticati na predizbornoj kampanji i na alternative pred kojima će se naći glasači.

Javnost i glasači na čitavom Balkanu se nalaze pred izborima koje je izazvala finansijska kriza i na koje utiču promene do kojih je došlo, kako u institucijama Evropske unije tako i u odnosu snaga unutar i izvan Unije. Za razliku od preostalog dela Balkana koji se još uvek suočava sa elementarnim konstitucionalnim problemima i stoga i sa rizicima po bezbednost, većina drugih balkanskih zemalja mora da smogne snage za veoma ozbiljne strukturne promene, a svi zajedno i za značajno povećanu regionalnu saradnju. Ovo zato što su tri verovatno ključne balkanske karakteristike koje utiču

na razvoj: otvoreni i latentni problemi bezbednosti, nekonkurentnost i uzajamna surevnjivost.

Postojanje latentnih ili otvorenih sukoba ima veoma značajan uticaj na procese demokratizacije. Diktature su na Balkanu uobičajen oblik vladanja, dok je do demokratije došlo uglavnom uz oslanjanje na integraciju u Evropsku uniju. Ta integracija deluje stabilizirajuće, jer uklanja mogućnost postojanja odnosa neprijateljstva među državama, zbog čega se gubi taj izvor podrške militarizaciji i autokratskim režimima. Uz to, demokratsko uređenje i vladavina prava, bez obzira na sve nedostatke u pojedinim zemljama, su uslov trajnog članstva u Evropskoj uniji. Što stabilizuje demokratiju na duži rok, bar dok postoji sama Evropska unija.

Naravno, na balkanskim prostorima i u državama koje nisu u Evropskoj uniji, ili bi tek trebalo da krenu putem integracije u Uniju, sporovi oko teritorija i oko suverenosti na nekoj teritoriji održavaju odnose neprijateljstva i privlačnost oslanjanja na upotrebu sile i mogu da destabilizuju demokratke ustanove, tamo gde ih ima ili se tek ustanovljavaju. Zbog toga, u nekim okolnostima demokratsko uređenje je gotovo nemoguće, recimo u Bosni i Hercegovini, negde to pogoduje autoritarnom uređenju, recimo u Republici Srpskoj, a negde to otežava uspostavljanje stabilnog parlamentarnog sistema, kao u Srbiji, ili otežava doslednu demokratizaciju, kao na Kosovu. Tako da, bar načelno gledano, nije izvesno da se na tom

prostoru može očekivati stabilizacija demokratije, i zapravo rastu izgledi za obnavljanje autoritarnih sistema, sve dok je bezbednost osnovni problem.

Na celom Balkanu, ako se izuzme Turska koja u tome nije više ili nije u potpunosti balkanska zemlja, privrede su nekonkurentne. Cela regija zavisi od stranog novca, od relativno ograničene proizvodnje i od mogućnosti izvoza radne snage. Značajan deo stanovništva, u sve većem broju zemalja, zavisi od novca koje šalju članovi porodice koji rade u inostranstvu. Izgledi da dođe do promene su mali. Bilo bi potrebno da dođe do veoma ozbiljnih reformi da bi se promenilo duboko ukorenjene institucije i ponašanje. Posebno bi trebalo da se promeni odnos prema preduzetništvu, tržištu rada i načinu na koji funkcioniše javni sektor. U ovom času je teško naći indikacije da se politička volja pomera u pravcu potrebnih reformi. Ustvari, u nekoliko sledećih godina, privredna i socijalna situacija se neće bitnije poboljšavati, a to znači da je veoma teško videti da će doći do preokreta u ovoj deceniji. U zemljama koje su članice Evropske unije i u Hrvatskoj, koja će se učlaniti sredinom 2013, mnogo će zavisiti od privrednih kretanja u samoj Uniji. No, kako će se ona nositi sa posledicama krize i kako predstoji ozbiljno prestresanje institucionalnih okvira Unije, ona neće biti potrebnim motor razvoja Balkana.

Ovde valja reći nekoliko reči o smislenosti balkanskog evroskepticizma. Ukoliko bi, primera radi, došlo do raspada euro zone, a posledično i do labavljenja veza unutar Evropske unije, Evropa bi se vratila stanju u kojem je sve zavisilo od odnosa snaga velikih zemalja. Male zemlje bi se našle u bitno drukčijoj situaciji, budući da bi izgubile forum gde mogu da zastupaju svoje interese i da formiraju koalicije koje im pomažu u njihovom ostvarenju. Evroskeptici na Balkanu gube iz vida da je Evropska unija pre svega mehanizam obuzdavanja moći velikih država, koje su u prošlosti uglavnom rešavale sporove na račun manjih zemalja kada nisu međusobno ratovala.

Konačno, balkanski je izvorni problem nespособnost za regionalnu saradnju. Jugoslavija je najbolji primer za to. Nezavisno od toga što je predstavljala razuman okvir za zajednički život naroda koji su izmešani živeli na njenoj teritoriji, ona je bila i najbolje sredstvo saradnje u procesu evropskih integracija. Budući da je i taj politički okvir bio svima tesan, nije neočekivano da do regionalne saradnje između svih tih zavađenih naroda ne može da dođe ni posle njenog raspada. Usled čega je teško očekivati da će ta saradnja procvetati sada kada je čitav prostor ispresecan politički i devastiran ekonomski.

Na ovo je podsetila i poseta nemačke kancelarke gospođe Angele Merkel. Šok koji su njene izjave izazvale najbolje govori o tome koliko je neizvesna balkanska budućnost.

Kredit koji se brzo troši

PIŠE: DAVOR GJENERO

Specijalno za Povelju iz Zagreba

Još se donedavno činilo kako će završetak hrvatskih pristupnih pregovora imati ključnu ulogu za nastavak europske politike proširenja i da će taj događaj biti poticaj konačnoj potvrdi europske perspektive Srbije, ali i otvaranju pregovora i sa Srbijom i sa drugim dvjema državama koje već imaju formalni status kandidata za članstvo - Makedonijom i Crnom Gorom. Hapšenje Ratka Mladića bitno je promijenilo ponder pojedinih procesa i događaja, pa je završetak hrvatskih pregovora ostao u sjeni tog događaja, koji je prethodio odluci Europske komisije da je Hrvatska zadovoljila sve kriterije zadane joj u pregovaračkom procesu.

Temeljno značenje hapšenja Ratka Mladića, naravno, je činjenica da taj potez vlasti u Srbiji otvara prostor regionalnom pomirenju. Izjava predsjednice hrvatske vlade, neposredno nakon što je predsjednik Tadić objavio da je Mladić uhapšen, bila je prva ozbiljna deklaracija o novim regionalnim okolnostima. Premijerka Kosor je, naime, prvi put, govoreći u ime Hrvatske iz pozicije žrtve agresije, kao agresora definirala Miloševićev režim, a ne kao uvijek do tada Republiku Srbiju. Nažalost, ova diplomatskim jezikom jasno izrečena poruka nije prepoznata niti u hrvatskoj niti u srpskoj javnosti, a čini se da niti policy-makeri u Srbiji nisu prepoznali značenje novog tona službenog Zagreba.

Srpska diplomacija i politika uostalom, već dulje vrijeme kao da „broje dane“ do kraja mandata aktualne administracije u Zagrebu, uvjereni kako je HDZ-ova vlada glavni razlog zašto se ne rješavaju neka od otvorenih bilateralnih pitanja, poput hrvatske tužbe i srpske protutužbe pred Međunarodnim sudom u Hagu. Istina je, za razliku od predsjednika Josipovića, kojeg politika u Srbiji doživljava kao poželjnoga partnera posredstvom kojega zaobilazi pregovore s Vladom, a koji pripada političkom bloku koji ima znatne izgleda da nakon parlamentarnih izbora formira izvršnu vlast u Hrvatskoj, premijerka Kosor i Vlada nisu do sada pokazivali previše entuzijazma za ideju o dogovoru o povlačenju tužbi.

Doduše, do sada je ponuda Beograda bila formulirana tako da Zagrebu jednostavno nije mogla biti prihvatljiva - sastojala se u tome da će Beograd povući pravno nategnutu protutužbu, za koju se Međunarodni sud još nije proglasio nadležnim, kao kompenzaciju za hrvatsko povlačenje tužbe koja je već prihvaćena od strane sudskoga vijeća i za koju se Sud proglasio nadležnim. Predsjednik Josipović je predlagao međunarodno poravnanje, dakle, rješavanje problema koji su doveli do toga da je Hrvatska ustala tužbom, a promjenom adresata kojeg smatra krivcem agresije predsjednica Vlade de facto je poslala poruku kako u novim okolnostima, kad je Srbija izručenjem organizatora srebreničkog genocida započela ozbiljan proces suočavanja s vlastitom prošlošću, Josipovićeve strategija postaje prihvatljiva i Vladi.

Problem s povoljnim trenucima u međunarodnim odnosima činjenica je, da oni traju vrlo kratko i da je u takvim okolnostima važno „uhvatiti Kairosov čuperak“. Hapšenjem Mladića Srbija je samo ispunila važnu obvezu, nakon čega u međunarodnim odnosima, posebice u odnosima s EU, ne može očekivati neku posebnu „nagradu“ nego samo razumijevanje za značenje tog postupka. Svima u međunarodnoj javnosti jasno je da je hapšenje Mladića moralo i moglo biti obavljeno davno prije, ali je svima isto tako jasno kako činjenica da je administracija predsjednika Tadića sada mogla obaviti taj posao potvrđuje da su u proteklom razdoblju provedene ozbiljne reforme i da je država konsolidirana, a da su nosioci Miloševićeve autoritarne vlasti uglavnom maknuti iz institucija sustava i represivnog aparata. Također svi shvaćaju da je atentat na premijera Đinđića izravna posljedica njegove odluke o izručenju Miloševića Hagu i spremnosti na suočavanje s crnim razdobljem novije povijesti Srbije. Razumljivo im je, stoga, da izručenje Mladića, koji je raspolagao velikim utjecajem na te iste strukture skrivene „države u državi“, nije bilo izvedivo bez temeljitoga rastakanja Miloševićeva nasljeđa, ali taj se posao morao napraviti radi demokratske perspektive Srbije, a ne zato da bi neka administracija uživala međunarodnu

naklonost i dobivala kompenzacije. Zbog toga nije bilo za očekivati da će, bez ispunjenja svih drugih formalnih i neformalnih preduvjeta, hapšenje Mladića, samo po sebi otvoriti put dobivanju kandidat-skoga statusa i datuma početka pregovora.

Administracija predsjednika Tadića i javnost u Srbiji počeli su nakon izručenja Mladića činiti istu grešku što ju je u Hrvatskoj činila administracija Ive Sanadera, i to praktički za vrijeme cijelog Sanaderovog mandata. Naime, iz uvjerenja kako su ispunjenjem jednog zadatka, koliko god on težak bio, postali „europskim šampionima“ svoje su viđenje samih sebe počeli pokušavati projicirati na europske institucije i tamošnje policy-planere. Sanader je bio fasciniran konceptom lobiranja pri europskim institucijama i važnim vladama, što je trebalo utjecati na to da se slika, koju je on imao o samome sebi i o svojoj zemlji, preslika na europske institucije. Sanaderova je Hrvatska trošila golem novac na lobiranje i u Vašingtonu i u Briselu, a premijer je bio uvjeren da lobiranjem može nadoknaditi nedosljedno provođenje reformi i stvoriti sliku velike reformske uspješnosti.

Budući da je zadavanjem mjerila za otvaranje i zatvaranje pristupnih poglavlja Europska komisija (EK) u hrvatskom slučaju pristupne pregovore učinila neusporedivo egzaktnijim nego što su bili oni sa zemljama obuhvaćenima Ugovorom iz Nice, rezultat Sanaderove strategije moguće je i brojčano izraziti. Naime, u gotovo četiri godine, koliko se tijekom njegova mandata s Unijom pregovaralo o članstvu, Hrvatska je zatvorila samo sedam, od ukupno 35 pregovaračkih poglavlja, a pritom za jedno od privremeno zatvorenih poglavlja (ono o znanstveno-istraživačkoj djelatnosti, koja nije dio *acquisa*, i u čemu je državna politika članica neovisna o Briselu) nije niti bilo zadanih kriterija za otvaranje i zatvaranje. Strategija zasnovana na lobiranju nije bila bitno uspješnija niti pri otvaranju pregovaračkih poglavlja, jer je bilo otvoreno tek nešto više od trećine pregovaračkih poglavlja, a sva ona za čije otvaranje je bilo potrebno ispuniti složenija mjerila, poput poglavlja o pravosuđu ili o ekonomskoj konkurentnosti, bila su za Sanaderovog mandata daleko od otvaranja.

Povod Sanaderovog odlaska bila je slovenska blokada pristupnih pregovora, kad je zaustavljeno otvaranje ili zatvaranje trećine pregovaračkih poglavlja.

Nova predsjednica Vlade Jadranka Kosor, koja je mandat preuzela u julu 2009, za razliku od Sanadera, u Briselu se nije osjećala „komotno“ i „kao kod kuće“, te je bitno prorijedila svoje odlaske u europsku „prijestolnicu“ (osim nužnih kontakata s EK i redovite prisutnosti na skupovima vrha Europske pučke stranke pred svaki sastanak Europskoga vijeća), ali je koncentrirano obavljala „domaće zadaće“. U pola vremena što ga je potrošio Sanader, Vlada pod njenim predsjedanjem zatvorila je četiri puta više pregovaračkih poglavlja, odreda s velikim brojem mjerila za zatvaranje (samo u poglavlju o pravosuđu bilo ih je deset).

Za razliku od Sanadera koji je pretpristupne pregovore shvaćao kao diplomatski i pregovarački proces, njegova je nasljednica ispravno razumjela da je naziv „pregovori“ tek ostatak iz nekih prethodnih vremena širenja Unije, onih prije pristupanja „skupine iz Nice“. Ako su zemlje četvrtoga kruga proširenja, dotad članice EFTA - Švedska, Finska i Austrija - prije svog pristupanja 1. januara 1995. godine još pregovarale i do neke mjere usklađivale svoju i europsku pravnu stečevinu, pristupanje novih srednjoeuropskih demokracija Uniji bio je proces njihova učenja i usvajanja standarda. Isto važi i za Hrvatsku, a važit će i za sve druge zemlje koje će u narednom razdoblju pristupati Uniji.

Iz hrvatskoga iskustva Srbija može naučiti mnogo toga o pristupnom procesu, a temeljna je lekcija kako oslanjanje na lobiranje predstavlja bacanje novca i gubljenje vremena. Za razliku od Sanaderovih vremena, kad se u Hrvatskoj obilno trošilo za financiranje lobističkih firmi u Vašingtonu u Briselu i kad su ti troškovi izazivali ozbiljne sukobe između tadašnjeg premijera i predsjednika Mesića, u vrijeme kad je Hrvatska napravila pregovarački „kvantni skok“, takvih lobističkih troškova više nije bilo. Sada je nemoguće ocijeniti je li prekid lobističke prakse vezan uz političku odluku premijerke Kosor, ili je ona

na tu odluku bila primorana stanjem državne blagajne, kakvu joj je usred mandata ostavio prethodnik, koji je iznenada odlučio napustiti premijerski položaj.

Međutim, obustavljanje lobističkih troškova nije oslabilo hrvatsku poziciju niti u Vašingtonu, niti u Briselu. Upravo suprotno, odnosi Hrvatske i Sjedinjenih Država nikad nisu bili bolji nego u prethodne dvije godine, a Hrvatska „samo“ provodi sve ono što je u međunarodnim odnosima preuzela kao obvezu. SAD su se vrlo snažno angažirale u deblokadi hrvatskih pristupnih pregovora, a njihova diplomacija izrazito je pozitivno utjecala i na završetak hrvatskih pristupnih pregovora. Hrvatska nije lobirala, nego je ispunjavala obveze što ih je preuzela u bilateralnom dogovoru o arbitraži sa Slovenijom, u regionalnom dijalogu, i to prije svega vezano uz dijalog sa Srbijom, a nije propustila ispuniti svoje obveze kao članica NATO saveza. I bez utjecaja briselskih lobističkih kuća prepoznate su hrvatske pristupne reforme i napredak, a kod zemalja članica Unije lobirala je hrvatska diplomacija, doduše „s malo pomoći prijatelja“, prije svega onih „transatlantskih“.

U medijima u Srbiji počelo se spekulirati o tome koliko je Srbija izgubila što već nije, poput Hrvatske u Sanaderovo vrijeme, snažno angažirala lobističku potporu. Budući da su takve medijske spekulacije uvijek odraz volje dijela administracije, očito je da bi se administraciji predsjednika Tadića mogla dogoditi Sanaderova greška. Kapital stvoren hapšenjem Mladića može se brzo istrošiti, a stav kako je time postignut uspjeh za koji se mora odmah dobiti nagrada, najbrži je način trošenja stvorenog kredita. Taj se kredit ne može „prenositi“ na neispunjavanje obveza u ispunjavanju „kopenhaških“ i „predkopenhaških“ kriterija u pregovorima, niti se njime mijenjaju pregovaračke pozicije u procesima koje Unija smatra pretpostavkom pristupnom procesu. Tipičan je primjer pitanje pregovora s Prištinom, koji nisu formalno definirani kao preduvjet za dobivanje statusa kandidata, ali je kosovski politički analitičar Veton Suroi bio potpuno u pravu kad je asimetričnu poziciju u pregovorima definirao činjenicom da njihovim povoljnim ishodom Beograd dobiva status kandidata, a da nije jasno što dobiva Priština. Koncept prema kome bi Beograd dobio manevarski prostor da izbjegne preuzeti ili ispuniti obveze u dijalogu s Kosovom mogao bi u kratkom roku potrošiti sve dobiti u međunarodnim odnosima, što ih je Srbija ostvarila hapšenjem Mladića.

Početak procesa protiv Mladića u Hagu prigoda je Srbiji za bitnu relaksaciju unutarnjih odnosa. Još na početku haških procesa Slavenka Drakulić napisala je knjigu „Oni ne bi ni mrava zgazili“, opisujući intelektualnu bijedu osoba koje su se našle optužene pred međunarodnim krivičnim sudištem. Početak procesa Mladiću odmah je pokazao da ono što je važno za niže rangirane izvršitelje i zapovjednike - a što je primijetila Slavenka Drakulić - vrijedi i za vrlo visoko rangiranog organizatora genocida. Klaun, koji se pojavio s kvazi-šapkom na glavi, u odijelu kakve penzionirani zastavnici nose na vjenčanjima unuka, s upravo onakvom retorikom što je ponovno poznajemo iz literature (na primjer, „kolumne“ zastavnika Živote Leposavića u Feralu početkom devedesetih), nije takav zbog toga što bi bio intelektualno i verbalno limitiran bolešću.

Mladić, koji do te mjere ne razumije svoju poziciju da sa sućem međunarodnoga sudišta pokušava zapodjenuti razgovor zasnovan na generacijskoj solidarnosti („vi ste stariji čovek od mene“) uvijek je bio kognitivno ograničen lik i upravo je stoga i mogao biti izvršitelj i organizator najtežih zločina. Njegova ograničenost slična je onoj Gotovine (koji je tek toliko pametniji od njega da zna kako sucima ne smije izgovoriti više nego „sve je u redu, časni Sude“, a da su za sve drugo tu njegovi odvjetnici), pa iz jednakih intelektualnih kapaciteta izvire i međusobna solidarnost i potpora o kojoj, kao o kuriozitetu, izvješćuju tabloidi. Hrvatski su mediji propustili razgoliti intelektualnu i socijalnu hendikepiranost „svojih“ haških optuženika, a zemlja je to platila neugodom na samom kraju pregovora, kad je javnost imala potrebe solidarizirati se s „nevinom osuđenim političkim zatvorenicima“. Najgore od svega bilo je to što je obrana dvojice osuđenih, a prije svega krunskoga optuženika Gotovine, umjesto pred Sudom, njegov slučaj zastupala pred hrvatskom javnošću, uporno stvarajući dojam kako „pobjeđuje argumente optužnice“.

Dakako, to je bilo daleko od istine, pa je ono što je tvrdio predsjednik Josipović, **zeligovski** se nastojeći dopasti svima, naime, kako je „iznenađen“ **predstavom**, za najveći dio javnosti bilo istinito. Tvrdnja o iznenađenosti, Josipovića, naravno, diskreditira i kao državnika i kao međunarodnog krivičnog pravnik koji je s pozicije struke morao barem ovlaš pratiti proces. Nažalost, čini se da bi javnost u Srbiji mogla upasti u istu zamku

kao i hrvatska, a predsjednik Tadić možda u onu u koju je upao njegov kolega Josipović, ali za Srbiju bi taj promašaj mogao biti fatalniji nego za Hrvatsku. Gotovina je, naime, „običan“ ratni zločinac, warlord kakvih je bilo i u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije i u onima drugdje po svijetu, a Mladić je organizator i provoditelj jedinog poslijeratnog genocida u Europi.

Da Hrvatska nije završila pristupne pregovore i da Srbija nije uhapsila Mladića, bilo bi malo šanse za nastavak zajedničke europske politike proširenja, barem kad je riječ o prostoru Zapadnoga Balkana. Međutim, pozitivan utjecaj ovih dvaju događaja nije neiscrpan. Srbiji bi moralo biti u interesu i da pokrene svoje okruženje, da se pokrenu hibernirani procesi integracije u EU Makedonije i Crne Gore. Hrvatska je, osim Grčke, bila jedina zemlja u povijesti europskih proširenja, koja je pregovarala samostalno. I to je jedan od razloga da su njeni pretpri- stupni pregovori trajali gotovo šest godina i da je bila moguća gotovo jednogodišnja blokada Slovenije, vezana uz pitanje koje uopće nije dio *acquisa* (bilateralno razgraničenje).

Pregovori se u paketu uvijek vode efikasnije, i sa strane Europske komisije, a i zbog toga što zemlje koje pregovaraju mogu jedna drugu podupirati, kao što su to činile baltičke republike i zemlje Višegradske skupine (Poljska, Mađarska, Češka i Slovačka). Iz takve suradnje razvija se i savezništvo koje traje nakon pristupanja, pa tako zemlje Višegradske skupine sada imaju relevantnu snagu u Europskom vijeću, jer zajedno imaju jednak broj glasova kao i dvije europske velesile - Francuska i Njemačka - skupa.

Makedonsko poigravanje prkošenjem Grčkoj, koja u pristupnom procesu brani svoje pravo na politički kontinuitet helenske tradicije, nastavlja se i nakon izvanrednih izbora u Makedoniji i ugrožava perspektivu stvaranja zapadno-balkanskoga paketa. Isti učinak ima i poigravanje Srbije s pregovorima s Kosovom i precjenjivanjem zasluga zbog Mladićeva hapšenja. Vremena za „hvatanje Kairosovog čuperka“ za Balkan nema mnogo, a toga političke elite u Srbiji i Makedoniji, izgleda, nisu svjesne. Institucionalna kriza u Uniji, što je provociraju nestabilnost euro-zone i ekonomski slom Grčke, ali i nestabilnost Cipra, Irske, Portugala, a potencijalno i Španjolske, mogla bi već iduće godine zajedničku politiku proširenja gurnuti u drugi plan. Ne bi bilo dobro da se, nakon Slovenije, samo Hrvatska nađe „pod krovom“, jer sada šansu za to imaju i Srbija, i Crna Gora, i Makedonija.

Makedonija: Muke s demokratijom

PIŠE: SINIŠA STANKOVIĆ

Specijalno za Povelju iz Skoplja

“Ovo je naš način da im pokažemo srednji prst!”, izjavio je ovih dana doskorašnji makedonski ministar spoljnih poslova **Antonio Milošoski** u intervjuu Gardijanu, objašnjavajući postavljanje grandioznog spomenika **Aleksandru Velikom** na glavnom skopskom trgu i suštinu odnosa aktuelne makedonske vlasti prema Grčkoj. Najblaže rečeno, neukusna izjava za jednog diplomatu, bez obzira na njegov partijski bekgraund i kratki staž u diplomatiji („*This is our way of saying [up yours] to them*“), a koji je sada i na čelu parlamentarne komisije za međunarodnu saradnju, ipak odslikava aktuelni trenutak makedonske i spoljne i unutrašnje politike, diktirane uglavnom iz njenog etničko-makedonskog dela (VMRO-DPMNE), ali uz prećutnu saglasnost i etničko-albanskog dela (DUI) u pragmatičnoj težnji za očuvanjem fotelja.

Na unutrašnjem planu na delu je bahatost i arogancija prema svim kritičkim glasovima i, pre svega prema zasad nedoraslim, iznutra razjedenim i nespremним političkim protivnicima, svakodnevna medijska proizvodnja izdajica i zavere- nika, državnih neprijatelja i “prodanih duša”, (čime se ugrožava i nacionalni identitet, osobito iracionalnim podelama na “antičke” i “slovenske” Makedonce?!), duboka partizacija svih sfera društva, od sudova do NGO-sektora, crkve i sportskih saveza, beskrpulo- zno eliminisanje svih prepreka ka ostvarivanju apso- lutne kontrole, kao i surovo “discipliniranje” medija u ime prikrivanja očajne ekonomske situacije i vulgar- nog prodavanja populističke magle. (Poput naciona- lističkog kič projekta “*antivizacije*” i arhitektonskog “*vraćanja Makedonije u barok*”(?!) - putem projekta “*Skopje 2014*” kojim se makedonska prestonica ubr- zano transformise u balkansku kopiju Las Vegasa).

Na međunarodnom planu, uz indolentno odbijanje saveta strpljivih pretstavnika međunarodne zajed- nice za iskrenost i doslednost u reformama koje su jedini put ka evroatlantskim integracijama, na delu je samozavaravanje da se spor sa Grčkom oko upo- trebe ustavnog imena Makedonije može rešiti “*igra- njem na kondiciju*” sa finansijski posustalom zva- ničnom Atinom i iracionalno prkosno “*pokazivanje*

srednjeg prsta" svima koji misle drugačije i koji ne veruju da Makedonija može galopom u Brisel, na leđjima Bukefala...

Raspad SFRJ i makedonsko kasno paljenje

Pre dve decenije, onog 8 septembra 1991, kada su uz šampanjac na bini na glavnom skopskom trgu, koji još nije bio prenaseljen skulpturama istorijskih ličnosti i neizbežnih konja, proslavljani rezultati referenduma o nezavisnosti, dobar deo običnih smrtnika, verovao je da će biti drugačije. Neizbežnost jugoslovenskog raspada otvarala je mnoge mogućnosti, ali i još više opasnosti za multinacionalnu i multikonfesionalnu državu kakva je bila i ostala Makedonija. Osobito u svetlu tadašnjeg prisustva JNA na makedonskoj teritoriji, problema u odnosima sa svim susedima i Kosova kao svojevrsne neuralgične tačke. Iako je zbog interesa Miloševićevog režima koji je, igrajući baš na kartu potencijalnog makedonsko-albanskog sukoba i na pritiske iz Bugarske, Grčke i Albanije, bio ubeđen da će se makedonske vlasti same "prikloniti carstvu", još u tim prvim koracima makedonske suverenosti i nezavisnosti, mogla se uočiti nespremnost, strah, pa i hipokrizija i starijih političara sa ju-bekgraundom i stažom u federaciji, i novih i neiskusnih, sa uglavnom nacionalističkim zaleđem, koji su se na političkoj sceni pojavili na prvim višestranačkim izborima samo godinu dana pre (11. novembra 1990).

Makedonski pristup raspadu Jugoslavije bio je različit u odnosu na druge delove nekadašnje države. Makedonska akademija nauka i umetnosti nije imala spreman nacionalni program (na način kako je deo akademika tražio 2001, kada je ponuđena razmena stanovništva i teritorija između etničkih Makedonaca i etničkih Albanaca, možda je - bolje što 1991, MANU nije imala predlog). U formiranju novih političkih partija "debelo" su učestvovali i savezna i makedonska SDB i KOS, koji su nadzirali i usmeravali "pluralizam po meri SKJ", a brojna makedonska dijaspora tada nije imala veći uticaj na političke prilike. Iako se mladost Makedonije, krajem osamdesetih godina prošlog veka, žestoko koprcala da se oslobodi teze o "tamnom vilajetu" u SFRJ i preko pomalo euforično nazvanog "makedonskog proleća", koristeći slovenačka iskustva - jedini omladinski magazin, i preko raznih debata i foruma, pokušavala da popuni crne rupe i očisti bele mrlje sa sopstvene bliže prošlosti, činjenica je - da je makedonska vlast događaje u Sloveniji

I Hrvatskoj, dočekala nespremna i bez jasne vizije o budućnosti zemlje. O tome je najbolji primer platforma Izetbegovic-Gligorov o labavoj konfederaciji i očuvanju nekakvog ju-patronata, kao i referendumsko trik pitanje ("da li ste za nezavisnu i suverenu Makedoniju sa pravom da uđe u savez sa drugim federativnim jedinicama Jugoslavije").

Reformirani komunisti SKM-Partija za demokratski preobražaj su još uvek stahovali da im "ne pobe-gne voz za Beograd", a nacionalistička VMRO-Demokratska partija za makedonsko nacionalno jedinstvo, je uprkos mitingaških pretnjama da će "sase-ći kandže albanskim orlovima", sumnjala u opredeljenje etničkih Makedonaca za sopstvenu državu! Prvi predsednik vissestranačkog parlamenta, **Stojan Andov**, jedan od najiskusnijih makedonskih političara, ovih je dana evocirao uspomene, da je i pored trik-pitanja, VMRO-DPMNE strepila za ishod referenduma zbog "duge navike I prajugoslovenskih pozicija" građana. Andov danas otvoreno priznaje - "nismo bili spremni za vižepartijski život i sistem". Posle lutanja i previranja oko izbora novih državnih čelnika - u kojima je mesto predsednika države, kao kompromis SKM-PDP i VMRO-DPMNE, nudjeno čak i vladi-ki g. **Mihailu** koji je odbio ponudu - uz vešt manevar starih komunističkih kadrova (**Krste Crvenkovski, Vera Aceva...**) koje je partijski točak istorije bacio u zavetrinu na padine Vodna (skopsko Dedinje - prim. aut), izbor je ipak pao na **Kiru Gligorova**, učesnika ASNOM, i promotera Zakona o udruženom radu SFRJ, koji je prethodnih godina, kao penzioner savetovao jugoslovenskog premijera **Antu Markovića**.

Prva i druga desetoletk

Međutim, bez obzira na tektonske promene u društvu i uz svo samoupravljačko iskustvo iz Beograda, ni Gligorov nije mogao da iskoreni nepoverenje koje je na međunacionalnom, ali i na ideološkom unutarmakeodnskom planu, vladalo između dve najveće makedonske partije i prve formirane albanske Partije za demokratski prosperitet (koju je u duhu bojazni iz tog vremena, registrovao advokat - etnički Makedonac, koji se potom brže-bolje povukao iz političkog života). Makedonija je dobila Deklaraciju o suverenosti, himnu, zastavu, valutu - makedonske denare, parlament je nekako izabrao ekspertsku Vladu na čijem je čelu bio akademik **Nikola Kljusev**... Ali, posledica "nespremnosti za vižepartijski život i sistem" i neprihvatanja

nove realnosti u kojoj se odgovornost nije mogla prebacivati na višu instancu u federaciji, je bio i novi Ustav koji je deo etniški makedonske javnosti smatrao "izdajničkim", ali koji najveći deo etničkih Albanaca nikad nije prihvatio, jer su njime delimično ograničena prava, garatovana još 1974, pa je to bio i jedan od aduta za razne proteste, bojkote popisa i parlamentarnih sednica, sve do oružanih sukoba 2001.

Makedonske dve nezavisne decenije se mogu jasno podeliti na prvu desetletku, do oružanog sudara 2001, i na drugu, koja je svojevrsni proces zarastanja rana i navikavanja etničko-makedonskog dela javnosti na činjenicu da Makedonija više nije država iz 1991, ili iz 2001. Nažalost, 20 godina je u Makedoniji politička ponuda siromašna (nema partija građanske proveniencije koje bi privukle glasače, niti partija koje iskreno zastupaju jasne liberalne opcije) i svela se na bipolarnost krajnje antagoniziranih političkih protivnika VMRO-DPMNE i SDSM u makedonskom, i Demokratska unija za integraciju i Demokratska partija Albanaca u albanskom bloku, koje politički klinč svode na borbu do istrebljenja, a sve na političkoj sceni se paralelno odvija na tri nivoa: na unutarmakedonskom i unutaralbanskom, i na međunacionalnom.

Možda i zato albanski radikali tvrde da se u Makedoniji ništa nije promenilo na dobro, i koriste svaku priliku da zaprete svim i svačim makedonskoj javnosti koja je potpuno svesna fragilnosti makedonsko-albanske kolaicije na vlasti (čak je i lider vladajuće DUI, nekadašnji čelnik ONA, **Ali Ahmeti** nedavno izjavio da bi eventualna podela Kosova izazvala posledice u Makedoniji koje bi teško mogle da se kontrolišu). Zamena nekadašnjeg "zapošljavanja po ključu", tzv "pozitivna diskriminacija" svela se na karikaturu, jer osim što je nepravedna prema pripadnicima ostalih manjina (Srba, Turaka, Vlaha, Roma...), maksimalno frustrira većinsku zajednicu - događa se da čak nekoliko stotina službenika etničkih Albanaca (ponekad i po njih oko 700) svakog meseca prima platu, a ne dolaze na posao! Ali, statistički, zastupljenost Albanaca u administraciji je

povećana sa nekadašnjih 3-4 na gotovo 18 procenta. A ministar zadužen za sprovođenje Okvirnog dogovora iz Ohrida **Musa Džaferi**, neproaktivno "bildovanje" administracije zaposlenima koji uopšte nemaju radna mesta, u medijima brani time da nije cilj "da se ide ka mehaničkom ili tehničkom broju, već da se vidi da li će se poštovati Ustav ili amandman o pozitivnoj diskriminaciji. Htelo se da građani, Albanci, budu lojalni i da počnu da veruju javnoj administraciji, tačnije, da budu lojalni državi. A da preko zapošljavanja kao broj, procenat, budu proporcionalno pravično zastupljeni u policiji, sudstvu, u tim najvažnijim stubovima društva".

Ohridski dogovor - novi okvir za Makedoniju

I tako se dolazi do top-teme svih makedonskih medija ovog leta i predstojeće jeseni, Okvirnog dogovora kojim je u Ohridu okončan oružani sukob između makedonskih policijsko-vojnih snaga i Oslobodilačke armije Albanaca (ONA), koji je počeo kao borba za etnički čiste teritorije, da bi se produžavanjem oružanih dejstava i ugrožavanjem civilnog stanovništva, i promenom vokabulara pretstavnika međunarodne zajednice, prestanjem "terorista" u "borce za ljudska prava", transformisao u borbu za ispravljanje nepravdi i za podizanje nivoa kolektivnih prava etničkih Albanaca. Iako su odredbe dogovora postale deo makedonskog Ustava, i dalje za dobar deo etničkih Makedonaca, potpisivanje tog dogovora pod okriljem EU i NATO pretstavlja kapitulaciju. Za albansku partiju koja je na vlasti, dogovor je dobar i treba i dalje raditi na njegovoj doslednoj implemtaciji, a za onu koja je u opoziciji, reč je o zamazivanju očiju Albancima, u cilju opstanka na vlasti...

Tako je proslavljanje 10-godišnjice Okvirnog dogovora prošlo bez prisustva itijednog od potpisnika, umesto premijera **Nikole Gruevskog**, pojavio se njegov koalicioni partner i pandan Ahmeti, (koji nije učestvovao u pregovorima, jer ONA nije bila uključena) i koji je izjavio da je danas lojalniji građanin Makedonije. Ali je gorak ukus krnje proslave pojačan čak osmim po redu sknavljenjem ploče makedonskim braniteljima koji su ubijeni u zasedi pre deset godina, u vreme pregovora u Ohridu, netom pre potpisivanja dogovora. I po osmi put vandali nisu pronađeni... A novi ministar odbrane, **Fatmir Besimi**, nije imao vremena da oda počast poginulim vojnicima.

Ili, kako je jedan od najnagrađivanijih i najčitanijih makedonskih pisaca, profesor **Venko Andonovski**

u svojoj kolumni o životu u Strugi, gradu sa etnički mešovitim sttanovništvom, napisao: *“Imam utisak da se stalno Makedonci i Albanci takmiče ‘iz daljine’, praveći paradu svog oružja i snage... Ako tako zveckamo oružjem jedni prema drugima, a, pucamo u vazduh, šta/koga zamenjuje vazduh? Ako pucam u vazduh a pri tome zamišljam da pucam u nekoga koga ne podnosim, to je sa moralne tačke gledišta isto kao da pucam u njega. Razlika je samo balistička - zamena pravog cilja metaforičnim. Potpuno je jasno da se dve etničke zajednice takmiče u stvaranju što opasnijih eksplozija i da svadbe zlopotrebavaju, pretvarajući ih iz porodičnog u kolektivno-politički čin za izražavanje političkih poruka...”*

Tranzicija - beskrajna priča

Bez obzira na milione eura bačenih u (v)etar za reklamokratiju aktuelne vlade i bez obzira na metamorfozu Skopja u Diznilend, posle dve decenije ostaje pitanje o ostvarenju zamišljenih ciljeva (snova) generacija Makedonaca? Nažalost, što se velikih i strateških ciljeva tiče, bliži je negativni odgovor. Makedonija je u fazi iščekivanja lepše budućnosti “iza ćoška”, status na koji je inače navikla u SFRJ. Opisujući aktuelno stanje u državi i makedonsku demokratiju, predsednik države **Đorge Ivanov** je izjavio da je ona poput *kosmodiska*: *“Izgleda šašavo ali deluje?!”* Deo makedonskih medija koji se još uvek batrga pod čeličnim stiskom vlasti, izveštaji međunarodnih organizacija i dobronamerne strane diplomate koje s vremena na vreme posete Skopje, ne dele njegov optimizam, tvrdeći da Makedonija nazaduje, da se samoizoluje, da su reforme posustale, da nekadašnja *“uspešna priča na Balkanu”* postaje sve teži balast za međunarodnu zajednicu... Ali strogo kontrolisani mediji, čak i kad prenose tekst iz Gardijana, izostavljaju “šeretski” nastup mladog diplomate.

Bez obzira na sve populističke poteze aktuelne vlasti namenjenih, na primer, brojnoj glasačkoj populaciji trećeg doba, ipak su budućnost Makedonije - mladi. A oni svoju budućnost ne vide u otadžbini! Prema poslednjem istraživanju *Omladinskog obrazovnog foruma* sprovedenom među 3607 srednjoškolaca, gotovo polovina (45,5 odsto) ne vidi sebe u Makedoniji za deset godina! Razlozi su u statističkim tabelama u kojima Makedonija i dalje ganja 1989 I 1990! Prema medijima, u poslednje dve decenije, makedonski bruto domaći proizvod nikad nije dostigao rast od 7 odsto, a stopa

nezaposlenosti nikad nije bila ispod 30 procenata. Makedonija ima oko 108.000 nezaposlenih u dobi do 29 godina, od njih - 47.000 čeka posao četiri i više godina, a 20.000 su sa fakultetskom diplomom. Kao posledica “hajdučke privatizacije” koja je iznedrila i tajkune i puku sirotinju, a koju su vodili nekadašni političari, izmanipulisani zbog nesposobnosti ili korumpinari zbog lakomosti, od 1992, broj nezaposlenih je skočio sa 190.000, na 320.000. Zaposleni u Makedoniji imaju najniže plate na Balkanu (334 eura), ali su i cene srazmerno niže nego u bogatijim bivšim yu-republikama. Ali, sve do 1997, broj siromasnih je bio oko 19 procenata, a sada u sirotinju spada trećina stanovništva! Iako je u nezavisnoj i suverenoj Makedoniji životni vek produžen sa 70 na 73 godine, ipak, vremena kada se lako zarađivao veliki novac (šverc u vreme sankcija SRJ i ratova u Bosni i Hrvatskoj) su prošlost, pa se desetine hiljada etničkih Makedonaca okrenulo Istoku, zatraživši bugarski pasoš. Dobar deo njih je i dobio bugarsko državljanstvo - i kao jednosmernu kartu za ulaz u Evropu, ali i samo zbog kupovine automobila!

Bez većih direktnih stranih investicija (dosad je uzalud trošen ogroman novac na ministre za privlačenje stranih ulaganja, za ekonomske promotere u inostranstvu, za preskup reklamni prostor u najpoznatijim svetskim elektronskim i štampanim medijima, za grupna putovanja ministara u inostranstvo, pa čak i za cepelin iznad zgrade Vlade sa reklamnom porukom *“Invest in Macedonia”*) mladi makedonski naraštaji su - bez perspektive. A to ponovo vodi do začranog kruga, prijema u NATO i EU.

Analiticar “Utrinskog vesinka”, **Erol Rizaov**, gorko komentariše da je u nezavisnoj Makedoniji *“izgradjeno jedva pedesetak kilometara autoputa i brana “Kozjak” značajni vodni resurs, ali beznačajni energetski potencijal. Igrađeno je i popravljeno stotine kilometara regionalnih puteva i sasvim mali deo neophodne infrastrukture, koja je preduslov za veće strane investicije. Sve što se gradi sada i što se deli kao subvencije, nije u funkciji razvoja već više u funkciji političkih poena za osvajanje vlasti. Poslednjih godina država gradi uglavnom spomenike, muzeje, stadione, pozorišta, crkve, džamije i objekte koji mnogi više opterećuju budžet, nego što ga pune”*.

Pogled u iskrivljeno ogledalo

Gledano na kraće staze, grčka blokada prijemu u NATO i EU, pojedini sporovi sa svim susedima (problem sa nepriznavanjem Makedonske pravoslavne crkve od strane Srpske pravoslavne crkve, stav pojedinih bugarski zvanicnika o "istom narodu u dve države", nepostojanje reciprociteta u Albaniji u odnosu na makedonsku nacionalnu manjinu, kao i permantni strah, kako od izvoza kosovske nestabilnosti na makedonsku teritoriju, tako od planova za Veliku Albaniju /Kosovo) i teška ekonomska situacija, ne daju razlog za veći optimizam. Na untrašnjem planu drastično usporavanje razvoja demokratije i ljudskih prava, pretvaranje parlamenta u glasačku mašinu, širenje mržnje i produbljanje raskola među građanima kroz procese zadocnele i karikaturne lustracije koja se u kranje partiziranoj državi, umesto prosvetljenja - pretvorila u lov na veštice, su najveći makedonski izazovi u aktuelnom trenutku. Ako se tome doda veštačko izazivanje krize identiteta, preko nebuloznih ideja o negiranju slovenskih korena, što direktno vodi u samoubistvo nacije ili samosažaljujuće i patetične erupcije prkosno usmerene protiv fabrikovanih "spoljnih i unutrašnjih neprijatelja", jasno je da će i sledeća decenija biti izrazito teška za Makedoniju.

Ali će onaj deo mladih koji ostane da živi u njoj, a ne pamti period od pre 20 godina, imati malo šta da upoređuje sa aktuelnim trenutkom. Današnji "preživeli" jugo-nostalgicari se bar sećaju kreditnih vremena i nekritički glorifikuju vreme kada su Jugosloveni bili "neko u svetu", kojima su zavideli svi današnji stanovnici "Nove Evrope", one možda drugorazredne Evrope, za kojom ipak najveći deo eks-Jugosovena još žudi. Ali, i njih je u Makedoniji sve manje, u stilu poznate maksime: "Ko nije nostalgican prema SFR Jugoslaviji - nema srca, ko se nada i veruje u njenu obnovu - nema mozga!" Jugo-nostalgije u Makedoniji ima još na pojedinim tv kanalima koji redovno repriziraju jugoslovenske filmove - od partizanskih do komedija, i u ponekom dućanu ostarelih majstora koji odavno nemaju kalfe i naslednike, a u kojima na zidu još stoji fotografija Maršala. (Borci za rekonstruiranje istorije su sa zida stare želzničke stanice srušene u katastrofalnom zemljotresu 1963, skinuli i **Titovu** poruku: "Skopje ćemo izgraditi lepše...") Ali, nisu zatrli sve tragove: ipak, jedna gimnazija u Skopju, jedna fabrika, košarkaški klub, restoran, kafeterija... još nose Maršalovo ime...]

Internet anketa među čitaocima skopskog dnevnika Nova Makedonija

20 TAGOVA ZA 20 GODINA NEZAVISNE MAKEDONIJE

Saše: Bedna i očajna

Gute Manasovski: Bedna, jadna nesrećna i gladna...

Demokratija: Napaćena, gorda, slobodna, demokratska, evropska, multietnička, najlepša...

Tomislav: Izolirana, osiromašena, bez vizije, zaslepljena nacionalizmom, država pred raspadom

Gorjan: Siromašna, nepravedna, bespespektivna, konfiktna, diktatorska, galdna, katastrofa

Teodor: Još uvek država u pokušaju, nazavana FYROM. Malo nade da će postati Makedonija

Stefan: Država koju vode udbaši, komunjare, kriminalci, srbomani... Država koja I posle 20 godina "samostalnosti" liči na srpsku banovinu

Građanin: Bilo je mnogo loše, ali u poslednje vreme imam veliku nadu, a to je Nikola Gruevski

Goce: Drevna, oaza mira, napaćena, nezavisna, izdana od sopstvenog naroda, oštećena od suseda, puna izdajica i kriminalaca koji rade za interese drugih

Kiraca: Sa prekrasnom prirodom, izvanrednom hranom I bogatom prošlošću. Ipak, politički sistem nas tera da se osećamo kao afrička pomija...

Aleksandar: Opljačkana, materijalno, kulturno, arheološki, duhovno. I prkosna!

Teško je rezimirati prvih 20 tranzicionih godina, makedonske suverenosti I nezavisnosti. Profesor Filozofskog fakulteta u Skopju, dr **Ilija Acevski** je u januaru ove godine pokušao: "Mi smo netipična zemlja u tranziciji, koja se teško može upoređivati s drugima. Suočili smo se sa mnogim teškoćama, sa nepriznavanjem i sa drugim spoljnim faktorima. Sa ekonomskog aspekta smo imali najneefikasniju privatizaciju koja nije stvorila elemente za perspektivu. A gde ima teških ekonomskih uslova, tamo demokratija izgleda neprirodno. Zato se u Makedoniji stvorila partokratija, sve je ispolitizovano, kao da stalno sedimo u nekom politički zadimljenom prostoru. Mislim, da se nažalost, i etnički jaz produbio posle 2001. Sve više živimo jedni pored drugih, umesto zajedno, što samo vodi u podele. Ako se upotredimo sa drugima, sigurno smo na poslednjoj poziciji, svakako ne racunajući, Kosovo i BiH, koji su specifični slučajevi"

(*Autor je novinar, dopisnik makedonskog servisa Glasa Amerike)

Crna Gora: Crnski i gorski

PIŠE: IGOR PERIĆ

Specijalno za Povelju iz Podgorice

„Sve ovo što nas je uzburkalo, uzburkalo je književnost, nauku i lingvistiku”... kaže Davor Dujmović iz uloge spikera u skeču Top liste nadrealista, najavljujući sagovornika, eminentnog stručnjaka za pitanje jezika – prof. dr Nermina Padeža (Karajlić) sa Instituta za jezik, književnost, malu privredu i komunikacije iz Čajniča...

Padež je, kaže, sa saradnicima prof. dr Nenadom Zamjenicom i gospodinom prof. dr Stjepanom Zarezom, došao do epohalnog otkrića prema kojem ne postoji jedan jezik koji se do tada neprecizno nazivao srpsko-hrvatski (hrvatsko-srpski) već se, zapravo, radi o šest različitih jezika: sprskom, hrvatskom, bosanskom, hercegovačkom, crnskom i gorskom.

I na svakom od njih – nevjerovatno ali istinito – prosta rečenica svedena na subjekat i predikat

koja glasi „ja čitam” zvuči potpuno drugačije. Do neprepoznavanja drugačije...

Emisija datira iz perioda kada je SFRJ bila u jednom komadu. Pravila ju je ekipa ljudi koji su, pokazaće vrijeme, iako „gledali dalje no što vide”, na koncu doživjeli sudbinu one Juge – svako je pošao na svoju stranu.

U jeku aktuelnog crnogorskog prepucavanja o jeziku – koje je kočilo usvajanje izbornog zakona kao jednog od uslova za dobijanje datuma pregovora sa Evopskom unijom – prijatelj je na Facebook postavio ovaj skeč o jeziku sa You tuba.

Podsjetio me je na činjenicu da se u Crnoj Gori mnogo toga promijenilo, ali su neke stvari ostale iste: dvije decenije kasnije, i dalje se govori „crnski” i „gorski”, a pripadnici ove dvije „jezičke” grupacije teško razumiju jedna drugu.

PRETENZIJE SRPSKE CRKVE PREMA CRNOJ GORI

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Srpska pravoslavna crkva (SPC) u Crnoj Gori otvoreno se meša u državne poslove, iako je reč o sekularnoj i građanskoj državi. Pod njenim direktnim uplivom deluju prosrpske opozicione partije i udruženja koja ne priznaju ni državne simbole, a time ni osnove crnogorske države kao multikulturene i multikonfesionalne. SPC

ne priznaje crnogorski narod što je u brojnim istupima političke prirode potvrdio mitropolit Amfilohije. To je refleksija stava srpskog patrijarha Irineja koji je prilikom nedavne posete Mitropoliji crnogorsko-primorskoj javno poručio da su Srbi i Crnogorci jedan narod, srpski?! Prvi čovek srpske crkve se samo nekoliko dana uoči popisa stanovništva u Crnoj Gori oglasio, pozivajući Srbe da se okupe oko vere, nacije i jezika. On je pozvao sunarodnike u regionu da se izjave kao Srbi pravoslavne vere, bez straha i slobodno, čime je crkva nesumnjivo izašla iz okvira svoje misije. Reč je zapravo o političkom apelu upućenom Srbima u Crnoj Gori, ali i u čitavom regionu, što nikad do sada nije bio slučaj.

Uprkos ovakvom delovanju crkve, ali i države Srbije koja je organizovala pravu kampanju uoči popisa i to preko svojih institucija vlasti, popis je pokazao da

u Crnoj Gori ima 45 odsto Crnogoraca i 29 procenata Srba. U odnosu na prethodni popis 2003. godine, broj Crnogoraca se povećao za dva odsto, dok se broj Srba smanjio za više od tri procenata.

SPC nije direktno komentarisala rezultate popisa, ali jeste posredno, preko svojih eksponenata, u prvom redu prosrpske opozicije koja rezultate ne priznaje. Štaviše, predsednik Srpskog nacionalnog saveta Momčilo Vuksanović tvrdi da popisni procenti o nacionalnoj strukturi svedoče o asimilaciji Srba kao trendu u Crnoj Gori.

Ovogodišnji popis, međutim, pokazao je realan broj stanovnika po nacionalnoj strukturi zato što nije bio politizovan kao prethodni. Popis 2003. godine je bio maksimalno ispolitizovan, i u tome je učestvovala bez zazora i agresivno SPC i prosrpska opozicija, jer je cilj bio da se spreči proglašenje nezavisnosti.

Jasno je da se crkvena politika prema Crnoj Gori kreira u beogradskoj patrijaršiji pa stoga ne čudi što se crnogorska mitropolija bavi politikom i državnim pitanjima iskazujući velikosrpske pretenzije. Patrijarh Irinej je i ranije istupao svojatajući crnogorski narod. Reakcija na takvo neprihvatljivo i nečuveno stanovište stigla je i iz državnog vrha Crne Gore. Predsednik

Čas patriotizma

Mislím da je to bilo u petom razredu osnovne. Nastavnica srpsko-hrvatskog jezika održala nam je lekciju iz „patriotizma”.

„Ovu lektiru nećemo obrađivati jer je autor izdajnik Crne Gore...”, -rekla je samouvjerenom mlada pripravnica, očito govoreći iz tuđe glave.

Pokušao sam da provalim zbog čega „Bašta starca Radosava”, autora J. Brkovića (Mladost, Zagreb 1980, biblioteka Vjeverica, štampana na ćirilici) nije bila u trendu.

Godinu kasnije shvatio sam da je pjesnik „prebjegao” na stranu „neprijatelja” protiv kojeg „smo” povelí Rat za mir.

Sjećam se da je bio oktobar. Cio grad u blatnjavo-zelenoj odori. Kiša, magla, šatorska krila, kolone rezervista, bestrzajni topovi i FAP mašine koje

šlepaju dalekometnu artiljeriju... obilježili su tu jesen u Titogradu. I urezale se u moje djetinjstvo.

Svi pismeni zadaci iz srpsko-hrvatskog (koji nije još bio reduciran na srpski) bili su tada obojeni tim sivo-zelenim tonovima. Između dva pismena sastava, neko bi iz generacije nosio crni flag za izgubljenim rođakom, roditeljem... koji je pao na dubrovačko-hercegovačkom ratištu.

U ratu u kojem, kako kažu, nismo učestvovali.

Nasljede

Iz tog perioda našeg nemiješanja ostalo nam je bogato „nasljede”: unutrašnja trvenja i sukobi, kao i zasluge za deportaciju bosansko-hercegovačkih izbjeglica... slučajevi Bukovica, Morinj, mnogo kasnije Kaluđerski laz...

Filip Vujanović je upozorio da je stav patrijarha o crnogorskoj naciji zabrinjavajući i da predstavlja uvredu za crnogorski narod.

Još je decidnija i oštrija ocena Mila Đukanovića, predsjednika vladajuće Demokratske partije socijalista, da Mitropolija crnogorskoprimska Srpske pravoslavne crkve nije u skladu sa državnim interesima Crne Gore. On je dodao da se njegova partija zalaže za organizaciono samostalnu pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori, jer želi da se prevaziđu ostrašćene podele među pravoslavnim vernicima.

Inicijativa za samostalnu crnogorsku pravoslavnu crkvu je sadržana i u novom programu Demokratske partije socijalista koji je usvojen na nedavnom kongresu te partije. S tim u vezi, Đukanović je istakao da su kao vladajuća partija zainteresovani za punu političku stabilnost, te da je interes Demokratske partije socijalista da se podela koja postoji unutar pravoslavnih vernika prevaziđe. On je dodao da je očigledno da Mitropolija crnogorskoprimska kao autonomni, ali ipak deo Srpske pravoslavne crkve, nije dovoljno u saglasju sa onim što su državni interesi Crne Gore.

Mitropolija je ocenila Đukanovićevu izjavu štetnom, a na nju je reagovala čak i Ruska pravoslavna crkva

stavom da Crnogorska pravoslavna crkva, koju ne priznaje Srpska pravoslavna crkva (a ni Ruska) nije kanonska već raskolnička zbog čega čude izjave lidera iz Podgorice kojima se podržava ta organizacija.

SPC u Crnoj Gori je negativno reagovala i na usvajanje Zakona o dinastiji Petrović u kome je ujedinjenje sa Srbijom 1918. godine prvi put u Crnoj Gori okvalifikovano kao nasilna aneksija.

Svidalo se to ili ne Srpskoj odnosno Ruskoj pravoslavnoj crkvi, u Crnoj Gori postoji i deluje Crnogorska pravoslavna crkva koja ima sve više vernika i pristalica. Ona se za razliku od Mitropolije ne bavi politikom već onim čime u osnovi svaka crkva treba da se bavi, verom i vernicima

Mitropolija, odnosno Srpska pravoslavna crkva treba da se posveti kanonskom radu, a ne da se meša u državne i političke procese u Crnoj Gori. Takve njihove aktivnosti su štetne i nisu u duhu religije koju propovedaju. Crna Gora je samostalna država čiju politiku ocenjuju njeni građani na izborima, demokratski i slobodno. A ne crkva i njeni eksponenti, ma koliko novca i energije ulagali da skrenu Crnu Goru sa njenog emancipatorskog i evropskog puta i time se bave onim što im ni po božjim ni po ovozemaljskim zakonima ne pripada.

U svim tim situacijama crnogorsko društvo je bilo duboko podijeljeno između, kako je to profesor Padež vizionarski primijetio, „crnske” i „gorske” jezičke grupacije.

Identitetska kriza, raspolučenost društva (ili, kako se to često kaže, pravoslavne većine) po pitanjima koja, zapravo, treba da budu tačke spoja, i dalje opstaju i sputavaju Crnu Goru da se na kvalitetan način bavi ekonomskim i životnim temama.

Jezik, pitanje nacije, crkve i državljanstva iznova crpu energiju. Opstaju kao aduti u rukama (o)pozicionih čelnika koji dezavuišu građansku javnost, igrajući kartama koje nikako da se potroše evo, 20 godina.

Situacija je takva da bez rješavanja tih pitanja, očito, Crna Gora teško može naprijed, dok god se u svakom momentu od značaja za kvalitativni iskorak - iz naftalina izvlače nedovršena i vječito aktuelna, takozvana identitetska pitanja.

Pitanja koja su u prelomnim trenucima značajno opredijelila poziciju Crne Gore u jugoslovenskoj drami.

Biti protiv Miloševića devedesetih je značilo biti „antisrb”, a ukoliko ste bili indpendista, onda ste po automatizmu dobijali etiketu - „ustaša”.

Mnogi političari onog vakta evoluirali su u međuvremenu. Do neprepoznavanja. Nekadašnji politički diskurs pravdaju pragmatizmom ili strahom od stradanja nacije. Pa su išli linijom manjeg otpora, prilagođavajući se novom vremenu. U tim mijenama, katarza i lustracija, po definiciji, nijesu imale šanse.

Kako god bilo, od 2006. godine na ovamo, stvari se, uključujući i vječitu krizu identiteta, moraju rješavati u nezavisnoj Crnoj Gori. A na Crnogorcima je da nekako nađu mjeru između „crnskog” i „gorskog”.

Sijedim glavama to teško polazi za rukom. Evo, kako je tu stvar vido sedmogodišnjak, moj sin. Na štos-pitanje mog kolege novinara da li će u školi (u jeku polemike o književnom jeziku) učiti na crnogorskom ili sprskom, mali je odgovorio: Mislim da ćemo učiti engleski.

Ofsajd

Sport je oduvijek bio spona, ali i simbol kraha SFRJ. Meč između Dinama i Crvene zvezde sa svojim vansportskim elementima bio je signal sigurnog sutona ondašnje države.

Zanimljivo je da je arbitar istorijskog meča bio Crnogorac - Branko Bujić iz Bara.

Bujić, dugo poslanik opozicione Socijalističke narodne partije, 2009. godine uhapšen je i optužen kao jedan od odgovornih za deportacije Bošnjaka 1992. godine sa teritorije Crne Gore. Protjerane izbjeglice (iako nisu imale zvanično takav status) završile su „pod nož” Karadžićevih snaga.

Sud će pokazati da li je i u kojoj mjeri Bujić odgovoran za ono što mu se stavlja na teret za vrijeme dok je bio čelnik Centra bezbjednosti u Baru.

Jedan drugi Baranin napravio je ove godine sportsku kopču sa ondašnjom Jugoslavijom.

Književnik, esejista, novinar i muzički kritičar Željko Milović na pozitivan način zatalasao je čitačku publiku djelom „Ulica Ivice Šurjaka i što je bilo poslije”.

Kako je sam pisac kazao, to je njegov doživljaj života u ovoj i onoj zemlji - od momenta kada je kao 11-godišnjak na dresu flomasterom ispisao broj i ime legendarnog igrača navale splitskog Hajduka Ivice Šurjaka, do pogleda iz vizure stasalog čovjeka, svjedoka ludila koje je vladalo nakon kraha Jugoslavije.

Knjiga je doživjela promociju na festivalu Pričin u Splitu, pa u Crnoj Gori i Makedoniji, najesen će i u Srbiji.

Milović je definitivno pokazao da je autor koji je kadar da prevaziđe i pohrani onu crnsko-gorsku podjelu i ponudi urbani odgovor i kopču za gradnju zdravih relacija i sa Splitom, Dubrovnikom, ali i Beogradom.

Nije to stvar puke jugonostalgije, koju neki doživljavaju religijom ili proglašavaju za jeres... To je, što bi rekli zeleni aktivisti na Virpazaru, varoši na Skadarskom jezeru, stvar potrebe da se lupi šakom o sto i kaže:

„Smrt primitivizmu, sloboda prirodi i društvu.”

Mediji „o drugima“ u statistici

Dokazivanje patriotizma

PIŠE: VELIMIR KAZIMIR ČURGUS

Drugi, naravno, uvek predstavljaju veliki izazov. Teško je zamisliti medije koji se ne bi bavili drugima na neki način. Najčešće je u pitanju negativna vizura koja se uvek nameće kada se pogleda u ogledalo. O drugima se, svakako, može pričati i na poltronski način. (Takav je svet Velikog brata koji Orvel uopšte nije morao da izmišlja.)

Kad govorimo o srpskim medijima, a posebno o srpskoj štampi, onda je onaj drugi, o kojem se priča, najčešće komšija. Sećanje na zajedničku državu i prošlost još uvek je prilično snažno. To se sećanje možda najbolje može potisnuti u zaborav ismejavanjem ili oštrom kritikom onoga šta se u susedstvu dešava.

Centralno mesto drži Hrvatska. Samo u toku ove (2011), objavljeno je više od 3000 tekstova u kojima se pominje susedna država. Na drugom mestu je Bosna i Hercegovina (1490) zajedno sa Republikom Srpskom (925), na trećem je Crna Gora (2135), četvrta je najudaljenija Slovenija (1031), a na poslednjem, petom mestu, je Makedonija (600). Odnos prema Hrvatskoj ni najmanje ne čudi. Hrvatska se sve više doživljava kao ključni partner sa kojim će se stanje na prostoru bivše Jugoslavije najzad dovesti u red. Osim toga, Hrvatska ima i najdužu i najlepšu jadransku obalu. Bez obzira na to što Željko Mitrović neće više ni da čuje za Hrvatsku ona je u srpskoj štampi nezaobilazna tema. (Svi podaci su iz Ebartove Aktuelne novinske arhive).

Pokušali smo preko analize frekvencija pojedinih reči da utvrdimo kakav je ne samo interes nego i položaj bivših jugoslovenskih republika. U pitanju su „korupcija“ i „cene“. Nije ništa neobično što je kritika ustrojstva i položaja građana u ovim državama koncentrisana na sledeće teme:

- Aktuelno nasilje, nasilje vezano za prošlost,
- Korupcija istaknutih pojedinaca i državnog aparata
- Političke afere i slabosti vladajućih partija
- Ekonomska situacija - nezaposlenost i opšte nezadovoljstvo građana
- Odnos prema Srbima.

Kroz frekvencije „korupcije“ i „cene“ želimo da otkrijemo šta je to što je udarno u ovim državama.

Tako, na primer, u tekstovima o Hrvatskoj nalazimo 350 korupcija i 124 cena. Po korupciji je na drugom mestu Crna Gora - ukupno 100 tekstova, dok se o cenama piše znatno manje - samo u 59 tekstova. Slovenija se ističe tekstovima o cenama (72), a mnogo manje tekstovima o korupciji (53). U Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj korupcija je prilično zanemarena tema (29) i (16), a slično je i sa cenama (24) i (8). U Makedoniji srazmerno ima dosta korupcije (43) a manje tekstova o cenama (28).

Ovde se ne bavimo medijskim pokrivanjem Kosova, jer želimo da ostanemo statusno neutralni. Ipak, u jednom ranijem istraživanju načina na koji štampani mediji izveštavaju sa Kosova primećujemo određene sličnosti - pre svega kada je reč o tekstovima o svakodnevnom, običnom životu u susednim državama. Osim kad su u pitanju analize ekonomskog i političkog života, kada se šira javnost u Srbiji upoznaje sa zaduženošću i prosečnom zaradom tih zemalja, veoma su retki tekstovi koji bi davali kvalitetne i kompletne podatke o ekonomskom i socijalnom položaju prosečnih građana.

Građanin Željko Mitrović je bio potpuno u pravu kada je tvrdio da je veoma mnogo učinio na približavanju i zajedništvu građana na ovom prostoru. Njegovi rialiti programi i grand parade stvorili su zajedništvo među malograđanima ovog podneblja koje nema nikakve veze sa međusobnim razumevanjem, solidarnošću ili nedajbože suočavanjem sa prošlošću. Ovde su mediji, upravo zahvaljujući takvim medijskim mogulima otvorili mogućnost da se svakog trenutka može započeti medijska kampanja i rat rečima bez ikakve odgovornosti i argumenata.

Pošto su političari potkupljivi, i pošto su se okružili tajkunima koji su na najpodmukliji način opljačkali sve živo, nema ničega normalnijeg od posmatranja i analiziranja komšijskog dvorišta kao predela

u kojem su moguće još strašnije stvari nego u sopstvenom.

Ulazak velikih stranih medijskih kompanija na ovo tržište nije ništa promenilo. Čak naprotiv. Čini se da upravo ti mediji moraju da dokažu svoj patriotizam svakog dana na primerima tuđe zloće. Ovde je reč o jednom jednostavnom i praktičnom socijalnom eksperimentu u kome su mediji pozvani da istovremeno prizivaju moderni svet i da ga proklinju zbog toga jer ugrožava sve one dragocene tradicionalne

vrednosti. Iako političari stalno ponavljaju da među kriminalcima nema etničkih podela i da oni međusobno izvanredno saraduju ipak je još uvek mali broj političara spreman da to kaže i za ratne zločince.

Uostalom, borba protiv kriminala i korupcije, kao i protiv nezaposlenosti, predstavlja predizbornu mantru za sve političare u regionu. Kad zatreba, oni će međusobno i da razmenjuju sitne kriminalce. Ali da dirnu u tajkune, to se neće usuditi.

Povratak kosovske teme

Mirno ali neizvesno

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Rasplet situacije na Kosovu pa i na severu Kosova najviše zavisi od NATO procene reagovanja severnokosovskih Srba na jednu ozbiljnu vojnopolicijsku akciju kosovskih snaga bezbednosti i KFOR. Ukoliko međunarodna zajednica proceni prihvatljivim i savladivim nasilje koje Srbi budu pokazali kao odgovor na akciju, preduzeće tu akciju, možda ne pre srpskih izbora na proleće naredne godine, ali će je sigurno preduzeti.

Vest da je za samo tri dana Kosovo priznalo novih 17 država i da se čarobni broj povećao na gotovo 97 (94), delovala je kao šok čak i Prištini, a kamoli u Beogradu. Sve je to došlo posle nedavne posete ministra Vuka Jeremića regionu iz kog su došla priznanja i njegove slavodobitne izjave da zemlje karipskog regiona neobično cene doslednu politiku Srbije i da nikad, nikad, nikad... neće priznati lažnu državu Kosovo. Što se tiče Srbije i njenih nesrećnih i zbunjenih građana, ne manji šok su doživeli pročitavši reakciju Vladine kancelarije za medije čiji je direktor izjavio da poslednja priznanja Kosova nisu „ni veliki, ni ozbiljan korak ka nezavisnosti“ i da Srbija vodi „tihan diplomatski rat za Kosovo i Metohiju“. Na kraju izjave dolazi najveći šok: „Za sada pobeđujemo u tom 'ratu'“. Naše Ministarstvo spoljnih poslova vodi zaista ozbiljnu akciju i ta akcija je urodila plodom“, rekao je Mihajlović. Valjda je još živ!

Ipak, nije to glavni problem našeg južnog suseda. Iako se bezbednosna situacija na severu Kosova smiruje, to je samo trenutno primirje. Kosovska vlada nema nameru da odustane od potpunog inkorporiranja severnog Kosova. Odluka Vlade Kosova da na

granicu sa Srbijom pošalje specijalnu policijsku jedinicu ROSU je prva politička odluka koja je potpuno ujedinila vlast i opoziciju u Prištini. To je i prva politička odluka posle odluke o proglašenju nezavisnosti koja je naišla na potpunu i nepodeljenu podršku građana.

Sa druge strane, severnokosovski Srbi žive od masivnog šverca iz Srbije i pri tom ne plaćaju nikakav porez nijednoj državi. Zaposedanje graničnih prelaza od strane kosovske države za te Srbe je smrtni udarac njihovoj kriminalnoj ekonomiji, ali i političkoj moći. Bez, ni od koga kontrolisanog protoka robe preko prelaza 1 i 31, severnokosovska srpska kriminalna privreda je mrtva, a sa njom i njeni protagonisti, mitrovački jakšići i ivanovići.

Zbog toga procenjujem da dugog i trajnog mira na severu Kosova neće biti. Onog časa kad ne budu mogli da švercuju koliko žele, severnokosovski kriminalci će opet organizovati barikade, prekopavati puteve, paliti granične prelaze i pucati na svoje protivnike, bez obzira kakve uniforme nose. Opet će pod pretnjom smrti ili paljenja kuća na te barikade izvoditi Srbe iz okolnih sela, kao što je to bilo u julu i avgustu ove godine.

Najnovije proteste protiv postavljanja carinskih punktova organizovali su severnokosovski kriminalni bosovi. Mediji su saopštili da su najuticajniji među njima Zvonko Veselinović, Dejan Vulović i Vladimir Rakić. Oni su imali podršku severnokosovskih političara i srpskih paralelnih struktura izabranih na izborima u Srbiji. Manje-više, nisu imali podršku srpskih političara van severnog Kosova koji su izabrani na kosovskih izborima.

Kad se sve sabere, organizatori protesta nisu imali podršku Beograda koji je čak pokušao da se distancira od „mitrovačkih huligana“. Ipak, posle nekoliko dana, Beograd je pokušao da kapitalizuje činjenicu da je međunarodna zajednica iskazala rezervu prema Tačijevoj akciji. Nade Beograda su se pokazale kao pogrešna akvizicija, kao i pokušaj da se održi sednica Saveta bezbednosti OUN.

Aktuelna situacija na severu Kosova je pokazala da je zvanični Beograd talac paralelnih struktura vlasti na severu Kosova koje je sam formirao i održavao duže od decenije. S obzirom na tesnu vezu sa kriminalom koji praktično gospodari ovim područjem, demontaža ovih struktura neće biti jednostavna, jer se one neće lako odreći koristi koje imaju od nelegalnog stanja, šverca i korupcije. Svojevremeno je procenjeno da njihova ilegalna dobit nije manja od pola miliona eura dnevno. Naravno, isto toliko zaradi i kosovska strana koja preuzima svu tu robu od Srba i distribuira je na albanskom delu Kosova. Nekoliko godina je na albanskoj strani vladao nered i ljuta borba za svaki kamion, ali je red uveo Daut Haradinaj.

A propos paralelnih srpskih struktura, Beograd je, ruku na srce, dosta učinio da oslabi njihov uticaj, ali je to još uvek daleko manje od onoga što očekuje međunarodna zajednica. To je prilikom posete Beogradu gospođa Angela Merkel rekla srpskom predsedniku „u oči“, najavivši ozbiljnu vojnu akciju protiv severnokosovskih srpskih kriminalaca. Bez obzira na poslovično kočoperne izjave Borisa Tadića posle susreta sa Merkelovom, naslućuje se da tokom srpsko-nemačkog susreta nije bilo mnogo razgovora, već je to više ličilo na diktat i upozorenje. Kao na kraju „Gospođe ministarke“: „Nemojte posle da bude „pa, nismo znali“!“

Najveći gubitnik najnovije kosovske krize je Borko Stefanović. Umesto da ostane „gospodin predstavnik“ Srbije u pregovorima za vlastima Kosova, Stefanović se veoma agilno i krajnje nepotrebno prihvatio uloge čuvara barikada i šefa političkog krila severnokosovskih kriminalaca koji su ubili jednog kosovskog policajca. Srbima nije pomogao, jer nije uspeo da ostvari „povratak na stanje od pre 25. jula“, a u Prištini se toliko kompromitovao da je postao persona non grata i verovatno će biti zamenjen.

Srpska pravoslavna crkva koja je na Kosovu još uvek pod velikim uticajem bivšeg (sada raščinjenog) episkopa Artemija se nije otvoreno i javno mešala u incidente, ali je značajan broj sveštenika blagoslovio proteste i učesnike u njima.

Rusija se zvanično drži neutralno, čak nije želela da isposluje sednicu Saveta bezbednosti, pa čak ni da isposluje prisustvo Vuka Jeremića zatvorenoj konsultativnoj sednici Saveta. Ipak, postoje glasine da Rusi tajno ohrabruju Beograd da se založi za status severnog Kosova sličan statusu enklava u bivšim sovjetskim republikama (Pridnjestrovije u Moldaviji, Abhazija u Gruziji, ili Nagorno Karabah).

Trenutna situacija je mirna, ali nejasna. Status graničnih prelaza 1 i 31 je „na pola puta“ između želja Kosovske Mitrovice i Prištine. Ipak, čini se da je Priština u prednosti i da će vremenom da ostvari svoje namere da preuzme kontrolu nad prometom robe preko svojih granica. Srpski kriminalci sa severa Kosova nemaju saveznika. Njihov adut je jedino strah međunarodne zajednice za živote svojih vojnika i službenika koji rade na Kosovu.

Međunarodna zajednica je ubedila Prištinu da treba da bude zadovoljna postojećim stanjem koje će možda biti promenjeno 15. septembra, a možda će (što je verovatnije) taj rok da bude produžen. Kosovka policija i carina će lakše preuzeti granične prelaze od KFOR nego od srpskih policajaca u uniformama kosovske policije.

Rasplet situacije na Kosovu pa i na severu Kosova najviše zavisi od procene reagovanja severnokosovskih Srba na jednu ozbiljnu vojno-policijsku akciju kosovskih snaga bezbednosti i KFOR. Ukoliko međunarodna zajednica proceni prihvatljivim i savladivim nasilje koje Srbi budu pokazali kao odgovor na akciju, preduzeće tu akciju, možda ne pre srpskih izbora na proleće naredne godine, ali će je sigurno preduzeti. Kosovski Srbi i Beograd za sada uspevaju da zaplaše međunarodne planere visokim gubicima na obe strane i humanitarnom katastrofom. Moja procena je da međunarodna zajednica i Vlada Kosova neće moći bez primene sile da savladaju kriminalne srpske strukture na severu Kosova. Severnokosovski Srbi neće bez „motke“ da se odreknu basnoslovnih zarada od kriminalnih aktivnosti i moći koje ona donosi. Mislim da severnokosovski Srbi neće prihvatiti nikakav kompromis u smislu autonomije ili kosovkosrpske policije na granici. Ti ljudi ne razumeju rečnik kompromisa i igre sa pozitivnom sumom. Oni neće da se odreknu ni jedne od privilegija. Bojim se da situaciju na severu Kosova može da reši samo vojna akcija tipa male hrvatske „Oluje“. Ako se to desi, onda će put Kraljeva opet krenuti tužne traktorske kolone. To će in flagranti biti najvidljiviji rezultat politike koju kreira mudri beogradski dvojac.

Stare dileme - nova iskušenja

PIŠE: IVAN TOROV

Poslednja, reklo bi se, najdramatičnija kriza oko Kosova od proglašenja nezavisnosti, neke dileme je možda i konačno zatvorila, druge, opet, obnovila, tek toliko da se pokaže da se nijedan problem na ovim neuralgičnim balkanskim prostorima ne može razrešiti bez dodatnih potresa i poremećaja. Iako su pokušaji vlasti u Prištini da specijalnim policijskim snagama uspostave kontrolu nad graničnim prelazima na severu i reakcije tamošnjih Srba da, uz obilatu asistenciju beogradskih zvaničnika, osujete „albansku okupaciju“, protekli u znaku obostranog i uzajamnog zastrašivanja i pretnji, više je nego jasno da ćemo tek biti svedoci manjeg ili većeg zaoštavanja situacije. Pre svega, u trouglu Kosovo-Srbija-međunarodna zajednica.

Zapravo, julsko-avgustovska epizoda, najpre uvođenjem embarga na uvoz robe iz Srbije, potom akcijom jedinica ROSU i balvan-odgovorom i paljenjem carinskog prelaza Jarinje, na kraju intervencijom KFOR, koji je preuzeo potpunu kontrolu, potvrdila je ono što se odavno znalo, a što se, uglavnom, (ne)svesno prećutkivalo ili kamufliralo: izrazitu ravnotežu nemoći svake od tri involvirane strane. Kosovske, u liku starog-novog premijera Hašima Tačija, koji i na ovaj način nastoji da kompenzira neuspeh u političkom, ekonomskom i demokratskom preobražaju i stabilizovanju nove države, amortizuje optužbe za organizovani kriminal, korupciju i ratne zločine na njegov i račun pojedinih najsitaknutijih funkcionera njegove vlasti. Srpske, koja je, uverena da je time što je opasežnom diplomatskom kampanjom zaustavila dalji proces međunarodnog priznavanja Kosova, završila pola posla i, uz svesrdnu pomoć Dika Martija, dovoljno zagorčala život „albanskom separatističkom pokretu“. Smetnuvši, pri tom, s uma da je Kosovo danas još dalje od Srbije nego juče i da će joj se preterano oslanjanje na sopstveni uticaj na „odmetnutom“ severu Kosova kat-tad vratiti kao bumerang. A sve, opet, u nadi da će održavanjem tenzija i teza da pitanje statusa Kosova nije rešeno uspeti bar da izdejstvuje razmišljanja o eventualnoj teritorijalnoj podeli ove bivše srpske pokrajine. Treća strana, pre svega, Brisel i Vašington, pak, opterećena sopstvenim sve dubljim i težim unutrašnjim

ekonomsko-socijalnim problemima, kao da je zaboravila da hronični srpsko-albanski konflikt na Balkanu još tinja i da bi je svako dalje ignorisanje pravog stanja na terenu još skuplje koštalo. Povodom dešavanja na severu Kosova delovala je zatečeno, zbunjeno i neodlučno, kao da je živela u uverenju da su i Priština i Beograd svesni težine i delikatnosti situacije u meri da neće posezati za riskantnim potezima.

Post festum intervencija spolja, u obliku upozorenja obema stranama da se ne igraju vatrom i da se hitno vrate briselskom „dijalogu“, treba shvatiti i kao opomenu Prištini da ne živi u zabludi da može silom Srbe na severu da integriše, a Beogradu, da napusti bilo kakve ideje o teritorijalnoj podeli Kosova. Izjava nemačkog ministra spoljnih poslova Gvida Vesterverlea na početku njegove najnovije balkanske turneje, da se neće dozvoliti nove promene granica na ovim prostorima, a koju je koji dan kasnije ponoviti i nemačka kancelarka Angela Merkel prilikom posete Srbiji (22.avgusta), jeste poruka i Prištini da se ne bavi isrcrtavanjem mapa Velike Albanije, a Beogradu da se okrene regulisanju odnosa sa „susednim“ Kosovom i poboljšanjem uslova života njegovih građana, i Srba i Albanaca. Za pretpostaviti je da će Brisel preuzeti na sebe delikatan zadatak da ubedi beogradske zvaničnike da nastavak evropskih integracija Srbije, posle ispunjenja haškog uslova, i te kako zavisi od njihovog ponašanja prema Kosovu. Ta upozorenja dolaze

u času kada se u Srbiji, pre svega zbog već nave-liko započete predizborne kampanje, ali i nemoći vladajuće garniture oko Demokratske stranke (DS) da nađe izlaz iz duboke ekonomske i socijalne kri-ze, kosovska tema ponovo, na velika vrata, vraća na scenu, sa tezama i retorikom iz nama dobro zna-nih Miloševićevih i Koštuničevih vremena. Zvanič-nicima Evropske unije je jako stalo da saznaju šta se to valja iza sve opipljivije promene raspoloženja: da li su sve goromoglasnije izjave srpskih državnih reprezentanata (Tadića, Dačića, Jeremića) da Srbija „neće trgovati sa svojim vitalnim nacionalnim inte-resima“ (Kosovom) zarad evropskih integracija puki predizborni marketing sa rokom važenja do slede-ćih parlamentarnih izbora u proleće iduće godine, ili nagoveštaj da se Srbija polako, ali sigurno odriče evropskog puta.

Iako iz Brisela stalno pristizu uveravanja da se od Srbije neće tražiti da i formalno prizna nezavisno Kosovo, Beograd uporno nameće utisak kako se od njega, zapravo, tražu upravo to, čak ultimativno, što u domaćem javnom mnjenju stvara zaključak da se Srbija „nikad neće osloboditi pritisaka i uslovljava-nja“ i da je zato možda bolje blagovremeno razmi-šljati o alternativama, a što liderima vodećih poli-tičkih partija služi kao sjajan (predizborni) alibi za nesposobnost da Srbiju izvuku iz ekonomske i soci-jalne krize. Kao što se pre nekoliko godina tandem Koštunica-Tadić, uz obilatu pomoć nacionalističke

opozicije, poigrao sa sudbinom države time što je jedan virtuelan cilj („Kosovo je uvek bilo i biće sastavni i neotuđivi deo Srbije“) pretočio u ustav-nu preambulu, svesno potiskujući istinu da je Srbija pod Miloševićem izgubila rat za Koso-vo, tako se i danas nastavlja sa istim ili sličnim marifetlukom. Širi se iluzija da je Kosovo, uprkos svemu, dostižan cilj, što znači da ćemo se - ako nas kojim slučajem stave pred svršen čin, odno-sno izbor EU ili Kosovo - opredeliti za Kosovo. A, potom će politička i vladajuća „elita“ objašnjavati narodu koji su nas to motivi i razlozi doveli u situ-aciju da, pored već, reklo bi se, nepovratno izgubljenog Kosova, prokockamo i evropsku perspek-tivu Srbije.

Beograd, doduše, tako nešto još neće zva-nično saopštavati u iščekivanju hoće li krajem godine, uz moguću kandidaturu za članstvo u EU, dobiti i datum početka pristupnih pregovo-ra. Opredeljuje se za uporno propagandno ponav-ljanje da u EU možemo samo sa Kosovom u nadi da će takvim pritiskom uspeti da u međuvremenu pokoleba evropske zvaničnike i, koliko je moguće, uveri ih da odustanu ili bar radikalno ublaže zah-tev da na svom putu ka EU Beograd i Priština moraju da regulišu svoje sporove i uspostave „dobrosused-ske odnose“. Dakle, od Srbije se traži isto ono što se zahteva od, recimo, Makedonije u odnosu na spor sa susednom Grčkom ili Turske oko Kipra.

Izlazak iz senke

PIŠE: DEJVID B. KENIN

Izgradnja kreativnih i korisnih pristupa obodima nekadašnjeg Otomanskog carstva – Balkanu i Bliskom istoku – traži da odbacimo dotrajale predstave o “vodećoj ulozi” Zapada i prepoznamo mogućnosti koja nam pruža spoznaja vlastitih ograničenja.

Izrazi “Balkan” i “Bliski istok” označavaju velike, rovite obode Otomanskog carstva. Ova dva regiona se umnogome razlikuju, ali zajedničko im je suočavanje sa represivnim utopijama serijskih – ali prepoznatljivih – “Zapada”. Još od vremena Napoleona ovde su razne kraljevske, totalitarne ili demokratske strukture nametale i svoju vlast i svoje teleologije, koristile prirodna bogatstva jedne oblasti, a obe držale pod okupacijom. Narodi ovih nemirnih prostora ratovali su zbog identiteta (“etničko/”građanska” podela u Jugoistočnoj Evropi, porodično/plemenske, nacionalno-arapske, persijsko/iranske, kurdske i religijske pripadnosti u zapadnoj Aziji i severnoj Africi). Balkanski akteri se prepiru oko nasleđa ratova vođenih nakon sedamdesetih godina XVIII veka. Sadašnja turbulencija na Bliskom istoku može se, u najmanju ruku, podjednako pripisati kolapsu rešenja postignutih posle Prvog svetskog rata i umišljenoj dihotomiji Zapada o autokratiji i demokratiji.

Količina decibela u retorici Zapada i istinsko postojanje evropsko-američke strategije za jedan ili drugi region u obrnutoj su proporciji. Kraljevsko insistiranje na raznim ponašanjima ili ustavnim reformama uglavnom odražava frustraciju međunarodnih faktora sposobnošću balkanskih elita da manipulišu, zamagljuje i izbegavaju zahteve koji im se postavljaju spolja.

Sve ovo nije ništa u poređenju sa smušenim stavom Zapada na Bliskom istoku. Ne treba, naravno, kriviti nijednu vladu ili zvaničnika zbog propusta da predvide da bi samouništenje nekog odbačenog pojedinca u Tunisu moglo srušiti diktatore koji su tolike godine bili na vlasti i ugroziti ugodan položaj zapadnih vlada koje su decenijama ignorisale kontradiktornosti svojih propovedi o ljudskim pravima s jedne, i sprovođenja realpolitike, sa druge strane.

Nema izgovora, međutim, za evro-američke postupke kad je reč o Egiptu. Kako je kriza eskalirala Evropljani su sve više pribegavali propovedima.

Vašington je oscilirao između podrške Mubaraku (dok je izgledalo da je dovoljno jak da preživi) i izraza šokiranosti što represija tamo liči na odnos Kloda Rejnosa prema kockanju u filmu “Kazablanka”. Potom je maršal avijacije Sarkozy stao na čelo loše osmišljene operacije bombardovanja Libije, manje važnog igrača od Egipta u konstelaciji interesa međunarodnih faktora i manje opasnog od Jemena. Sjedinjene Države su u međuvremenu krenule u napad na Bin Ladenu, što je smanjilo pritisak na Vašington da razradi strategiju za kaskadu promena na drugim mestima. Trenutno ni u jednoj zapadnoj prestonici nije nađeno rešenje za takve probleme kao što je dobro razrađen plan ekstremista za uspostavljanjem Islamskih Emirata sa obe strane Bab el Manteba. Po prvi put ubice koje regrutuje Al-Kaida imaju stvarnu priliku da strateški opkorače jedan važan plovni put.

Takvih događanja od kojih zastaje dah nema na Balkanu, ali tamo se postjugoslovensko rešenje koje su nametnule zapadne sile i ideološka teleologija urušavaju sa dobrim izgledima da se, na kraju i sasvim raspadnu.

Najveće etničke zajednice u Bosni, petnaest godina nakon Dejtonskog sporazuma i dalje su veoma razdvojene i dobrim delom neprijateljske jedna prema drugoj – i nema nikakvih nagoveštaja da će se išta promeniti u doglednoj budućnosti. To je u suprotnosti sa zvaničnim i akademskim mitom o bosanskoj građanskoj kulturi koja je cvetala pre ratova devedestih, koju je narušila nekolicina vrhunskih nacionalista i koja je od tada ponovo uspostavljena pod suštinskim liderstvom Zapada. Nužna i značajna hapšenja Radovana Karadžića i Ratka Mladića služe zadovoljenju pravde, ali ni na koji način ne doprinose okončanju sukoba oko kolektivnog identiteta. I Milorad Dodik i Valentin Incko ustuknuli su nakon nedavnog referendumskog šamara, ali je optimistička optika “ministarke spoljnih poslova” EU Ešton samo maska za nesigurnost međunarodne zajednice o tome šta raditi sa neuspešnom bosanskom državom.

Nezavisnost Kosova je i dalje inherentno nedovršena. Podela ostaje aktuelna, sviđalo se to Zapadu ili ne, ali će njeni zagovarači na srpskoj strani

na kraju shvatiti da će dalji razgovor o tome uključiti Preševsku dolinu – sviđalo se to njima ili ne.

Makedonski Sloveni i Albanci shvataju da debata o Kosovu podriva njihovu konstantno fragilnu zemlju. Bilo bi jako loše ukoliko bi eventualno jedino parče bivše Jugoslavije, koje nije definisano vojnom odlukom, podleglo konfliktu (ignoriralo uobičajenu deklarativnu besmislicu o tome da “nema vojnih rešenja na Balkanu”).

Srbija, poput drugih postjugoslovenskih entiteta južno od Save, čezne za integracijom u EU, ali opasnosti koje nose njen stav o Kosovu i dvosmislen odnos prema Republici Srpskoj neće tek tako nestati, čak i ako i dođe do tog čudesnog čina.

Želje Hansa Ditriha Genšera iz 1991, su se ostvarile – Slovenija i Hrvatska su uspešno pobile sa Balkana. Sada mogu tvrditi da su oduvek pripadale isključivo Centralnoj Evropi. Međutim, nasleđe ciničnog – i nedovoljno analiziranog – doprinosa, ove prve ubijanju Jugoslavije i uloga, ove druge u gomilanju dugova koje je insistirala da drugi treba da plate, i dalje doprinose nevoljama njihovih ranijih jugoslovenskih partnera.

Sve važnija uloga naslednice otomanske države ilustruje promenljiv odnos snaga u oba regiona na obodu nekadašnje imperije. Diplomatska ofanziva koju AKP (Partija pravde i razvoja) preduzima svuda po svetu ima korene u panturanijskoj politici Turguta Ozala iz devedesetih. Mada prerana, ta je inicijativa anticipirala rastuću aktivnost današnjeg naraštaja izuzetno sposobnih turskih lidera. Sve manji uticaj i legitimitet zapadnih politika, plodno tle na koje je partija naišla u muslimanskom svetu i uzavrele frustracije jednog regiona Balkana koji se urušavao nakon svake propale bezbednosne kape zapadnih i sovjetskih aktera od 1878, nadalje, otvaraju prostor za onu vrstu kreativne diplomatije kakvu nudi Ankaru.

Razume se da pitanje, u kojoj meri vešta regionalna politika Turske i negovanje otomanske nostalgije mogu da doprinesu bezbednosti problematičnih zemalja duž njenih granica ostaje otvoreno.

U kontekstu smanjivanja uticaja Zapada narodi Balkana i Bliskog istoka će se, kako vreme odmiche hvatati ukoštac sa problemima konflikata, saradnje, politike, zakona i religije. Još se ne nazire koji će to institucionalni sistemi prinude zameniti sadašnju tendenciju u Tunisu i Egiptu za rešavanjem problema uglavnom putem uličnih demonstracija. Izostanak Muslimanske braće sa nedavnih protesta jedan je od indikatora mogućeg saveza vojske i te organizacije,

koji bi mogao da dovede u pitanje zapadne i NVO norme, kao što su ustavi, političke partije i izbori.

Zapad još može izvojevati neku vrstu vojne pobede u Libiji. Pa ipak – kao na Kosovu nakon 1999 – bez strategije sofisticiranije od pozivanja na demokratiju, zapadni outsajderi se mogu ponovo naći u situaciji da budu loše pripremljeni za upravljanje nakon što pucnji utihnu. U oba regiona su zapadne norme neprimenjive na ekonomske i društvene odnose, zasnovane na porodičnim vezama i sivim zonama, na kojima se baziraju ova društva (ove pojave obično nedovoljno precizno nazivamo “korupcijom”).

U međuvremenu će ishod sukoba šiitskog režima i sunitske većine u Siriji dosta toga reći o regionalnom uticaju Irana i igri “na život i smrt” otrovnih škorpiona između Izraela i Palestinaca. Niti ima niti je ikad moglo biti bilo kakvog rešenja o “dve države”, a neće ga ni biti čak ni ako jednog dana bude potpisan sporazum o dve države – isuviše je kvariša na svim stranama.

Bilo bi dobro da zapadni stratezi malo ohlade svoju preambicioznu retoriku koja je i podrila napore da se nametne uspostavljanje jedne srede, pristojne situacije na obodima bivšeg Otomanskog carstva. Kada je reč o Balkanu, Evro-Amerikancima ide na ruku to što niko od protagonista ne želi neki novi rat. Politike kreirane tako da pomažu održavanju mira i reda sa jedne, a lokalnim akterima da preuzimaju odgovornost za sklapanje nekih budućih sporazuma ili upravljanje nekim budućim čarkama, sa druge strane – bez obzira na želje SAD i EU – bile bi najkorisniji međunarodni doprinos.

Opasnosti koje su preostale na Balkanu nisu ništa u poređenju sa tektonskim društvenim, sirovinskim i bezbednosnim promenama na Bliskom istoku i, uopšte, u muslimanskom svetu. Izgradnja kreativnih i korisnih pristupa obodima nekadašnjeg Otomanskog carstva – Balkanu i Bliskom istoku – traži da odbacimo dotrajale predstave o “vodećoj ulozi” Zapada i prepoznamo mogućnosti koja nam pruža spoznaja vlastitih ograničenja. Jedan mudriji, “slabiji” Zapad bi mogao da uvidi korist od ostatka svog uticaja kada bi konačno odustao od pretenzija za nekakvim imperijalnim, počasnim mestom.

Dejvid B. Kenin, nekada viši obaveštajni analitičar CIA, predaje međunarodne odnose na Johns Hopkins univerzitetu.
Tekst je preuzet sa sajta www.transconflict.com uz dozvolu autora

Zločin i dalje traje

Povodom 30. avgusta, međunarodnog dana nestalih

PIŠE: IRENA ANTIĆ

Radoznalost i želja da se suoči doveli su sada već 22-godišnjeg Edvina pred jedan od najzloglasnijih brčanskih logora, u kojem je tokom 1992. godine na najsvirepiji način mučeno, ponižavano i ubijeno na stotine Bošnjaka i Hrvata tog posavskog gradića, od kojih većina još nije pronađena. U sumrak, koji je skrivao sav njegov nemir i pritajenu patnju zbog spoznaje da je na tom mjestu njegov otac, prije 19 godina, u mukama brojao posljednje dane svog života, dočekali su ga nekadašnji logor Luka i rijeka Sava, koja je odatle u smrt odnijela mnoge nevine ljude.

Kada je sa prvim danima maja 1992, počeo krvavi ratni pir u Brčkom, Edvin je imao nepune tri godine. Ne sjeća se zbjegova, dana izbjeglištva, straha; ne sjeća se neizvjesnosti u kojoj je njegova majka strepila za njegov i život starije sestre Dijane. Ne sjeća se gladi, slika užasa, sjenki smrti, koje su neumorno bdjele nad gradom vrebajući svoj plijen... Ne sjeća se ni lika svog oca; nije upamtio kada ga je otac posljednji put vidio, zagrlio, držao u naručju. Godine njegovog djetinjstva upamtile su dobro šta znači rasti bez očeve čvrste ruke, uz priče i uspomene, koje su u njega usadile sestra i majka.

Edvinov otac bio je zatočenik logora: Luka, Brezovo Polje i Batković, gdje je ubijen u oktobru 1992. godine. Nije ga upamtio živog, još ga nije pronašao, ni vidio mrtvog.

Godine odrastanja s kojima je sve više razmišljao o očevoj smrti, i o tome, koliko je važno da njegovi posmrtni ostaci budu pronađeni, nagnale su Edvina na traganje za istinom. Svjedočenja nekih preživjelih logoraša Luke i Batkovića, ostavila su prostor slutnji da je Edhem Ćudić umro u najstrašnijim mukama. Zatočenici logora Luka, prolazili su nezamisliva mučenja i torture; od izgladnjivanja, premlaćivanja, odsjecanja dijelova tijela. Spaljivani su na automobilskim gumama i odvoženi u brčansku kafileriju, koja je, prema tvrdnjama brojnih svjedoka, prvih dana maja 1992. godine neprekidno radila, iako, sasvim sigurno, tada nije proizvodila stočnu hranu. Bimeksove hladnjače svakog jutra prevozile su leševe iz Luke prema prostorijama preduzeća Interplet.

Jauci zatočenika tog brčanskog logora mogli su se čuti čak i u susjednoj Gunji, u Hrvatskoj.

Komandant logora Luka, Goran Jelisić u Hagu je priznao da je ubio više od 200 ljudi. U vrijeme dok je u Brčkom bio gospodar života i smrti hvalio se da je sam sebi dao u zadatak da će ubiti toliko ljudi. Njegova desna ruka bila je tada maloljetna Monika Simeunović. Jelisić, „srpski Adolf“, kako je sam sebe zvao, imao je prepoznatljiv stil ubijanja: metkom u potiljak. Žrtve pronađene u masovnoj grobnici Gorice u Brčkom 2007. godine uglavnom su tako ubijene. Broj tu pronađenih posmrtnih ostataka (277), znatno je manji od broja Brčaka koji se vode na spisku nestalih.

Nakon što je većina zatočenika Luke ubijena, preživjeli su prisiljeni da za potrebe skrivanja tragova zločina ofarbaju i uredе logor, a potom su iz Luke prebačeni u logor Batković. Među njima je bio i Edhem Ćudić.

Odbio je i posljednju pomoć i zadnju šansu za spas, koju mu je još u logoru Luka ponudio komšija srpske nacionalnosti, rekavši mu da ga ne odvaja od svog naroda. Po dolasku u logor Batković, Edhem Ćudić, kao i ostali zatočenici, služio je lokalnom srpskom stanovništvu i vojnim formacijama kao radna snaga u poljima. Svi su i tada trpili stravične torture. Ćudić je nekoliko dana prije ubistva jednom od zatočenika, kasnijem haškom svjedoku, Nerminu Suljagiću ispričao da je, dok je bio u Luci, u hladnjače utovarao tijela ubijenih. Za jednu noć, izbrojao ih je 60. Na dan kada je trebao biti razmijenjen, 13. oktobra 1992, ubijen je u 9 sati ujutro. Njegova razmjena bila je zakazana za 12 sati. Nimalo čudno, vidio je previše smrti, krvi i zločina o kojima je, da je preživio mogao svjedočiti.

Njegovi najbliži 19 godina žele samo jedno, pronaći tijelo i dostojanstveno ga ukopati. Edvin kaže, bilo bi tako mnogo lakše. Muči ga pomisao o patnjama u kojima se ugasio život njegovog oca. Muči ga izdaja komšija, nekadašnjih prijatelja njegovih roditelja, sugrađana, koje i danas sreće, koji su možda mogli pomoći da se spasu nevini životi. Najviše ga muči njihova šutnja o tome gdje su tijela. Zato i dalje traje zločin nad mrtvima i mučenje onih, koji još žive i tragaju.

Priča o smrti i potrazi za posmrtnim ostacima Edhema Ćudića, jedna je od stotina sličnih, koje bismo mogli čuti u Brčkom; jedna od hiljada već ispričanih ili ne ispričanih, u gotovo svim gradovima BiH. Cijelo Podrinje posijano je grobnicama

Bošnjaka. I prijedorska regija, također. Rijeka Drina najveća je grobnica.

Tačka na priču o traganju za nestalima nikada konačno neće moći biti stavljena. Nakon ratova devedesetih, na području bivše Jugoslavije tragalo se za 40.000 ljudi, od čega u BiH za više od 30.000. I 19 godina nakon agresije i genocida u BiH, traga se za još oko 10.000 ljudi. Bolan, mukotrpan i dugoročan proces ekshumacija i identifikacija žrtava u mnogome je olakšala DNK analiza u laboratorijama Međunarodne komisije za nestale (ICMP). Nestanak nekih žrtava nije imao ko ni prijaviti. Nažalost, nikada niko neće moći ni potvrditi njihovi identitet, jer nije mali broj slučajeva da su u stravičnim pokoljima ubijene cijele porodice. Ta tijela, ako ikada i budu pronađena, ostat će pod oznakom NN. Nakon masovnih ubistava i etničkog čišćenja, desetina tijela odnijela je voda, progutala vatra...

Ime svake nestale osobe, jedna je sudbina i priča za sebe, jedna stranica iz preteške, turobne knjige bh.istorije s kraja XX vijeka. Prelistati je znači suočiti se sa tragedijom, patnjom i smrću toliko velikog broja ljudi na jednom relativno malom prostoru, kojim su u četiri ratne godine protekle rijeke krvi nevinih ljudi za kojima se još traga. I ova priča je samo jedno poglavlje velike bosanskohercegovačke knjige nestalih.

Do danas nema ni traga posmrtnim ostacima civila, koji su živi zapaljeni na dvije lokacije u Višegradu 1992.godine. Nema nijednog glasa dobre volje, koji bi olakšao potragu za njima. Pretrage terena rađene su na više lokacija, ali bez rezultata.

Za ove zločine, prvostepeno, doživotno je u Hagu osuđen Milan Lukić. Sređuje Lukić na 30 godina. Sudio se i Mitru Vasiljeviću, ali je u konačnici on oslobođen odgovornosti.

Više od 70 civila, uglavnom članova porodice Kurspahić, satjerani su 14. juna 1992, u kuću Mehe Aljića u višegradskoj Pionirskoj ulici, i tu su zapaljeni. U zapaljenu kuću ubacivane su bombe. Izgorjelo je 20 djece, više od 40 žena i nekoliko staraca. Iz tog pakla uspjelo se izvući 9 civila: „Dovedeni smo ovdje iz sela Koritnik i kuća je odmah zapaljena. Ja sam zadnja ušla, a prva sam došla do prozora i razbila ga. Moj sin koji je tada imao 14 godina, gurnuo me kroz prozor i ja sam pala na neke žice. Onda je i on iskočio. Jedna je majka uspjela izbaciti svoje dijete, a ona je izgorjela. Bježali smo uz ovaj potok i u njemu noćili, gore visocije. Sakrivala nas je šikara. Svu noć slušali smo jauke i zapomaganja. Niko im nije mogao pomoći. Sutradan

smo izašli odatle i pobjegli“, priča nam jedna od preživjelih žena.

Senad Kurspahić danima se krio od razularenih srpskih formacija, koje su ubijale bošnjačko stanovništvo Višegrada. Dane je sa ostalim muškarcima porvodio skriven u obližnjim šumama, predveče se spuštao u grad. Nije ih vidio kad su odvedeni, ali je brzo saznao da su u Pionirskoj ulici izgorjeli njegovi najdraži:

„Izgorjeli su mi ovdje majka, sestra, žena i dijete od dva dana. Nisam ga uspio ni vidjeti. Ni imena nije imalo. Ratni zločinci slobodno hodaju, a mi patimo, jer ne znamo šta je od njih ostalo i gdje su te kosti“.

U jezivim mukama i plamenu, Ramo Kurspahić, izgubio je tada oca majku, snahu i troje djece njegovog brata od 12,10 i 8 godina.

„Ostao sam sam, bez porodice... teško je kad dođem ovdje na mjesto zločina i prisjetim se užasa“.

U ovom zločinu učestvovali su, između ostalih, i Ilija Gavrilović, još uvijek aktivni, certificirani višegradski policajac, Radomir Šušnjar, sa trenutnim prebivalištem u Francuskoj. Na zgarištu kuće u Pionirskoj ulici, i ovog 14. juna, članovi porodica nastradalih ostavili su cvijeće, slike i imena spaljenih u živoj lomači. Komšije, su, kao i prije 19 godina, mirno posmatrale sa svojih prozora i opet odćutale svoju priču o zločinu...

Scenario sličan onom u Pionirskoj ulici, ponovio se 27. juna 1992.

Svitalo je jutro 28. juna 1992, Vidovdan, a plameni jezici još su gutali tijela noć ranije živih, zapaljenih Bošnjaka, žena, djece i staraca u jednoj kući na Bikavcu. Mujesira Memišević prva je došla na mjestio zločina:

„Bilo je strašno, tijela ko panjevi izgorjeli, kosti, odjeća još se puše. Tada su još bila tu gdje su danas?!“

Među 70 spaljenih na Bikavcu, nastradali su tada majka, dvije sestre, dvoje maloljetnih sestrića, snaha i bratić Zehre Turjačanin. I ona je bila tada s njima osuđena na smrt u mukama. U samo nekoliko sekundi odlučila je da želi živjeti i kroz razbijen prozor, sa kosom u plamenu, ranama i opekotinama uspjela pobjeći.

„Iskočila sam kroz taj prozor. Ne znam ni kako, ne mogu se sjetiti. Možda jednom kad dođem tamo, ako ikad više odem u Višegrad, pa ću pogledati“. Kazala je Zehra za jednu tv-kuću nekoliko dana nakon što

je uspjela prebjeći na slobodnu teritoriju. Do svjedočenja u Haškom tribunalu protiv Milana Lukića, nekadašnjeg druga iz školske klupe njenog brata, Zehra se nije pojavljivala u javnosti. Njeno svjedočenje, kao jedine preživjele sa žive lomače na Bikavcu jedno je od najstrašnijih u Haškom tribunalu.

Zgarište je neko davno očistio, ostaci kuće urušeni su do temelja. Niko ne želi reći, gdje su tijela, a oni koji bi morali znati, komšije Sekulići, Planinčići, žive samo nekoliko koraka dalje...

Plamen je tada progutao tijela 5-godišnje Elme i jednogodišnjeg Ensara, njihove majke i nene. Uzalud je otac Esad, i ove godine, uz obilježavanje stradanja rukama kopao po zemlji. Nema tijela ni njegove djece, ni ostalih zapaljenih. I nakon 19 godina proganjaju ga iste misli:

„U kakvim su mukama umrli, to samo oni znaju! Da mi je barem da ih ukopam, da znam gdje su, kad ništa drugo nemam. Nemam fotogradija. Sina koji je bio beba, skoro ne mogu ni da se sjetim“.

Mnoge žrtve za kojima se još traga bile su zatočnici logora. Tačan broj onih, koji su prošli kroz logore Omarska, Trnopolje, Keraterm, Manjača, KP dom Foča i druge nikada neće moći biti konačno utvrđen, jer su zatočnici u njih dolazili i u grupama i pojedinačno. Na isti način mnogi su odvođeni i nikad se nisu vratili.

Primjerice, u sportskoj dvorani Partizan u Foči, bilo je zatočeno i silovano na stotine djevojčica, već od 11 godina, djevojaka i žena, čak starijih od 70 godina. Nekima su, nakon što su odatle odvedene sve do sada, gubi svaki trag. Neke su prebačene u fočansku bolnicu, tu su mučene, a potom, vođene u razmjenu u trudnoći koja se više nije mogla prekinuti, ili ubijene, a do sada nisu pronađene. Nakon stravičnih tortura, u smrt su otišle i brojne zatočnice držane u hotelu u Miljevini, Karamanovoj kući u Foči, Vilinoj Vlasi u Višegradu...

Kroz KP dom Foča prošlo je više hiljada zatočenika. Iza njegovih zidina ubijeno je oko 400 Bošnjaka. Haša Altoka nerado oživljava sjećanja na dane velike tragedije za njenu porodicu:

„U tom kazamatu, ubijena su moja tri brata i jedan bratić. Odvedeni su skupa sa ostalim komšijama u aprilu 1992. Rečeno je da ih vode u berbu šljiva. Nikada se nisu vratili. Poslije toliko godina, pronašla sam posmrtnu ostatku dvojice braće. Ubijene su mi i tri snahe. Iza njih svijuju ostalo je osmoro maloljetne djece“.

Suprug Zehre Murguz u KP dom Foča odveden je 17. aprila 1992. Ubijen je, a njegovo tijelo još nije pronađeno. „Njegovog oca, majku i sestru ubili su na moje oči. Ubio ih je prvi komšija, kojeg je othranio moj svekar. Taj čovjek, evo i danas, slobodno se šeta Fočom“.

Nije bio rijedak slučaj da nakon višemjesečnih logorskih tortura, zatočnici, umjesto na slobodu, budu odvedeni u smrt na mjestima masovnih pogubljenja. Jedan od takvih zločina bio je i strijeljanje Bošnjaka i Hrvata, zatočenika logora Trnopolje i Omarska, koji su 21. avgusta 1992, izdvojeni iz konvoja u kojem je bilo oko 1200 ljudi, a koji je išao prema Travniku. Na planini Vlašić, lokalitet Korićanske stijene strijeljano je njih 250, a devet je preživjelo. Jedan od preživjelih kaže:

„Izveli su nas na rub litice. Kad sam pogledao dole, leševa ima... nisam mogo prebrojat. Mrđa Dragan kaže, ‚klekni, zlato, satove i pare, dajte ovamo, neće vam više trebati‘. Naredba je bila sve po kratkom postupku, ‚pali‘. Ja sam vidio, tu spasa nema. Bacio sam se sa stijene. Zadržao me jedan žbun i tu sam ostao do mraka. Držali su me prst od noge, brada i ruke. Visio sam na stijeni do mraka i kad je sve utihnulo, polako sam se počeo uspinjati...“

Tijela su završila u provaliji dubokoj nekoliko stotina metara. Do sada su pronađeni posmrtni ostaci oko 60 strijeljanih. Tijela je neko morao odatle ukloniti, vjerovatno pokopati u blizini, a naknadno izmjestiti u sekundarnu masovnu grobnicu, jer je okolina pretraživana više puta. U Hagu je za ovaj zločin osuđen Darko Mrđa, komandant interventnog voda prijedorske policije, koja je izvršila egzekucije. U Sudu BiH, okončano je ili se još vode procesi za 14 osoba. Niko od njih nije progovorio o mjestu pokapanja tijela ubijenih. Naila Bajrić iz Prijedora još čeka da joj neko javi da su joj pronađeni suprug i 21-godišnji sin:

„Kad je Darko Mrđa izveo moga sina, muž je rekao, ‚komšija, bolan, nemoj, šta to radiš, to mi je sin‘. Mrđa mu je odgovorio, ‚hajd' izađi i ti s njim‘. I u leđa su im pucali... Stiće pravda kad tad, al odoše nama zdravlje i živci. Uvijek kažem, ako dođe kraj, da ih nađem i zakopam, doći će kraj tad i meni...“

Haški tribunal, Institut za nestale, nešto ranije i entitetske komisije za traženje nestalih, sve uz podršku ICMP, tokom proteklih 16 godina ekshumirali su više od 500 pojedinačnih i masovnih, primarnih, sekundarnih, pa i tercijarnih grobnica u BiH. Nije bio rijedak slučaj da posmrtni ostaci jedne

žrtve budu pronađeni čak u četiri, pet, pa i više grobnica. Mnogi su svoje najdraže ukopali sa samo nekoliko preostalih košćica. Neki upravo zbog malog broja pronađenih posmrtnih ostataka svoje srodnike još ne žele kopati. I jedni i drugi nadaju se da bi neka nova masovna grobnica sa tijelima ubijenih u njihovom mjestu mogla izroniti preostale posmrtne ostatke, kako bi bila urađena reekshumacija tijela. Što za porodice znači isti, čak i teži prolazak kroz agoniju, koju su prošli prilikom prvog ukopa. Surova statistika kaže da su, primjerice, posmrtni ostaci 613 žrtava genocida u Srebrenici, koji su ukopani ovog 11 jula, pronađeni u čak 70 različitih grobnica, od kojih su neke ekshumirane prije 16, a neke prije godinu dana. Svaka deveta žrtva bila je maloljetna.

Procjene su da bosanska zemlja krije još stotine grobnica, u kojima 16, 18 ili 19 godina trunu posmrtni ostaci žrtava, prekriveni zemljom, isprani vodama, bačeni u duboke jame i bunare, ograđeni minskim poljima, zatrpani deponijama smeća, poput prošle godine ekshumirane tercijarne grobnice Zalazje, u blizini Srebrenice, sa tijelima Bošnjaka ubijenih u genocidu u julu 1995. godine.

Nakon pokolja i etničkog čišćenja, srpske formacije veliki broj masovnih grobnica locirali su upravo na zemlji i imanjima protjeranih i ubijenih Bošnjaka, računajući tada, da je to zauvijek „oslobođena“ teritorija. Neke grobnice i posmrtne ostatke nalazili su sami povratnici. Kad je počeo povratak Bošnjaka u selo Kamenica, u blizini Zvornika, u kojem je pronađeno 14 masovnih grobnica sa srebreničkim žrtvama, jednu od njih, na svom imanju pronašao je bračni par, kada je shvatio da je voda iz izvora kraj njihove kuće mutna, prljava i crvenkasta. Takvih primjera bilo je mnogo.

Žive danas i Višegrad i Foča, i Prijedor i Sanski Most i sva sela uz lijevu obalu Sane, gdje je u proljeće 1992, u genocidu i etničkom čišćenju ubijeno za samo nekoliko dana oko 3 000 Bošnjaka i Hrvata. Ali, nisu to više one iste čaršije. Ubijen im je dio duše. Svi ti gradovi izgubili su po dvije-tri hiljade svojih stanovnika. Da je neko silom otkinuo toliko cvjetova iz jedne krošnje, tužan bi bio pogled u to stablo. A to su ljudi, čije sjenke još čuvaju gradove Podrinja, Krajine, Posavine, čije duše još nisu našle svoj mir.

Njihove komšije, peru danas ruke i obraze od zločina. Tada su gledali patnju i smrt, danas kao da ništa nisu vidjeli; slušali su tada krike i vapaje, danas kao da ih nikada nisu čuli. Okreću glavu i ne dotiče ih se

baš mnogo patnja onih koji još tragaju za članovima svojih porodica. Žive danas kao da im taj komšiluk ne fali. Živjeli su tako godinama unazad nakon rata. Orali su i sijali njive, nalazili izrovanne ljudske kosti, lobanje, odjeću i predmete... Ne, o tome ništa ne znaju. Obilazili su ih i ćutali, žmirili pred takvim prizorima, bez osjećaja stida, obaveze i odgovornosti...

U gradovima iz kojih je protjerano hiljade ljudi, na mjestima gdje su izvršeni masovni zločini i lokacijama gdje su pronađene neke masovne grobnice, uglavnom nema obilježja, niti ploča sa podacima o izvršenom zločinu. Preživjele žrtve i članovi porodica ubijenih, stratišta obilaze na dan obilježavanja zločina. Polože cvijeće i vijence, koji tu ne ostanu dugo nakon njihovog odlaska. Prati ih policija, uz oznaku skupova visokog rizika, kao da od njih već dovoljno izmučenih patnjom i preživljenim užasom nekom prijeti opasnost. Prate ih uvijek i ne baš dobronamjerni, ali radoznali, zburadi pogledi, dobacivanja i psovke. Kako bi i bilo drugačije. U tim mjestima još se slave zločini, nema se hrabrosti uprijeti prstom u one, koji su u njima učestvovali. O ljudima sa krvavom ratnom prošlošću i lokacijama sa tijelima još stotina ubijenih u svakom od gradova u kojem je izvršen genocid i etničko čišćenje nesrpskog stanovništva, još se samo šapuće.

Međunarodni dan nestalih, 30. avgust ove godine, na regionalnom nivou obilježen je u Brčkom. Sa ovog skupa upućena je poruka da su neumoljiva statistika i brojke, dugi nizovi imena i prezimena, ustvari, nevino izgubljeni životi i da će pronalazak njihovih posmrtnih ostataka dati malo mira napaćenim dušama i predah porodicama nakon godina traganja. Iz Brčkog je poručeno da se porodice nestalih iz svih krajeva međusobno najbolje razumiju, da imaju isti cilj, da potraga za nestalima mora isključiti lične i dnevnopolitičke interese, prevazići nacionalne i vjerske barijere. Apelirano je da BiH ima Zakon o nestalim, koji se uglavnom ne provodi. Od državnih institucija zatraženo je da na način na koji ih zakon obavezuje pomognu, olakšaju i ubrzaju proces traganja za nestalim osobama. Nažalost, ni ove godine nisu izostale rušilačke izjave, potezi i tenzije određenih struja, dijela nevladinog sektora iz RS, pod teškom šapom Dodikove politike, koji godinama podriva uspješno rješavanje ovog značajnog pitanja, kao i rad Instituta za nestale osobe BiH.

Istina u službi mita

PIŠE: TAMARA KALITERNA

Redovni godišnji odmor u *ad hoc* sudu UN počeo je dan nakon što je Goran Hadžić, poslednji sa liste Haškog tribunala stigao u sudnicu. Utamničenjem Hadžića, u Sudu je završen jedan čin drame sa jugoslovenskih prostora koja je, kao i u helenskom pozorištu počela pripovedanjem mita, a čeka katarzu.

Peticiju za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava od 1991, do 2001. godine na prostoru nekadašnje SFRJ potpisalo je 542.660 ljudi. Peticiju je potpisalo 254.539 građana Srbije, 122.473 građana BiH, 100.559 građana Kosova, 30.057 građana Crne Gore koja ima 620.000 stanovnika, 19.668 ljudi u Hrvatskoj. U Makedoniji je prikupljeno 10.022 potpisa, u Sloveniji 5342.

„Najbolji odziv u Srbiji“ - trijumfovao je naslovom dnevni list Danas 26. jula nad ovim podacima, prenebregavši da Srbija ima 7,5 miliona stanovnika, a četvrt miliona ljudi spremnih na istinu. Na Kosovu sa 1.733.872 stanovnika (bez onih na severu Kosova, koji ne priznaju ni popisivače stanovništva Republike Kosovo) više od 100.000 ljudi želi da zna šta se desilo u najrecentnijem ratu u bivšoj SFRJ. Pod pretpostavkom da su sakupljači potpisa i na Kosovu i u Srbiji bili podjednako orni.

Kosovsko iskustvo da preživeli hoće istinu ne vredi u Bosni, iako su Bosanci najveće žrtve rata u bivšoj Jugoslaviji. U bosanskom ratu od aprila 1992, do decembra 1995, prema saznanju Eve Tabo (Ewa Tabeau) iz haškog tužilaštva bilo je 104.732, a prema podacima sarajevskog Istraživačko-dokumentacionog centra 97.214 mrtvih. Među 4,6 miliona stanovnika samo 122.473 želi da zna šta ih je zadesilo.

U trećem balkanskom ratu nije bilo pobednika, pa se istorija koju obično pišu pobednici ne može utanačiti.

U Domovinskom ratu poginulo je oko 20.000 ljudi. Gotovo isto toliko građana Hrvatske posle 16 godina želi istinu o pogibijama i zločinima, iako Hrvatska traži još 1800 nestalih.

U studiji Fonda za humanitarno pravo, Međunarodne i Komisije Srbije za nestale iz 2008, imenovano je 13.472 ubijenih na Kosovu od januara 1998, do decembra 2000. Ubijeno je 10.533 Albanaca,

a žrtve su i Srbi, Romi, Bošnjaci, Crnogorci, Turci, Mađari, Goranci, Makedonci, Bugari, Česi, Hrvati, Rusi, Slovenci, Rusin i Slovak. Najmlađa žrtva je jednogodišnji Rom kome se ni mrtvom, po ustaljenom potcenjivanju ove populacije imena ne zna, a najstarija žrtva, Nada Vasić je imala 81 godinu.

O sudbini 1886 građana Kosova ni danas se ne zna ništa, a među njima je 500 „nealbanaca“.

Između ostalog, Haški sud je suzio manevarski prostor za „dozvoljene laži“ Banjaluke, Beograda, Prištine, Sarajeva i Zagreba.

Srbija 20 godina, kao da ih se stidi, u tišini pokapa svoje mrtve. Koji nisu zaslužili da budu ni brojke. Zvanična Srbija nije izbrojala koliko je njenih građana ili onih iz srpskog etnosa poginulo u njena četiri ratna pohoda. U zemlji gde je viktinologija osnovna istorijska nauka, manipulacije mrtvima su šansa da se nove jame otkopavaju za buduća neka pokolenja. Kao što su se otkopavale u predigri trećeg balkanskog rata.

Objavljeno je samo da je Srbija, iskusni vojskovođa od 10. februara 1998, do 10. juna 1999. godine na Kosovu izgubila 577 vojnika i 354 policajca. To piše u zborniku „Junaci otadžbine“ koji je popunio Slobodan Milošević uz posvetu iz pesme Milana Rakića „Na Gazi-mestanu“: „I danas kad dođe do poslednjeg boja/Neozaren starog oreola sjajem/ Ja ću dati život, otadžbino moja/Znajući šta dajem i zašto ga dajem“.

Među poginulima za Miloševićevu otadžbinu je i 13 Albanaca, a spisak mrtvih zatvara krug od 77 godina od Gazimestana pesnikovog do Gazimestana optuženikovog.

Knjiga se može besplatno skinuti sa interneta, poručuju 2009, iz Kluba generala i admirala Vojске Srbije.

Prema međunarodnim izvorima i statističarima u susednim državama, u BiH je poginulo 22.779, u Hrvatskoj oko 8000, a na Kosovu 2238 Srba. Više od 33.000 ljudi.

U ratovima na prostoru bivše Jugoslavije ubijeno je oko 130.000 ljudi.

Od osnivanja 1993, Haški tribunal je optužio 161 osobu: 104 se izjasnilo da su po nacionalnosti Srbi. Njih 80 su Srbi iz BiH, 20 su iz Srbije ili su bili u formacijama JNA, a četvorica su Srbi iz Hrvatske.

Većinu komandnog kadra u nacionalsocijalističkoj vojsci i stranci činili su Nemci koji nisu rođeni

u Nemačkoj, sa Hitlerom na čelu. Ovo bratski potvrđuju optuženi Hrvati i Srbi.

Među optuženima u Hagu je 39 Hrvata (12 Hrvata iz Hrvatske, a 27 iz BiH). Bošnjaka je deset, Albanaca šest, a Makedonaca dvoje optuženih.

Pravosnažna je 91 presuda.

U presudi Anti Gotovini se hrvatski predsjednik Franjo Tuđman posthumno proglašava učesnikom „udruženog zločinačkog poduhvata“. Milošević je tu kvalifikaciju stekao za života.

Javno mnjenje u Hrvatskoj i Srbiji je podjednako neraspoloženo prema Tribunalu, ali sa drugačijim predznakom kad je reč o konkretnim optuženicima, iako Hag pokušava da olakša teret kolektivne krivice. Kao da ih sudska istina čini saučesnicima osuđenih. Spoznajom istine se preuzima odgovornost. Lična i kolektivna.

Smisao ideje o ratnom zločinu je da pojedinac odgovara za ponašanje države i njenih vojnika. Haški tribunal je nastavak suđenja u Nirnbergu i Tokiju iz 1945. Na smrt je osuđeno 20 visokih nacističkih funkcionera i japanskih komandanata, ali su se saveznici složili da se car Hirohito poštedi da bi se sačuvao politički mir u Japanu. Predsednik Jugoslavije nije imao takav autoritet u svetu, ali je višestruki ratni gubitnik napredovao kod birača. Prvi je šef države optužen za ratni zločin dok je bio na vlasti. Osim njega, iz visoke vojne i političke nomenklature samo je načelnik njegovog generalštaba Momčilo Perišić optužen za dva rata.

Bivša Jugoslavija je obogatila sudsku praksu time što su silovanje i seksualno ropstvo u vreme rata uzdignuti u zločin protiv čovečnosti - odmah do genocida. Skromniji kažu da je bivšoj Jugoslaviji silovano 25.000, a oni drugi 50.000 devojaka i žena. Haški tribunal za bivšu Jugoslaviju je inspirisao stvaranje pet afro-azijskih sudova UN i Međunarodni krivični sud.

Prvi haški optuženik je oficir Vojske RS Dragan Nikolić, komandant logora Sušica, na istočnom kraju tlapnje zvane „velika Srbija“, optužen 1994, a poslednji Hadžić, komandant logora za „nesrbe“ na

gotovo trećini teritorije suverene Hrvatske, kolonije utopije o „velikoj Srbiji“, optužen 2004.

Prvi kome se sudilo je Duško Tadić, Srbin iz Bosne, optužen za teror nad Muslimanima i Hrvatima u Prijedoru, te za njihovo utamničenje u logore na zapadu fantazmagorije o „velikoj Srbiji“. Uhapšen je u Nemačkoj 1994.

Ratni zločin je kodifikovan u XX veku. Holokaust u Evropi i Aziji je opovrgao tezu da su užasi urođeni ratu.

U Srbiji je mnogo ljudi podržavalo i podržava zločince i zločine, iako u njima nisu učestvovali. Ako prihvate hašku istinu, priznaće sebi da su bili uz zločince.

Priznavši nedela sunarodnika na bosanskoj teritoriji, bosanski Srbi bi okrnjili autonomiju Republike Srpske, pehar koji su osvojili zločinima.

Na Balkanu žrtve često žive pored onih koji su im učinili zlo. Za pomirenje je potrebno više od haške presude i istine i nešto sadržajnije od religioznog „priznanja“ i „oproštaja“. Pomirenje je pragmatično - ne znači početi voleti sve i prestati mrzeti drugačije, već živeti jedan sa drugim bez zla. Pomirenje ne može vratiti u život ničiju decu.

Pomirenje na Balkanu opstruiraju i svađe o prirodi bosanske države te o statusu Kosova. Za pomirenje su potrebne društvene i ekonomske promene, izmena svesti.

Da pomirenje nije tekovina balkanske civilizacije pokazuju četiri vesti objavljene istog dana sredinom avgusta: U BiH bolesnik može primiti krv samo u svom entitetu, a davaoci iz RS ne mogu ponuditi krv bolesnima u FBiH i obrnuto; u kosovskom Goraždevcu je bio parastos za dvojicu srpskih mališana koje su 2003, ubili „albanski ekstremisti“, iako se ne zna ko je pucao; da su u Gvozdu šestorica meštana, Srba, od kojih je dvoje maloletno, pretili susedu Hrvatima da će mu zapaliti kuću, sa CD-a puštali pesme u kojima se veličaju Krajina, četnici, „velika Srbija“ i uzvikivali Hrvatima: „Bježite odavde“, „Ovo je Srbija, ovdje za vas nema mjesta“; u Solinu je partizanski spomenik išaran kukastim krstovima i slovom „U“.

Ko dolazi na večeru a ko na „ljubavni ručak“

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Svagogodišnja komentatorska bajka o uzbudljivoj jeseni koja nas čeka posle letnjeg odmaranja ili „smanjanja“, prilično je moguće, opet tvrde komentatori a naročito opoziciona komentatoristika. Manje je izvesno hoće li se jednom ostvariti ona „vruća“ radnička jesen oko Miholjdana, ali da će političke vrućine i vrućice biti, izvesno je. Tako nam, jednostavno nalažu naše „istorijske okolnosti“. Zacrtae najviše u Akcionom planu za približavanje EU, u ambicijama vladajuće koalicije da nekako ispuni bar deo olako datih obećanja i, željama opozicije da joj to ne pođe za rukom.

Već sredinom oktobra trebalo bi da se suočimo sa našom daljom EU sudbinom kad Evropska komisija izdaje svoj godišnji izveštaj o napredovanju zemalja u postupku EU pridruživanja.

Kako se još ispituje raspoloženje aktera iz Brisela i zemalja članica EU u vezi sa stepenom naredne integracije Srbije, tema o tačnijem vremenu izbora stavljena je za sada ad acta. Bar je jasno da je pokušaj Tomislava Nikolića da gladujući tokom uskršnjeg posta iznudi izbore pre odluke o dobijanju statusa kandidata, propao. Ali od tada, neprekidno teče predizborna kampanja.

POZICIONIRANJE

U srpskoj politici u kojoj ima svega sem političke kulture, političkih programa, stranačkih koncepata, strategije razvoja društva i njegove vizije u shvatljivoj budućnosti, otvorena je predizborna tržnica. Za sada se uglavnom trguje „ispod žita“, nudi, traži i pregovara, prave pobedonosne kombinacije.

Iako je izgledalo da će Nikolićev SNS, nakon fijaška sa samozrtvovanjem njihovog lidera, prirediti još neka iznenađenja, oni su mirniji nego što su ikad bili. Možda su se uplašili samih sebe kad im je neko od onih odabranih posetilaca Tomislavu Nikoliću u privatnoj bolnici, došapnuo da nisu još izoštrili sluh za najnovije taktove populističke svirke, da ipak nisu pogodili, iako su želeli, prijemčiv marketinški sinkretizam. U kome se bolje snalazi Tadićeva DS čiji se zamenik i gradonačelnik Beograda, inženjer i majstor advertajzing biznisa „na naš način“, nelaskavo izrazio

o ambicijama gej udruženja da i ove godine održe svoju paradu. Gradonačelnik, čije se ambicije slažu jedna na drugu, ali po zakonima političke fizike, a ne kao Nikolić, mističkim stranputicama opozicionog pravoslavnog nadahnuća, praktično je otkazao predstojeći događaj, nadajući se, verovatno, da stvar homofobije kod nas još dobro stoji. Ostalom narodu Beograda ponudio je most, već gotovu predizbornu temu.

Nagli uspon zaboravljenog studentskog lidera Đilasa, pokazuje da je stvorio uslove za novo grupisanje u DS. Velika podrška na stranačkim izborima dovela ga je i formalno iza leđa Tadiću, a sada se vidi da je on to umeo da ceni, izabravši u prestonici saradnike po svojoj meri. Poput Aleksandra Šapića koji ga je zamenio na čelu Gradskog odbora DS, mesta sa koga se uglavnom ide nagore. U SNS su smatrali da bi odmah trebalo da reaguju pa su ga napali zbog mosta, tražeći račune i nudeći mu ponovo kao rivala Aleksandra Vučića. Ali, teško da i Đilas i Vučić najviše od svega žele reprizu svoje kandidature. Jedino ako njihove stranke omanu na republičkim izborima. Đilas je kritikovan i nije baš omiljeni gradonačelnik, ali ima dosta i onih koji smatraju da je on energičan i da „nešto radi“. U DS iz koje je u vladu dospelo i nekoliko ministara sa malim „likom i delom“, Đilas se izdvaja živopisno-kontroverznom karijerom biznismena, poznatim licem iz devedesetih i brzim, iako često objektivno nepromišljenim, reakcijama gradonačelnika. O vrtićima i mostovima, da ne govorimo. Da li bi ga stranka predložila a Tadić podržao za premijera? U slučaju ranijeg procesa stranačkog većanja i Tadićevog predloga mandatarata, videli smo da ništa nije jednostavno. Đilas ne bi bio Cvetković, to je prilično sigurno. A možda zato i ne bi bio pogodan. Trebalo bi, i da bi DS sa partnerima dobila sledeće izbore, preko premijerske funkcije namiriti mnoge ambicije, smanjiti taštine i umiriti strahove.

Sa druge strane, u SNS još uvek nema takvih nepoznanica, još je nije zahvatila „demokratizacija“ kakvu su Nikolić i Vučić priželjkivali u SRS. Čvrsta radikalna subordinacija već je postavila Vučića kao

mandatara neke buduće naprednjačke vlade, ukoliko Nikolić poželi da ponovo pokuša da pobedi na predsedničkim izborima. Ko će voditi naprednjačku Srbiju, zna se - Nikolić i Vučić, pa svi ostali. Kao Milan Božić, koji je bio savetnik Vuka Draškovića u vreme kad se SPO nadao a više računao na taj kolač, a sada je najnoviji član SNS, među poznatima. Uopšte, kako se približavaju izbori, naprednjaci se procenjuju kao odlično mesto gde se mogu ponuditi raznorazna znanja i saznanja. Uz očekivana obećanja i eventualno prihvatanje nezhvalnih stranačkih obaveza...

DECENTRALIZACIJA

Niko, ipak, čak ni Dragan Marković Palma, nije toliko aktivan kao Mlađan Dinkić i njegov URS, jedna od najnovijih stranaka-koalicija u Srbiji. Što nedavno reče premijer Mirko Cvetković - šta je Dinkić mogao više da poželi od onog njegovog izbacivanja iz vlade. Da li su to samo puste želje premijera koga je Dinkić označio kao nesposobnog i bez autoriteta, videće se. Tek, ima i neke istine u tome. Uveliko posrnuo u biračkom telu prema anketama, G 17 plus, više se i ne spominje. Tu su Ujedinjeni regioni Srbije koji žare i pale, malo kao vlast, malo kao opozicija. Dinkić je ovog puta zaista dobio, ličnim izlaskom iz vlade, iako je takvom odlukom bio prilično iznenađen „i uvredjen“. Odigrao je pametnije nego ranije: nije, bar za sada, vladu oborio. Nešto ga je zaustavilo, najviše verovatno njegov politički anđeo čuvar koji mu je s jednog ramena došapnuo: sustine et apstine, latinsku mudrost. "Izdrži i uzdrži se". Tako je Dinkić prevazišao samog sebe. I obezbedio idealnu političku klacalicu: kao vlast i neko bez koga nema nje, dobija zakone kakvi su mu potrebni da bi kao opozicija unutar vlasti, podizao svoj rejting. Nema boljeg primera od izmena Zakona o finansiranju lokalnih samouprava, usvojenog u julu, kojim sem URS, verovatno niko nije bio zadovoljan... Ne zbog toga što zakon predviđa izdvajanja koja idu lokalnim samoupravama od poreza na dohodak duplo veća nego do sada, a koja će vladu naterati na nova zaduživanja, već što će sa tih para, upravo Dinkić pokupiti kajmak. Njegov URS čine male lokalne stranke i koalicije na vlasti po srpskim gradovima i varošicama. Kako tako, mora mu se priznati da je smislio (ili ko već) jednu od najboljih od malo preostalih političkih kombinacija - lokalni ali uspešni lideri rado ulaze u URS i očekuju Dinkića da ih uvede u neku sledeću vladu. Čak se i jagodinski Palma uveliko premišlja šta mu je činiti. U prethodnoj, prilično prirodnoj koaliciji u kojoj je bio i još je, odrekao se

pretenzija na ministarski portfelj, zarad „evropske budućnosti Srbije“. Naoružan strpljenjem i nenačanim uspehom u srpskoj politici, učvršćuje svoju bazu gde mu na noge dolazi i predsednik Tadić, a njegova borba protiv „bele kuge“ ne prestaje. Najnoviji patent besplatni „ljubavni ručak“ sa perspektivom odlaska na besplatno letovanje u Grčku, ako se da doprinos borbi protiv kuge i kužnih, propratili su i BBC i Rojters, hvale se na Palminoj TV.

Dok je URS kao koalicija prilično stabilna i u čvrstim rukama iskusnog, ali i kockanju sklonog lidera, vladajuća koalicija se prilično rasklimala. Dinkić opet mnoge nervira, što zbog zakona koje im je stavio pod nos, što zbog daljih aktivnosti u „borbi protiv partijske države“, kao što je predlog da se ukine pravo vlade da bira članstvo u upravnim odborima javnih preduzeća za koje se godišnje potroši ogroman novac, čiji deo, po internim partijskim dogovorima, koriste stranke. Tu je Ivica Dačić morao da pokaže svoj koalicioni kapacitet, izjavom da Dinkić ne može u javnost da iznosi stvari koje je sam smislio. Dačić je rekao i to da ga i nije briga ko to priča, ali da priča, što se njega tiče, ne stoji. Tako se ponovo moglo videti da je novi Zakon o finansiranju stranaka tek lepa (iako nesavršena) forma, a da se i dalje računa na stare izvore prihoda. Možda je i na kraju, traljavo vođenje prodaje Telekomu, usklađeno sa tim okolnostima? Pa, dok može može, ali tome niko kao Dinkić neće postavljati prepreke, misle u vlasti (ali i u opoziciji). I dok SPS ima realan koalicioni kapacitet poželjan u raznim budućim kombinacijama, Dinkićev je još na dugom štapu, a on, pokazalo se, ponekad i ne misli ono što kaže. Setimo se samo istorijata sinekura ostvarenih preko njegove stranke, kupovine satelita i ogromnih bonusa u javnim preduzećima, što je sve državu koštalo desetina miliona eura.

Da li će predizbornoj atmosferi poseban ukus dati najava specijalnog tužioca za organizovani kriminal da će u narednih mesec-dva tužilaštvo razrešiti tri krupna slučaja pronevera, već se izgleda uveliko debatuje po strankama. Zahtev Brisela da se daju dokazi o borbi države protiv organizovanog kriminala i korupcije, već je ispostavljen. Ako su ta tri slučaja - nabavka vakcina, "Kolubara" i „Galenika“, na tapetu bi trebalo da budu i vlast i opozicija, i velike i male stranke. Kako je funkcionisanje tužilaštava još uvek i političko pitanje, pravde bi moglo biti tek u malim dozama. Javni tumači zahteva EU, kažu da je dovoljna „jedna krupna zverka“ ...

Vojnička romantika u fijokama istorije

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Skinuvši uniformu, odloživši i razduživši oružje i drugu vojničku opremu po garnizonima širom naše države, početkom ovogodišnjeg leta u svoje se domove vratila generacija mladića, poslednja (doduše, uslovno) koja je služila obavezni vojni rok u Vojsci Srbije. Iako je formalnopravno profesionalizacija Vojske Srbije zvanično počela 1. januara 2011. godine, upravo je ovim činom u kasarnama de facto okončano popunjavanje Vojske Srbije regrutnom populacijom; umesto regrutima pod obavezom, Vojska se popunjava (štaviše, već je popunjena) profesionalcima (vojnicima, podoficirima, oficirima i civilnim licima), dok je regrutima i dalje ostala zakonska mogućnost - dobrovoljnog služenja vojnog roka.

Zanimljivo je, «presvlačenje» poslednje generacije regruta-obveznika u kasarnama i njihov povratak familijama, nakon šestomesečnog obaveznog «služenja otadžbini» pod oružjem (i nešto malo njih bez oružja), u javnosti su prošli gotovo sasvim nezapaženo. U redu, ni do sada povratak vojnika, za razliku od odlaska, nije izazivao nikakvu pozornost izvan porodičnog kruga. Međutim, s obzirom na stoletnu tradiciju vojničkog obaveznog regrutovanja u Srbiji i na sve ono usputno što je tu tradiciju pratilo, i naročito s obzirom na negativne stavove tzv. srpskog patriotskog ešalona prema profesionalizaciji «srpske vojske», kao i na neka njena neprijatna predviđanja - nezapažen povratak «poslednjih Mohikanaca» deluje u izvesnom smislu i kao iznenađenje, makar se u prvi mah tako čini.

Podsećanja zarad, već u najavi skupštinske rasprave o Predlogu odluke o obustavi služenja vojnog roka (rasprava vođena krajem prošle godine), ali i mnogo pre najave, srbijanska je politička opozicija na svaki način pokušavala da osujeti oza-konjenje profesionalizacije Vojske. Intonaciju, ton i dinamiku u propagandnoj galami kontra ovog procesa u Vojsci davala je srpska inteligencija zdesna. Uprkos tome što su nadležni organi Ministarstva odbrane i Vojske Srbije mesecima obavestavali javnost i objašnjavali joj da obustava služenja obaveznog vojnog roka ne znači i definitivno uki-danje vojnog roka, nego da se regrutna obaveza samo suspenduje, desničarska propaganda se nije stišavala, a na parlamentarnoj raspravi o Predlogu odluke o obustavi služenja vojnog roka, koja je otvorena 2. novembra prošle godine, dostigla je vrhunac.

Dakle, u skupštinskoj raspravi (podsetićemo i na tu pojedinost) kvazipatriote su se žestoko obrušile na Predlog, ali im je argumentacija bila slaba, pa su najvećma zato i poraženi i u skupštinskoj dvorani. Preciznije, opozicija je u osporavanju Predloga odluke o obustavi služenja vojnog roka isturila svoja dva jedina argumenta od kojih bi se jedan u slobodnoj interpretaciji mogao nazvati: «neprijatelj nam pretil sa svih strana», a drugi:

«naša ratnička tradicija svedoči da Srbin rado ide u vojnike», i zašto mu se to danas sprečava?

Nastupivši u Skupštini u ime De-es-es-a i poklonika te partije, dr Slobodan Samardžić je, na primer, video neprijatelje Srbije na svim njenim granicama, osim verovatno na Drini, a Drina zapravo i nije prava granica. Po njemu, a pojednostavljeno rečeno, obustava vojnog roka nije «obustava», nego je «ukidanje vojnog roka»; zatim, da Srbija bez jake vojske - a po ovom profesoru, biće da je jaka ona vojska čija se udarna snaga meri masovnošću koju upravo čine regruti obveznici - neće odoleti opasnostima koje našu državu vrebaju sa svih strana.

Velimir Ilić, pak, takođe kao tipičan predstavnik kvazipatriotske grupacije poslanika, bio se uhvatio za srpsku tradiciju kakve nigde drugde nema, to jest «lepog narodnog običaja - ispraćaja vojnika na odsluženje vojnog roka». Pa je, u nastojanju da bude originalan, u Skupštinu uneo i nešto tobože duhovite vedrine: eto, on je već napunio bure «najboljim srpskim brendom», što će reći rakijom, i pospremio ga da čeka dok mu maloletni sin doraste do puške, pa da organizuje ispraćaj kakav se ne pamti u Čačku i okolini. Kad, eto ti nevolje: ukinuše vojni rok! Ma, nije, Veljo, ukinut vojni rok, džaba ga je ubeđivao ministar odbrane Dragan Šutanovac, nego je samo suspendovano obavezno služenje, jer je u zakonskoj regulativi ostavljena mogućnost da se regrutna obaveza aktivira «u slučaju potrebe odbrane zemlje». Na drugoj strani, oni mladići i devojke koji to žele, objašnjavao mu je dalje ministar, mogu da služe trome-sečni vojni rok na dobrovoljnoj osnovi. Ma, jok, nije to za g. Velju i slične njemu srpski merak. Dobro, vratimo priču na letnju pozornicu.

Bilo zbog velikih vrućina, bilo zbog siromaške depresivnosti, bilo zbog nečeg trećeg, tek praktičan, definitivan prelazak Vojske Srbije sa regrutnog na profesionalni kolosek, kako već rekosmo, nije imao bezmalo nikakvu rezonancu u širokim narodnim masama. Tek se ovde-onda čuo poneki žal za vremenima vojničke romantike u kojoj je bilo i pesme, i igre, i Borinog derta, i lumperaja, i suza, i «čekaj ti,

vojska će te opametiti», i «oj, drugovi, je l' vam žao, rastanak se primakao», i tako redom. Šta je bilo, bilo je, pred naletom jednog novog vremena, novih izazova, pretnji i potreba - vojnička romantika je najzad ustuknula i u Srbiji, pospremljena je u fijke istorije.

Prema najnovijoj, zvanično obznanjenoj organizacijsko-formacijskoj strukturi, Vojska Srbije trebalo bi da ima 36.000 pripadnika, od kojih 27.000 pod oružjem (25.000 profesionalnih oficira, podoficira i vojnika plus 2000 mladića i devojaka koji će dobrovoljno služiti vojni rok), ostali pripadnici su pod «kapom» Ministarstva odbrane. E, sad, neretko se i među laicima, a i među onima kojima je bliska vojna problematika postavlja pitanje: da li je tolika Vojska, i strukturana tako kako je strukturana, potrebna Srbiji? Dakako, za jedne je ona i prevelika, naročito s obzirom na siromaštvo države, a za druge je mala i nejaka, naročito s obzirom na ozbiljne rizike, izazove i pretnje koji ponajpre dolaze sa Kosova, što nam, kažu oni, potvrđuje i kriza na administrativnim prelazima na severu Kosova krajem jula. Kako god da je, vojni su eksperti došli do pomenute brojne veličine, što znači da na Vojsku otpada 0,5 posto stanovništva Srbije, a taj je procenat jedan od najviših u Evropi.

Profesionalizacija je veoma bitan čin transformacije Vojske, ali tek treba da se vidi kako će u praksi da funkcioniše (nadajmo se da se ta mašinerija više neće premetati iz mirnodopske u ratnu). Ministarstvo odbrane i Generalštab neprekidno emituju vesti o tome kako devojke i momci konstantno zaspaju nadležne vojne organe molbama i zahtevima za prijem u vojne redove, bilo u Vojnu gimnaziju, bilo na vojne fakultete (Vojna akademija i Vojno-medicinska akademija), bilo u profesionalnu vojnu službu, ili na služenje vojnog roka kao dobrovoljci. Ipak, ne bismo rekli da je ta navala na kasarne rezultirala samo iz prevelike, opet - tradicionalne ljubavi prema vojsci, a da tu nema i te kolikog uticaja viđenje sigurnosti u vojnom pozivu, viđenje sigurnosti u našoj društvenoj i ekonomskoj haotičnosti i sveopštem siromaštvu.

Krize i „seljačke bune“

PIŠE: PROF. DR. RADOVAN PEJANOVIĆ

Protesti poljoprivrednika ili tzv. seljačke bune izraz su, po našem mišljenju, agrarnih kriza. S druge strane, prateća pojava velikih ekonomskih kriza je agrarna kriza. To je stanje (poljo)privrede u kome proizvođači (poljoprivrednici) dugotrajno ostvaruju niže prihode od troškova poljoprivredne proizvodnje, što se upravo već duže vreme dešava u Srbiji. Prvi znaci agrarne krize ogledaju se u padu cena primarnih poljoprivrednih proizvoda, koji je znatno veći od pada cena drugih proizvoda. Na taj način odnosi razmene između poljoprivrednih i nepoljoprivrednih proizvoda pogoršavaju se na štetu poljoprivrede, pa „makaze cena“ deluju u korist nepoljoprivrednih proizvoda. Nepovoljan položaj velike mase poljoprivrednih proizvoda još više otvara vrata lihvarskom kapitalu i monopolistima.

Početak novije velike agrarne krize u Srbiji prvi su „najavili“ proizvođači svinja u Mačvi i Sremu početkom 2007. godine kada su blokirali saobraćajnice. Država nije razumela tadašnji ozbiljan signal, pa nije intervenisala na odgovarajući način, da spreči otkup tovljenika po ceni od samo 50 dinara po kilogramu, nakon čega je usledio pokolj čak u osnovnog stada. Kriza se još više produbila kad je u decembru iste godine cena kukuruza, zbog suše, premašila nivo od 17 dinara, pa su stočari gubili i 25 dinara po kilogramu žive vage tovljenika. Visoke cene stočne hrane nanele su gubitke i proizvođačima mleka, tovne junadi i sitne stoke. Početkom 2009. godine proizvođači mleka su ostavljeni na „cedilu“, kad su im mlekare otkazale ugovore o otkupu, bez ikakvog objašnjenja, ostavljajući proizvođače i njihove porodice bez osnovnih prihoda. Najdrastičnija situacija bila je u Banatu, gde je ugroženo nekoliko stotina proizvođača mleka. Ispostavilo se da je država dozvolila veliki uvoz mleka u prahu. S druge strane, optužen je vlasnik najvećih srpskih mlekara „Salford“ da je zloupotrebio dominantan (monopolski) položaj (zauzima oko 48 odsto) na tržištu otkupa sirovog mleka.

Bez obzira na proizvodno relativno dobru poljoprivrednu 2008. godinu, u kojoj je fizički obim poljoprivredne proizvodnje u odnosu na prethodnu godinu zabeležio rast od devet odsto, izvoz u

prva tri meseca 2009, zabeležio je značajan pad od 14,98 odsto u poređenju sa istim periodom prethodne godine. U istom periodu drastično je pao uvoz, za čak 22,59 odsto u odnosu na prethodnu godinu, što je bio značajan pokazatelj krize.

Osim pada spoljne trgovine, došlo je i do smanjenja unutrašnje trgovine agrarnim proizvodima, što je rezultat smanjene tražnje.

Bruto vrednost poljoprivrede u 2010, procenjena je na 5135 miliona USD, što je za 0,56 odsto manje od realizovane u 2009. godini. Istovremeno, neto ostvarena vrednost poljoprivredne proizvodnje u visini od 4105 miliona USD, bila je manja za 1,62 odsto u odnosu na 2009. godinu. Pomenute procene ukazivale su da je izvesno da će poljoprivredna proizvodnja u Srbiji u 2010. ostvariti stopu pada. Takođe, procene su ukazivale da će pad poljoprivredne proizvodnje u stočarstvu biti tri do četiri odsto, što se, nažalost, obistinilo.

Iako je u 2010. godini ostvaren suficit spoljne trgovine agrarnim proizvodima u iznosu od 600 miliona eura i izvoz od oko dve milijarde eura poljoprivrednih proizvoda, to nije moglo da zamagli sliku o kriznom stanju našeg agrara. Ako se, naime, dve milijarde eura podele brojem hektara, vidi se da smo na dnu u Evropi.

Istovremeno, objavljeni su podaci o proizvodnoj strukturi oraničnih površina u 2010. Poljoprivredne površine su u odnosu na prosek 1996-2000. godine manje za oko sedam odsto. Smanjenje poljoprivredne i oranične površine po nekim vrstama namene u odnosu na referentni period su kod žita za oko 15 odsto, povrća i krmnog bilja od 12 do 25 odsto, kao i livada i pašnjaka za oko 10 odsto.

U biljnoj proizvodnji, neuobičajeno velike količine padavina u vegetacionom periodu uzrokovale su pad prinosa i kvaliteta strnih žita, delimično suncokreta, voća i povrća, ali i dobar razvoj vegetativne mase ostalih useva, što za posledicu ima rast prinosa šećerne repe, soje i kukuruza. Imajući u vidu da kukuruz učestvuje sa više od 25 odsto u ukupnoj vrednosti poljoprivredne proizvodnje, rast

prinosa će uz rast cena, imati presudan uticaj na ukupnu vrednost poljoprivredne proizvodnje.

Klimatski uslovi u sprezi sa postojećim oligopolima u preradi i oligopsonima u prometu hrane, izazvali su nekoliko inflatornih udara. Institucionalnim deformacijama tržišta i postojanjem oligopola u preradi i prometu poljoprivrednih proizvoda, osim što je u Srbiji mali procenat navodnjavanih površina, kao i da je primarna poljoprivredna proizvodnja u mnogome zavisna od prirodnih uslova, velikim delom se može objasniti zašto su maloprodajne cene neadekvatno reagovala na dobar rod, a cene primarnih proizvoda išle u istom smeru s rastom proizvodnje (na primer, rast cena uljarica i kukuruza).

Smanjenje kreditne aktivnosti u poljoprivredi je sledeće negativno obeležje agrarne krize. Do tog smanjenja je došlo zbog straha banaka od izlaganja riziku. Tako je, na primer, Prokredit banka, kao banka s najvećim poljoprivrednim portfolijom od svih banaka koje posluju u Srbiji, koja je u ukupnom kreditiranju poljoprivrede učestvovala sa oko 40 odsto, imala smanjenje kreditne aktivnosti u poljoprivredi u prva tri meseca 2009. za 28 odsto u odnosu na isti period prethodne godine.

U našem stočarstvu je stanje alarmantno, zbog drastičnog pada proizvodnje i izvoza. Sadašnji stočni fond je manji za čak 50 odsto u odnosu na osamdesete godine prošlog veka. Situacija se posebno pogoršala tokom prošlih nekoliko godina. Učešće stočarstva u ukupnoj poljoprivredi je svedeno na oko 40 odsto, što ukazuje na opadanje intenzivnosti u ovoj grani privrede. Posebno se to odnosi na govedarstvo, koje u našoj stočarskoj proizvodnji učestvuje sa 42,6 odsto, a u proizvodnji mesa sa 22-25 odsto. Godine 2008, u Srbiji je bilo nešto više od milion grla goveda, od kojih je 650.000 muznih krava, što je znatno manje u odnosu na prethodne godine i decenije. Svinjarstvo ima učešće od oko 38 odsto, a u proizvodnji mesa učestvuje sa oko 50 odsto. Procenjuje se da u Srbiji ima nešto više od 3,8 miliona svinja, što je za gotovo 15 odsto manje nego pre jednu deceniju. Tržišnost ove proizvodnje, koja tradicionalno dominira na našim porodičnim

gazdinstvima, iznosi samo 20 odsto. Sa samo oko 1,6 milion grla ovčarstvo zauzima 6,3 odsto stočarske proizvodnje, što je za 30 odsto manje nego krajem osamdesetih godina prošlog veka. Živinarstvo je prošle godine zabeležilo pad od čak 37 odsto.

Posebno zabrinjava činjenica da u Srbiji postoji samo 0,30 uslovnih grla stoke po hektaru, što ukazuje na ekstenzivnost naše ukupne poljoprivredne proizvodnje. U EU je to učešće trostruko veće i iznosi 0,98 uslovnih grla po jedinici površine. Proizvodnja mleka čini kod nas samo 8-9 odsto ukupne poljoprivredne proizvodnje. Uvozom rešavamo problem potrošača, ali ne i proizvođača. Dešava se zabrinjavajuća tendencija napuštanja ove proizvodnje (sa oko milion grla na oko 400.000 krava). Subvencije se moraju povećati i zaštititi domaći proizvođači, monopolisti obuzdati, uvozni lobiji sankcionisati.

Zabrinjava, takođe, usitnjenost našeg poljoprivrednog poseda (prosečno oko tri hektara, što je oko sedam puta manje od proseka EU). Politika ukрупnjavanja poseda gotovo i da se ne vodi. Mali posed rezultira malom produktivnošću i niskom konkurentošću. Pri tom se zaboravljaju efekti liberalizacije carina na poljoprivredu Srbije. Ti pogubni efekti nas posebno čekaju od 2014. godine, kada se ukidaju carine i kada će nastati „brisani prostor“, koji će biti „ubitačan“ za nespemne, neudružene, iscrpljene i neorganizovane sitne robne proizvođače. Po pristupanju Srbije Svetskoj trgovinskoj organizaciji (STO) čeka nas još jedna teška obaveza: ukidanje izvoznih subvencija za poljoprivrednike iz Srbije!?

Nezadovoljstvo poljoprivrednih proizvođača je, dakle, izraz nepovoljnog i nestabilnog ekonomskog položaja naše poljoprivrede. Ovo je, po našem mišljenju, realna ocena koja se mora uvažiti. Mora se, takođe, uvažiti činjenica da u Srbiji ne postoji jasna i odlučna strategija razvoja poljoprivrede i sela i ruralnog razvoja kao nove razvojne filozofije u EU. Kao da se ne sagledavaju mogućnosti naše zemlje u proizvodnji hrane (i konvencionalne i organske), kao i razvoja agroindustrije, za šta imamo komparativne

prednosti, koje treba pretvoriti u konkurentske prednosti.

U Srbiji takođe ne postoji jasan i održiv model finansiranja poljoprivrede iz koga za duži period poljoprivrednici mogu da vide koliko novca i za šta država namerava da izdvoji iz budžeta.

Raspodela je povezana s ukupnim budžetom koji se „rasparčava“ uredbama. Novca je i suviše malo da bi se iznos od 20-25 milijardi dinara mogao smatrati razvojnim. Uz ovo, ne postoje ni dugoročne kreditne linije za kupovinu zemlje, osnovnog stada, za podizanje zasada... Ako nešto i postoji to je za period manji od pet godina, a to poljoprivrednici ne mogu prihvatiti. Srbiji su potrebni regionalni održivi razvojni programi u poljoprivredi i proizvodnja za poznatog kupca. Stimulacije za proizvodnju su uslov za konkurentnost. Nije daleko vreme da se ukupne premije dele po gazdinstvu, bez stroge namene, ali do iznosa koji određuje veličina poseda i broj stoke. To sve piše u zakonima i evropskim uredbama i važi za period od pet do 10 godina.

Umesto da se permanentno ulaže (investira) u ovu stratešku privrednu granu, sa izrazitim komparativnim prednostima, u Srbiji se odvija retrogradni proces - dezinvestiranja. Učešće **agarnog budžeta** u ukupnom državnom budžetu sveden je na samo 2,92 odsto (2009), u odnosu na 5,33 odsto (2005). U 2010, agrarni budžet je pao na samo oko 2,5 odsto, da bi taj iznos bio planiran i za 2011. godinu. Pri tom, učešće poljoprivrede u BDP iznosi oko 11 odsto, što svedoči o visokom **raskoraku** između onoga što poljoprivreda daje u odnosu na ono što se daje ovoj strateškoj privrednoj grani, koja uz to već nekoliko godina zaredom beleži **suficit** u spoljno-trgovinskoj razmeni sa inostranstvom.

Da bismo prevazišli ovu situaciju, moramo se dobro razumeti. Da bi poljoprivredni proizvođači shvatili teško stanje u kome se nalazi naša privreda, kao i ograničenost sredstava agrarnog budžeta, potrebno je i da predstavnici vlasti shvate „muke“ poljoprivrednih proizvođača. Oni su, naime,

decenijama izloženi prirodnim i društvenim nedaćama. Setimo se samo devedesetih godina i činjenice da su poljoprivredni proizvođači izneli teret sunovrata u koji nas je uvela tadašnja politika. Ništa manji nije njihov podvig iz dvehiljaditih, kad su u uslovima hroničnog deficita spoljnotrgovinskog bilansa uspeli da postignu suficit kojim se i danas ponosimo.

Postoji nerazumevanje i kad su u pitanju pojedini procesi koji se dešavaju u našoj poljoprivredi. Uklupnjavanje poseda je, nesumnjivo, pozitivna tendencija koju smo davno postavili kao jedan od strateških ciljeva agrarne politike. Shvatili smo da ne možemo da se bavimo ozbiljnom, krupnom konvencionalnom poljoprivrednom proizvodnjom na sitnom posedu. Ne može se stoga razumeti zašto se sada „odričemo“ krupnog poseda, tretirajući ga neravnopravno i nerazumno ga vezujući za tajkune i tzv. tajkunizaciju.

Agrarne krize i „seljačke bune“ su, dakle, dve pojave naše, ali i evropske poljoprivrede. Reč je o paralelnim i istovremenim društvenim procesima, pri kojima su agrarne krize uzroci, a „seljačke bune“, tj. protesti poljoprivrednika, posledice. Nužno je merama agrarne i ekonomske politike lečiti uzroke pojave, a ne palijativnim merama otklanjati posledice.

Nezadovoljstvo poljoprivrednih proizvođača je, dakle, izraz **nepovoljnog i nestabilnog** ekonomskog položaja naše poljoprivrede. Ovo je, po našem mišljenju, realna ocena koja se mora uvažiti. Mora se, takođe, uvažiti činjenica da u Srbiji **ne postoji jasna i odlučna strategija razvoja poljoprivrede i sela, kao i ruralnog razvoja**, kao nove razvojne filozofije u EU. Kao da se ne sagledavaju mogućnosti naše zemlje u proizvodnji hrane (i konvencionalne i organske), kao i razvoja agroindustrije, za šta imamo komparativne prednosti koje treba pretvoriti u konkurentske prednosti.

Autor je dugogodišnji profesor Ekonomije i Agrarne ekonomije na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu i prorektor Univerziteta u Novom Sadu, kao i glavni i odgovorni urednik časopisa „Agroekonomika“.

NJKV MEĐU SRBIMA

PIŠE: SLOBODANKA AST

“Ili ga proglasite za kralj, ili mi ide kući”!

Ovim rečima je princeza Katarina Karađorđević, supruga Aleksandra Karađorđevića, na „čistom“ srpskom jeziku upozorila u Belom dvoru vladike SPC, na skupu po završetku tradicionalnog Svetog arhijerejskog sabora, krajem maja 2008. godine. Antologijsku pretnju su zabeležili mnogi mediji.

Izgleda da su se Karađorđevići predomislili: Aleksandar, naravno nije proglašen za kralja, niti su oni otišli kući. Po učestalim medijskim vestima, pa i intervjuima, čekaju zakon o restituciji, nadajuć se da će im biti vraćena imovina koja je pripadala Karađorđevićima.

I u slučaju ove monarhističke loze istorija se ponavlja: prvi put kao tragedija, drugi put kao farsa, pa je tako, u međuvremenu, kao u kakvoj Ruritaciji, princ Aleksandar Karađorđević postao jedna od komičnih figura na Yu-tubu: nedavno je na Kosovu, totalno izgubivši živce uzavrela njegova “plava krv”, pa je prepoznatljivim teškim akcentom na srpskom dreknuo standardnoj postavci huligana i desničara: “Poštovanje! Tišina!” Grupa je prekidala njegov govor porukama: “Nauči srpski!”, a bilo je tu i skandiranje Ratku Mladiću, pa se ova vidovdanska obljetnica na Kosovu pretvorila u još jedan njegov fijasko u svečanim, takozvanim patriotskim priredbama. Svojevremeno je princ u Marićevića jaruzi, prilikom obeležavnja godišnjice Prvog srpskog ustanka, do suza zasmejavao milionski tv-auditorijum bezuspešnim ponovljenim pokušajima da izgovori kako ne smemo da osramotimo “prekete”, “pretekete” (pretke), ali je izazvao i salve smeha nedavnim porukom u Orašcu da Srbija treba da “zamuze” (zauzme) svoje mesto u Evropi.

LAŽNO PREDSTAVLJANJE

Šaljive jezičke vratolomije na stranu, čovek je jednostavno tvrd na ušima, ne idu mu jezici. Ipak, komičnih efekata ima i gde ih ne bi smelo biti: Aleksandar Karađorđević se vozika po Beogradu u svom rols-rojsu sa registarskim tablicama NJKV, što je ne samo kršenje zakonskih propisa, već i lažno

predstavlanje. Aleksandar Karađorđević nije Njegovo kraljevsko visočanstvo (NJKV), ni “prestolonaslednik”, on može biti samo “princ” ili, u najboljem slučaju “pretendent na presto”. Neverovatno je da su ovom besmislenom i lažnom predstavljanju svoj doprinos dali i neki ozbiljniji listovi poput Danasa ili Blica. Kao da su obični građani, zemljaci princa, imali više zdravog razuma: nekako odmah po dolasku u Srbiju, nazvali su ga “Aca-gica” i tako ga stavili na pravo mesto: među sebi ravne.

Vratimo se medijima: Danas u vikend - dvobroju (30-31. jul 2011), donosi opširan intervju sa “prestolonaslednikom” Aleksandrom Karađorđevićem!? Kako su novinarka Jelena Tasić i uredništvo lista mogli da puste ovakvu besmislicu? Nije valjda da novinarka i urednici ne razlikuju terminologiju i ispuštaju iz vida da je Srbija republika, a ne monarhija? Jeste, posle oktobarskih promena nova vlast je brzopleto i bez zakonske procedure donela “nove” državne simbole, i zastavu, i grb i himnu koji su varijacija ili prozirni falsifikat monarhističkih originala. Ali, Srbija je - republika.

Nije ovo prvi sličan uređivački gest Danasa: povodom venčanja britanskog princa Čarlsa i simpatične građanke Kejt Midlton od Danasa smo dobili specijalni dodatak na više stranica. Da li će možda i Danas, kao Glorija, uvesti specijalnu rubriku “Sa kraljevskih dvorova”?

Neće biti da novinari ne znaju nešto malo novije nacionalne istorije, da je na primer Petar II, otac Aleksandra Karađorđevića pobegao iz zemlje kada su nas napali Nemci, da je Petar II naredio svojim četnicima da se stave pod zapovedništvo Tita!? Jeste da mu je ruku verovatno zavrtao Čerčil, ali ostaju istorijske činjenice da je Petar II abdicirao i emigrirao u SAD gde je i umro.

Naša neverovatno neuspešna opozicija koja je godinama pokušavala da sruši Miloševića dolazila je na najnemogućije ideje, kako je na to podsetio nedavno dr Vladimir Gligorov: od poziva Tomislavu

Karađorđeviću da dodje na čelo države, do mahnitajna Vojislava Šešelja koji je negde pronašao izvesnog «kneza Dolgorukova» i konačno, Vuka Draškovića koji je kao hipnotisan verovao da će mu monarhistička karta pomoći da ukloni Miloševića, a on postane predsednik Srbije.

Princa Aleksandra Karađorđevića lideri i krem opozicije dočekali su na Surčinu hlebom, solju, šljivovicom i tacnom sa travom, što je trebalo valjda da predstavlja "svetu srpsku zemlju". Očigledno, princ Aleksandar se oglušio o savete patrijarha Pavla da „nije vreme za monarhiju u Srbiji i da je rano za njegov dolazak“.

Sve do oktobarskog prevrata 2000. godine Karađorđevići su živeli o svom ruhu i kruhu između Londona i Beograda. Novi režim rukovođen dr

POPULARNOST U PADU

Prema procenama analitičara Živice Tucića, rejting prinčevskog para u Srbiji je donedavno dostizao oko 15 odsto simpatizera, međutim, taj broj je sada u padu.

Da bi Aleksandar Karađorđević bio proglašen kraljem, mišljenje Svetog sinoda nije od presudne važnosti, kaže Tucić. Naravno da je pretnja princeze Katarine deplasirana i da se status jedne republike ne menja tek tako, "izvikivanjem", kako se to, podsetimo se, dogodilo posle majskog prevrata 1903. godine. Istoričar dr Miodrag Janković smatra da je zapravo ubistvo Aleksandra i Drage Obrenović, koje je šokiralo svet, ali i Srbiju, zapravo zauvek ubilo ideju o kraljevini.

I istoričar Predrag Marković smatra da je sve što je do sada država radila sa Belim dvorom "priličan skandal" i da je "naš takozvani prestolonaslednik" već sada prekršio nekoliko zakonskih i etičkih normi, a da "možemo samo da zamislimo šta bi bilo kada bi postao monarh":

"Šta zapravo plaća naša država i zašto? Nejasan je taj fond u koji novac uglavnom plaćaju ljudi iz dijspore, da li se plaća porez, koje su obaveze Aleksandra Karađorđevića...? Engleska monarhija ima vrlo precizirane prihode i poreze. Ideja monarhije ne može da se odvoji od čoveka koji zna srpski slabije od svakog kineskog diplomate u Beogradu..."

Marković tvrdi da ne stoji ni tvrdnja da je naša dinastija izvorna: sadašnji Karađorđevići su proizvod raznih dinastija.

Vojislavom Koštunicom, dao je Karađorđevićima na korišćenje Beli dvor, pa su do današnjih dana, punih deset godina poreski obveznici plaćali održavanje dvora, brojni personal, korešpondenciju, telefone, kompjutere, pa čak i dnevne novine. Dr Koštica, poznati legalista, ovaj put nije insistirao da se prvo donese zakon kojim bi se uredio ovaj galantni, a stroži analitičari kažu i "skandalozni" čin.

Princ Aleksandar je bukvalno shvatio svoj novi status starešine porodice Karađorđevića, pa je odmah zabranio pristup kneginji Jelisaveti Karađorđević u Beli dvor. Već prilikom prve konferencije za novinare, pošto je dobio ključ od dvora, princ je kneginji rekao: „Nemoj da te više vidim ovde, ako ne poslušáš, ja ću se osvetiti“. Od tada je Jelisaveta Karađorđević samo dva puta posetila Beli dvor, i to kao turista, tvrdi istoričar dr Miodrag Janković.

Posle useljenja u Beli dvor, Karađorđević je obezbeđivala Vojska Jugoslavije, da bi posle taj posao preuzela Žandarmerija. Janković podseća i da je u pratnji princa Aleksandra prilikom dolaska u Beli dvor, kao i tokom prve godine njegovog boravka u Beogradu, stalno bio jedan član britanske obaveštajne službe. Toliko o tradicionalnim dvorskim spletkama i omrazama.

KONAČNO, ZAKON

Vlada je konačno nedavno donela predlog Zakona o dvorskom kompleksu koji bi u red trebalo da dovede prilično zamučene tokove budžetskog novca za održavanje Belog dvora, značajne istorijske adrese u našem glavnom gradu.

Ako zakon bude usvojen u Skupštini, pusti snovi Aleksandra, Katarine, Jelisavete i brojnih drugih pretendena na materijalnu ostavštinu loze Karađorđevića, neće se ostaviti. Predloženi zakon ostavlja kompleks u državnoj svojini i proglašava ga kulturnim dobrom od opšteg interesa, čime se dodatno otežava, da ne prejudiciramo, zapravo onemogućava mogućnost restitucije Karađorđevićima.

Iako je dvorski kompleks na Dedinju izuzet iz Zakona o restituciji, u skupštinskoj proceduri već četiri meseca stoji poseban propis, kojim se predviđa da se velelepno zdanje, besplatno i dugoročno, ustupi Karađorđevićima. Oni i dalje ostaju korisnici lepog zdanja na vrhu dedinjskog brega i to bez plaćanja ikakve naknade, da novac za struju, vodu i održavanje i dalje ide iz državnog budžeta.

Akt je međutim „na ledu“ zbog nesaglasnosti u parlamentu: protive se poslanici Lige

socijaldemokrata Vojvodine i Socijaldemokratske partije Srbije. Oni smatraju da bi Karađorđevići trebalo da plaćaju kiriju, uz argument da Srbija nije monarhija.

Prema predlogu novog zakona trebalo bi da sadašnji stanovnici Belog dvora nastave da ugošćavaju potomke onih koji su ga sagradili (da li to znači i kraj rata "crvene i bele ruže Karađorđevića", odnosno zabrane Jelisaveti Karađorđević da i ona i njena deca tu imaju koji kvadrat).

Zakon predviđa da Beli dvor bude reprezentativni objekat Republike Srbije koji bi se koristio u protokolarnе svrhe, ali je cilj i da ubuduće prima veći broj turista koji bi mogli da uživaju u brojnim vrednim slikama, umetničkim predmetima, nameštaju, ambijentu, dakle i svim prostorima Belog dvora koji do sada nisu bili dostupni turistima.

KAŽNJENI MINISTAR

Novac za održavanje Belog dvora i čitavog kompleksa koji čini i veliki park (100 hektara) država ubuduće neće uplaćivati na račun Fondacije Kraljevski dvor, već će se o tome voditi precizno knjigovodstvo u Ministarstvu kulture. Naime, državni revizor Radoslav Sretenović bio je neprijatno iznenađen kako su se štedro i bez ikakve kontrole do sada trošile pare poreskih obveznika za Fondaciju Kraljevski dvor.

Naime, 2009. godine Ministarstvo kulture je na ovu adresu poslalo 30 miliona dinara, ne tražeći izveštaj kako su sredstva potrošena. Posle se ispostavilo da su dve trećine para otišle na reprezentaciju, poslugu, pa čak i kupovanje raznih novina, i radnu snagu, a ne na opravku i uređenje kompleksa Beli dvor. Karađorđevići su počeli i da otpuštaju višak radnika, koji su se po novinama žalili da su imali bedne plate od 10.000-20.000 dinara. Revizor je podneo prekršajne prijave protiv dvojice ministara kulture iz tog perioda: Vojislava Brajovića i Nebojše Bradića.

"Porces protiv Vojislava Brajovića je okončan i bivši ministar je finansijski kažnjen. Ne sećam se iznosa koji je Brajović trebalo da plati. Postupak protiv Nebojše Bradića još traje, izjavio je za Politiku državni revizor Radoslav Sretenović.

Indikativno je da su naši mediji uredno registrovali sve prijeme, poklone i donacije humanitarne fondacije princeze Katarine Karađorđević, modne večeri, slavske proslave, prijeme za decu, razna esnafska uduženja, foto-sesije u kojima je ovekovečen *tout*

BOGATA PRINCEZA

Katarina Karađorđević je svojevremeno u intervjuu Politici (11. maj 2011), izjavila:

"Došli smo da damo, ne da uzimamo". Uz priču o svom humanitarnom radu ona je povodom učestalih napisa o parama iz budžeta koje su otišle na adresu Kraljevskog dvora na Dedinju, naglasila da su ona i princ Aleksandar potrošili nekoliko miliona eura sopstvenog novca na renoviranje ovog kompleksa.

Možda je to tačno. Aleksandar Karađorđević nije bio imućan čovek, prvo je bio oficir u britanskoj vojsci, dogurao je do čina kapetana, posle je otišao u Ameriku gde se bavio biznisom, ali njegova punačka supruga Katarina potiče iz čuvene milijarderske porodice Batis i naslednica je jedne od najbogatijih grčkih familija.

Prema rečima antropologa Svetlane Slapšak, koja je i jedan od najvećih poznavalaca ne samo grčke kulture, već i savremenih prilika u ovoj zemlji, grčka kriza je između ostalog i posledica stravičnih socijalnih razlika. Slapšakova tvrdi da bi samo tri najbogatije grčke porodice, u koje spada i porodica Batis, mogle da isplate ceo grčki dug zbog koga Evropsku uniju već mesecima trese finansijska groznica!

Imućna Katarina ne krije da se nada da će Srbija jednog dana biti monarhija, veruje da ih "narod neće izneveriti" i da će se imidž Srbije preko noći promeniti kada njen muž postane kralj.

Na sajtu *Politika online* jedan čitalac pita princezu Katarinu Karađorđević: "Ako ste došli da dajete, zašto tražite da vas država finansira"!?

Belgrade (uključujući i autorku ovog teksta!), ali se ni mediji, a ni nadležne službe nisu naročito interesovali na šta idu pare poreskih obveznika koje za kompleks Kraljev dvor idu iz budžeta Republike Srbije!?

Tek posle intervencije državnog revizora u medijima su isplivali podaci o milionima dinara koje su u poslednjih pet godina, od 2005, do 2010, upućene Kancelariji Aleksandra Karađorđevića iz državnog budžeta. Suma sumarum oko 435,000.000 dinara, odnosno, odnosno oko 43,5 miliona eura.

Očigledno je da i na ovoj tački država pokazuje da zapravo ne samo da ne zna ni kojom sve imovinom raspolaže, već čak i da posebno ne brine ni na šta troši velika sredstva. Kompleks Belog dvora je tek prošle godine stavljen na listu spomenika kulture od

izuzetnog značaja. Srđan Srećković, ministar vera i dijaspora i šef radne grupe za pripremu zakona o dvorskom kompkesu uz ono naše, bolje-ikad-nego-nikad, dodaje da je pravo pitanje zašto Zakon nije donet još 2001. godine kada su Karađorđevići postali korisnici dvora.

TRAMPA DVOROVA

Dragoljub Acović, istoričar i verovatno u javnosti najprisutniji član Krunskog saveta, računa ako ne na restituciju, na kompenzaciju:

„Bugarska i Rumunija su najvećim delom vratile imovinu svojim kraljevskim kućama, a ostatak je kompenzovan. Grčka je odbila da to učini, pa je kralj Konstantin tužio Grčku sudu u Strazburu i dobio spor. Dosuđeno je prinudno oštećenje u novcu.

Istoričar **Bojan Dimitrijević** veruje da bi kompleks Karađorđevićima trebalo vratiti.

U medijima se pojavila i ponuda Karađorđevića: mi državi da poklonimo Beli dbor, ona nama Stari dvor (današnja Skupština grada Beograda).

Potomci Karađorđevića ne potražuju samo imovinu u Srbiji: njihovi pravni zastupnici traže imanja, vile, vinograde, šume, rezidencije u Crnoj Gori, Sloveniji i Makedoniji. Imali su Karađorđevići imanje i rezidenciju i u Bosni i Hercegovini, u Han Pijesku, ali je porušena u ratu, devedesetih. Crna Gora i Slovenija su zahteve odbile, pa Karađorđevići čekaju odgovor iz Strazbura.

Drugačijeg je mišljenja, međutim, istoričaka **Branka Prpa**, nekadašnja direktorka Istorijskog arhiva Beograda:

„Mislim da je to pitanje prosto deplasirano. Ne postoji nijedna republika, koja je to, naravno, u obliku vladavine bila nakon monarhije, gde je neko od kraljevske familije, koja više formalno nije ni na kakvoj vlasti, ušao u dvorski kompleks. To ne postoji u evropskom iskustvu. Vrlo je, znate, delikatno govoriti šta je zapravo imovina Karađorđevića, ako se ima u vidu da je sve to građeno parama Kraljevine Srbije, a kasnije Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije. Po njenim rečima (u emisiji „Slobodne Evrope“) ni u jednoj evropskoj zemlji nije primenjena formula koju za sebe traže Karađorđevići.

Kada je 2001. godine Aleksandar Karađorđević zvanično stigao u Beograd pompezno je izjavio da „nije došao da kruniše sebe, već demokratiju, i da ne želi ništa da uzme“.

Poslednji događaji nagoveštavaju da je očigledno promenio mišljenje.

Preti li arapskom “proleću” arapska “zima”

PIŠE: IVAN KOSIĆ

Muhamed Buaziz verovatno nije ni sanjao da će njegov akt samospaljivanja pokrenuti neslućenu lavinu nezadovoljstva i besa koja će preplaviti čitav Bliski istok. Nažalost, danas nakon više od osam meseci od smrti Buaziza, postoji opravdani strah da ono što se u početku činilo kao “arapsko proleće” sve više ima šanse da postane “arapska zima”. Libija, Sirija, Jemen i Bahrein su u plamenu, dok s druge strane, Tunis i Egipat nakon obaranja beskrupoloznih diktatora sa vlasti, stupaju na težak i neizvestan put ka demokratskoj tranziciji.

Kad su protesti počeli u Tunisu i Egiptu, mnogi analitičari koji se bave bliskoistočnim pitanjima navodili su socioekonomsko stanje arapskih država kao glavni razlog za izbijanje protesta. Međutim, kako su protesti zahvatili Libiju potom Jemen i Bahrein, postalo je jasno da je takav odgovor na novonastalu situaciju veoma jednostavan i neubedljiv, pogotovo ako se u obzir uzme činjenica da Tunis - zemlja gde je sve počelo - ima relativno nisku stopu nezaposlenosti i siromaštva. Takođe, druga tvrdnja da je ovo revolucija mladih i društvenih mreža, poput fejsbuka i tvitera, sve se više pokazuje veoma simplifikovanom, jer osvrta sa sadašnje distance na proteste koji su se odvijali na Tahriru i Kasabi, i one koji i dalje traju u Sani, Manami, još uvek i u Libiji i u Siriji, jasno je da su njeni učesnici najrazličitijih doba, društvenih slojeva i religijskih uverenja. Ono što jedino može da se navede kao zajednička karakteristika gotovo svih bliskoistočnih država, jeste autokratska vladavina surovih diktatora. No, i ovde treba biti veoma oprezan, jer i tu postoje veoma velike razlike i specifičnosti. Tako, svaki pokušaj generalizacije i davanje jedinstvenog odgovora na veoma složeno pitanje - koji su koreni nezadovoljstva na Bliskom istoku i kuda se kreću revolucije - veoma je nezahvalan.

Umesto toga, kako bi bili u poziciji da ozbiljnije analiziramo i razumemo sadašnje stanje na

Bliskom istoku, potrebno je, pre svega, poznavati bar osnovne istorijske činjenice i demografske odlike regiona i svake zemlje ponaosob.

Gledajući kroz istoriju nameće se zaključak da nije slučajno što su se revolucije za demokratske promene najpre dogodile u Tunisu i Egiptu. I jedna i druga država imaju bogatu tradiciju velikih reformatora i intelektualaca. Tako i sada, u poređenju sa, na primer, Jemenom i Libijom, intelektualna elita i građansko društvo u Tunisu i Egiptu na zavidnom su nivou.

Nakon nekoliko meseci kako su Ben Ali i Mubarak oboreni sa vlasti, situacija u ovim zemljama je dosta slična; međutim, situacija u Tunisu ipak izgleda malo optimističnije nego u Egiptu. Jedan od glavnih razloga za to je to što u Tunisu nije došlo do suspenzije civilne vlasti od strane vojnog vrha. Vlast u zemlji su nakon kraćih previranja po Ben Alijevom odlasku preuzeli pripadnici "stare garde" još iz Burgibinog doba - Fuad Mebaza i El-Sebsi. I jedan i drugi važe za veomaiskusne političare. Takođe, do sada je od velike važnosti za stabilizaciju prilika u Tunisu bila i *Komisija za ispunjenje revolucionarnih ciljeva, političku reformu i demokratsku tranziciju* koja je odigrala ključnu ulogu, kako bi se prvobitno zakazani izbora za 24. juli pomerili za 23. oktobar, čime se steklo dovoljno vremena da se ispunе svi neophodni uslovi za održavanje regularnih i fer izbora. Tokom jula takođe je oformljena i *Nezavisna izborna komisija* koja je zadužena da izvrši novi popis birača i da podstakne potencijalne apstinentе da u što većem broju izađu na glasanje u oktobru. Do sada se za izbore registrovalo čak više od 90 partija iako po poslednjim istraživanjima rezultati pokazuju da će samo nekoliko partija uspeti da pređe cenzus. Ono što mnoge brine, jeste mogućnost da će umerena islamistička partija *al-Nahda*, Rašida al-Ganušija, dobiti najviše glasova na izborima i time dovesti u pitanje sekularni karakter države. Trenutno se procenjuje da će *al-Nahda* dobiti oko 20 posto

glasova, sa mogućnošću da taj broj može biti i znatno veći jer i dalje postoji veliki broj neodlučnih glasača. Slično, i u Egiptu postoji veliki strah od mogućeg preuzimanja vlasti od strane islamista. Smatra se da je Partija slobode i pravde (partija koju su osnovala Muslimanska braća), nakon raspuštanja vladajuće Nacional demokratske partije Hosnija Mubaraka, partija sa najviše izgleda da pobedi na izborima. Međutim, i *al-Nahda* i Partija slobode i pravde tvrde da su one u potpunosti spremne na poštovanje demokratskih principa i da nemaju nameru da u slučaju pobede na izborima uspostavlјaju vladavinu utemelјenu na principima šarije. Za sada to stvarno tako i izgleda, ali šta će biti u slučaju ako zaista neka od ove dve partije i osvoji vlast to se još ne može znati sa sigurnošću. S druge strane, ono što u Egiptu za sada mnogo više treba da brine jeste ponašanje vojnog vrha nakon što je Mubarak otišao sa vlasti i sve veća razјedinjenost opozicije, naročito one sekularno i prodemokratski orijentisane. Vojni vrh je u potpunosti nastavio vladavinu straha i represije hapšenјem aktivista omladinskih pokreta i nevladninih organizacija, ali ono što trenutno predstavlјa najveću opasnost za budućnost Egipta, jeste odluka vojnog vrha o donošenјu nacрта principa, kako bi se regulisao izbor komisije koja će raditi na nacrtu novog ustava. Vojska taj potez obrazlaže time da želi da zaštiti zemlju od moguće islamizacije zemlje, ali ono što je zapravo očigledna namera vojnog vrha, jeste da obezbedi nedodirlјivo mesto i u budućnosti, ostavljajući sebi prostor da se i dalje meša u politički život kad god oseti da su njeni interesi ugroženi. Zastrasivanјe naroda Muslimanskom braćom, iako između njih i radikalnih islamističkih pokreta postoji velika razlika, i navodno očuvanje sekularnog poretka je stalni izgovor vojnoj hunti da u proteklih 60 godina, to jest, od Naserove revolucije slobodnih oficira, uvodi raznorazne vanredne zakone koji krše elemntarna ljudska prava. Ono što

do sada jedino može da radije, jeste činjenica da su ispunjeni zahtevi demonstranata za izvođenje Mubarak, al-Adli i Mubarakovih sinova Gamala i Ale pred lice pravde. Time bi napokon pravda prema nastradalima i opljačkanim građanima tokom Mubarakove 30-godišnje vladavine mogla donekle da bude zadovoljena.

Za razliku od Tunisa i Egipta gde su se revolucije završile koliko-toliko bez većeg prolivanja krvi, u Libiji, Jemenu i Siriji stvari su krenule potpuno drugim tokom. Libija je (i daje) u građanskom ratu, Jemen u potpunom haosu, a Bašar al-Asad je krenuo stopama svoga oca u beskrupulozni obračun sa protestantima koristeći se svim raspoloživim sredstvima.

U Libiji, pitanje nije bilo *da li* će Gadafi pasti, već *kada* će Gadafi pasti. S obzirom na pritisak kome je bio izložen, donekle je pravo čudo koliko je Gadafi uspevao da se održi na vlasti. Međutim i dalje se postavlja pitanje šta će biti posle Gadafija, jer opozicija u Libiji praktično ne postoji. Tokom sedamdesetih godina prošlog veka Gadafi je afirmisao vladavinu "narodnih komiteta" ukidajući sve institucije demokratskog društva. Da bi Libija postala normalna država moralo bi da dođe do kompletne rekonfiguracije čitavog sistema.

U Siriji situacija svakim danom postaje sve mučnija. Kad su protesti počeli mnogi su se s pravom pribojavali kako će se stvari razvijati, s obzirom na sirijsku strukturu stanovništva i već dobro poznate metode vladavine porodice Al-Asad. Kao što je Bašarov otac Hafiz 1982. godine počinio pokolj u Hami kad se obračunao sa Muslimanskom braćom, tako su sada Bašar i njegov brat Maher pokazali nemilosrdnu brutalnost u sukobima sa demonstrantima. Sigurno je da mnogi imaju interes da vide Bašarov pad, i to ne samo Amerika i Izrael koji već duže vreme imaju problem sa sirijskim režimom, već i čitav sunitski muslimanski svet. To pre

svoga želi Saudijska Arabija, kojoj alevitska vlast u Siriji i njena naklonjenost Iranu smetaju kako bi ostvarila veći uticaj u regionu. Osim Saudijske Arabije i Al-Azhar (glavni verski autoritet u sunitskom muslimanskom svetu sa sedištem u Kairu) nedavno je izdao saopštenje u kome daje podršku protestantima u njihovoj nameri da svrgnu Al-Asadov režim sa vlasti. Međutim, ono što bitno otežava stvari u Siriji, jeste to što se, za razliku od Tunisa i Egipta ne vidi mogućnost da do puča dođe "iznutra", zbog toga što se na svim ključnim položajima u bezbednosnim strukturama nalaze pripadnici alevitske sekte ili

porodice Asad. Osim toga, realna opasnost da će Sirija utonuti u sektaški građanski rat poput onog u Iraku zbog svojih demografskih odlika i činjenica da je sirijska opozicija veoma difuzna i slaba, i da pritisak od strane Ujedinjenih nacija do sada nije dao konkretnije rezultate čine stvari dodatno komplikovanim. Tako, za sada je još nemoguće tačno predvideti epilog u Siriji, ali ono što je sigurno, jeste da će, kako sada stvari stoje, biti proliće puno krvi kako bi došlo do promene režima.

Dešavanja na Bliskom istoku nedvosmisleno pokazuju da se probudio iz višedecenijskog sna i da su ljudi tamo odlučni u nameri da polože i svoje živote kako bi osvojili slobodu. Arapskim narodima, osim što vode bitku protiv autokratskih i korumpiranih vlastodržaca, ukazala se prilika da povrate i odavno izgubljeni arapski ponos. Vekovima se građani širom muslimanskog sveta nisu pitali o svojoj budućnosti i životima. Umesto njih o njihovim životima i sudbinama u mnogome su odlučivale velike sile, kako Zapada tako i Istoka vodeći se svojim ekonomskim i geostateškim interesima, za šta su najbolji primeri Jemen i Bahrein. Na kraju, jedino pitanje koje u ovom trenutku ima smisla, jeste - koliko će života biti potrebno da padne kako bi se ta sloboda i osvojila?

Imperator Medvedev

PIŠE: PETAR POPOVIĆ

Avgust 2011! Avgusta 2008, Rusija koja se "podigla s kolena", okupirala je Južnu Osetiju i Abhaziju i tri godine kasnije, avgusta ove godine, podvlačeći da je obnova zone njenih

(sovjetskih) interesa ozbiljna stvar - formalizovala stacioniranje svojih trupa i teškog naoružanja u autonomijama Gruzije.

Baze Rusije u Abhaziji i Južnoj Osetiji opskrbljene su najmodernijom ratnom tehnikom (tenkovima T-90, raketama "iskander", oklopnim kolima i artiljerijom). Vazdušne baze na Severnom Kavkazu snabdevene su novim Mi-28 helikopterima, SU-34 bombarderima, SU-25SM jurišnim avionima (Rasij-skaja gazeta)

Sporazumi Moskve i vazalnih režima ove dve teritorije odaslati su iz Kremlja Dumi na ratifikaciju 8. avgusta, doslovno u minut o trogodišnjici rata. Rok važnosti ugovora je 49 godina. Papiri sadrže klauzulu o automatskom produžetku važnosti, ukoliko se drugačije ne odredi.

Istog dana avgusta, šef Kremlja Medvedev posetio je jednu od specijalnih jedinica ruske vojske, i još jedanom ponovio da je on lično naredio intervenciju 2008. Odlučio je o tome u noći između 7. i 8. a tek 8. avgusta verifikovao rat s Putinom.

U maju, Medvedev je izjavio da je bilo "vrlo važno da Rusija sebe doživi snažnom, bez obzira kako će druge nacije tumačiti te događaje". A o trogodišnjici rata s Gruzijom - da mu je svejedno šta o celoj stvari misle "starkelje" u Senatu SAD, čije jednostavno izglasane rezolucije apeluju za rusko povlačenje iz Gruzije.

U pokazivanju ruskih mišića, Putinov Napoleon takmiči se izgleda sa samim Putinom. Važno mu je da se u sumnjičavoj javnosti prihvati da on efektivno jeste šef države, čak i u krizama. Bliže se izbori, u decembru za Dumu i 2012. predsednički. I Medvedev i Putin procenjuju da ništa ne omamljuje birače kao pojanje vila o okrepjenoj Rusiji.

Otrovne strelice ruskog dvojca na račun SAD ne ugrožavaju "stabilno jačanje veza među bivšim

rivalima hladnog rata" (naveo je Asošijetid pres). Ovog trenutka ono je izraženo procenom NATO pakta da će Rusija pristati da proširi tzv. severni koridor, za transport materijala, trupa i oružja NATO za rat u Avganistanu.

Severni koridor podrazumeva prolaz kroz ruski i, od Rusa kontrolisan prostor u centralnoj Aziji. Drugim rečima, Moskva će uskoro prihvatiti transport zapadnog oružja, vojske i opreme u oba pravca, dakle i u slučaju povlačenja NATO iz Avganistana.

Ova mogućnost, Rusiju ne raduje. Nakon neka- dašnje povremene zburadosti, Moskva bi sada volela da avganistanska misija SAD i NATO uspe, "strahujući da bi poraz NATO (u Avganistanu) mogao destabilizovati centralnu Aziju i ugrozio bezbednost Rusije" (naveo je Asošijetid pres).

Razlog je evidentan. Medvedev-Putinovo carstvo nije ugroženo spolja već iznutra, ratom niskog intenziteta koji je obnovljen na Severnom Kavkazu, s epicentrom u Dagestanu. Za pola godine, ruska vojska i snage bezbednosti izgubile su na Severnom Kavkazu 352 ljudi - među kojima 128 u Dagestanu (Kavkaz-uzel.ru). Na drugoj strani, pobunjenici su samo u Dagestanu izgubili 220 (što ubijenih, što uhapšenih). Znači, više od 500 žrtava za šest meseci. Ubedljiva potvrda da rat protiv religiozno inspirisanih ekstremista nije rešen pobedom Kadirova u Čečeniji. Mogu se zamisliti posledice u slučaju da popusti brana Vašingtona u Avganistanu.

U međuvremenu, Kremlju su potrebni još i drugi kadirovi i to u različitim kavkaskim republikama. Dok ih ne identifikuje, Moskva je posegnula za novčanim fondovima. Putin je izabrao 30 investicionih projekata vrednih 5,5 milijardi dolara, i pozvao banke i ulagače da pokrenu točak razvoja Severnog Kavkaza. Vlasti tim povodom govore o "otvaranju perspektive", koja će odvratiti stanovništvo (ruski nacionalisti taj svet nazivaju "crnokožcima") od podrške ekstremistima.

Onima koji nisu u vlasti, čini se da se deklaracija teško može obistiniti. Pojedini misle - da se parama nastoji obezbediti "lojalnost lokalnih elita" Kremlju uoči predsedničkih izbora 2012. (Aleksij Malašenko, Karnegi centar u Moskvi). "Najveći deo para oduvaće vetar. Situacija u regionu godinama je nepromenjena, a novac je iščezao". Eto carskog pitanja Putin-Medvedevu

Suočavanje s jugoslovenskim kontroverzama

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Suočavanje s jugoslovenskim kontroverzama, inicijativa naučnika je zamisao o nastanku kolektivne istorije raspada Jugoslavije koju je realizovao prof. Čarls Ingrao (Charles Ingrao, Purdue University, West Lafayette, Indiana, USA)¹. *Inicijativa naučnika* je kolektivno istraživanje istorije jugoslovenske dezintegracije, prvi takav projekat ostvaren na području bivše Jugoslavije, uključujući saradnike iz SAD, Evrope, Australije, itd.² Objavljivanje *Inicijative* potvrda je početne pretpostavke urednika da su jugoslovenski naučnici u stanju da zajednički istražuju, poštujući visoke metodološke standarde. Ingrao je predvideo da *Inicijativa naučnika* ponudi zajedničku platformu za medije i političare kako bi se pokrenuli u suočavanju s „jugoslovenskim kontroverzama“ i njihovom postupnom prevazilaženju. Projekat *Inicijative* je, nakon objavljivanja zajedničke, kolektivne studije, upravo u fazi pripreme javnog medijskog i političkog dijaloga, rasprava i procesa.

Jugoslovenska dezintegracija je još uvek u političkom, institucionalnom smislu nedovršen proces, koji je u razdoblju oružanih obračuna (1990-1999) privlačio pažnju medija i historiografije na globalnom planu. Jugoslovenska zajednica je dva puta nestajala u procesima krupnih istorijskih promena. Prvi put je bila plen sila Osovine u Drugom svetskom ratu. Konačno se raspala u kontekstu pada komunizma i raspada Sovjetskog Saveza. Neuspeh jugoslovenskog projekta potekao je, ipak, pre iz unutrašnjih, sopstvenih slabosti i pobuda, u nemogućnosti uspostavljanja trajnog integrativnog kontitativnog uređenja koje bi pomirilo sve

centripetalne i centrifugalne sile i interese. „Tokom prethodnog stoleća, nacionalne elite su koristile svaka svoje narative kako bi opravdale raspadanje multietničkih društava i legitimitet nacionalne države koja ih je zamenila. Mogu li naučnici iskoristiti istoriju kao sredstvo za promociju uzajamnog priznavanje i pomirenja? Tokom protekle decenije konzorcijum istoričara i društvenih naučnika je nastojao učiniti upravo to, preko novopodignutih političkih i kulturnih granica bivše Jugoslavije“ (Ingrao).

Da li bi se moglo pretpostaviti da je jugoslovenska kultura ipak nadživela institucionalnu, političku i društvenu dezintegraciju? Racionalizam jugoslovenskog projekta nije odoleo iskušenjima iracionalnih poriva i razaranja. Jugoslavija nije prihvatila niti dovoljno razumela slična integrativna iskustva, američko ili evropsko. Nije raspolagala dovoljnim ljudskim, intelektualnim i kulturnim potencijalima koji bi omogućili njeno uključivanje u evropske integracione procese, koje je relativno rano, 1918, najavila svojim nastankom, i, potom 1945, svojom obnovom. Jedan od izazova u tumačenju jugoslovenskog fenomena je i u nemogućnosti da se Jugoslavija, upravo zbog svoga opšteg istorijskog značaja, koji prevazilazi njene prostorne i vremenske granice, posmatra izvan pristrasnosti koja se takođe zasniva na konkretnom istorijskom iskustvu.

Neuspeh Jugoslavije u kontrastu je i sa opštom balkanskom stvarnošću u kojoj je proizvodnja kolektivnih ideniteta i kolektivnih razlika ukazivala na jedinstvo prostora u celini, naročito u važnim kulturno-istorijskim karakteristikama: mentalitet, materijalni i svakodnevni život. Jugoslavija je dugoročno asimilirala srpsko-hrvatski (hrvatsko-srpski) jezički i kulturni prostor. Taj proces je, zahvaljujući medijama i tehnologijama savremenih komunikacija, i stvarnoj kulturnoj bliskosti, nastavio da se odvija i nakon njenog nestanka. Pojedinačna tumačenja sopstvene prošlosti i

1 *Suočavanje s jugoslovenskim kontroverzama: inicijativa naučnika* (priredili Charles Ingrao, Thomas A. Emmert), Sarajevo: Buybook, 2010; *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative* (ed. Charles Ingrao and Thomas A. Emmert), Purdue University Press, 2009). Engleska verzija dostupna je na: <http://www.gradjanske.org/page/civilSocietyDevelopment/sr/center/publications.html>

2 Ovde su navedeni autori najavljeni na početku projekta: <http://www.cla.purdue.edu/history/facstaff/ingrao/si/prospectus.pdf>.

karakterologija suseda, međutim, otkrivaju u istorijskim naracijama tenencioznost u izboru činjenica i njihovom tumačenju, isticanjem nacionalnih mitova bez obzira na njihovo zajedničko poreklo, nekad i područja iracionalnog ili podsvesnog: podvlačenje nacionalnih uspeha, heroizam, nekad i samoviktimizacija.

Srpska politika i kultura odmakle su najdalje i u konstrukciji i u dekonstrukciji i jugoslovenskog mita i jugoslovenske stvarnosti. U epohi savremenog, institucionalizovanog nacionalizma, Srbija je stvorila institucije i mehanizme koji su doprili njenoj sposobnosti da relativno samostalno, u odnosu na susede donosi odluke, ne ulazeći u kvalitet tih odluka i njihove posledice. Uspostavila je jasan kontinuitet nacionalne naracije koja je pratila razvoj državnosti i podsticala širenje granica i zona uticaja. To nasleđe, relativni ispunjenog, zadovoljenog nacionalizma i vojno-političkog liderstva i narodnog heroizma u balkanskim i Prvom svetskom ratu unela je u prvu Jugoslaviju.

Nacionalni sukobi u dve Jugoslavije bili su specifični u odnosu na njenu unutrašnju strukturu i međunarodne odnose. Kontekst tih sukoba, kad su dostizali vrhunce u stepenu agresije, materijalnim i ljudskim žrtvama, i presudno uticali na neposrednu budućnost, bili su Drugi svetski rat, koji se u Jugoslaviji vodio 1941-1945, i pad komunizma u istočnoj Evropi, ujedinjenje Nemačke, raspad Sovjetskog Saveza i stvaranje Evropske unije 1989-1992.

Inicijativa je nastala na ideji o traganju za naučnim metodom koji bi približio različite poglede na jugoslovensku zajedničku istoriju, naročito na proces njene konačne dezintegracije, kolektivnim istraživanjem, utvrđivanjem nepobitnih činjenica, otvaranjem javnog dijaloga istoričara i ostalih stručnjaka, podrškom duhu uzajamnog uvažavanja i tolerancije. Ograničenja u ostvarenju takve ideje, na samom početku XXI veka, bila su očigledna. Okolnosti su se u tom smislu sporo menjale.

Postjugoslovenske zajednice su, u toku dugotrajnog procesa proizvodnje kolektivnih identiteta, razlika i negativnih emocija, razvile čitav sistem narativa o „istinama“ koje su doprinele izgradnji uzajamnog nepoverenja, udaljavanja ili mržnje u odnosu na nacionalne zajednice s kojima se do nedavno mirno koegzistiralo. Događaje u Jugoslaviji od kraja osamdesetih su stvarali i tumačili gotovo ekskluzivno nacionalistički političari i njihova klijentela u institucijama i medijima. I u toj činjenici se pokušalo tragati za jednom novom ulogom istoričara i ostalih naučnika: na koji način prevladati nacionalne, verske i kulturne razlike produbljene političkim i medijskim manipulacijama, kako doći do verodostojnih činjenica o nedavnoj istorijskoj stvarnosti, ili do istorije sopstvenog vremena, i dalje ispunjenog živim sećanjima, traumama i snažnim emocijama. Za nauku su se postavila pitanja istorijske distance, i prirode, karaktera i verodostojnosti izvora za novo, u svemu specifično istorijsko razdoblje, kad se odluke, zbog brzine događaja i svih njihovih posebnosti, nisu obavezno donosile u institucijama, a sigurno se nisu uvek beležile u zvaničnim protokolima.

Inicijativa pokušava da pronađe i neku vrstu praznog prostora koji su istoričarima i naučnicima prepuštali političari, novinari ili „analitičari“, u tumačenju bliske prošlosti, i debatama koje se odnose na neposrednu budućnost, pre svega u odnosima koji su jugoslovenske nacije izložili neposrednim obračunima. Pretpostavka je da su činjenice i tumačenja koje bi ponudili naučnici više zasnovane na metodologiji koja traga za istinom umesto da se bavi manipulacijama. Verovatno nije potrebno obrazlagati da su uređene institucije, regionalna saradnja i etnički odnosi koji su u usponu, koji se brižljivo prate i neguju, takođe povoljan okvir razvoja svih nauka, time i istorijske nauke. Važno je i mišljenje da su, za razliku od državnih administracija čiji su mandati obično četvorogodišnji, i u njihovih vremenskim okvirima,

dodatno suženim preizbornim i postizbornim kampa-njama, istoričari i naučnici u stanju da se dugoročno usredsrede na problematiku koja se odnosi i na nedavnu prošlost i na budućnost.

Projekat *Inicijative* trebalo je da, između ostalog, suzi prazan prostor koji je, očigledno prisutan kod istoričara i ostalih naučnika, između njihovih stvarnih uverenja, procena i tumačenja, i stavova koje su spremni da javno iznesu. Jugoslovenski karakter projekta nagovešten je upravo njihovom relativnom depersonifikacijom u jednome kolektivnom pisanju zajedničkog istorijskog narativa. Bila je važna i potvrda pretpostavke, i to je jedan od uspeha ovog projekta, da su naučnici za to školovani, obučeni, za razliku od političara ili novinara posvećenih dnevnim, prolaznim interesima i uticajnih grupa, da prepoznaju i kritički analiziraju mnoštvo izvora i tumačenja. Istoričari pojedinačne događaje posmatraju u sferi šire strukturne, i time sposobniji u traganju za dugoročnim, sistemskim rešenjima koja bi vodila obustavljanju etničkih napetosti i sukoba.

Inicijativa je bila izvodljiva, a to je postala i njena važna poruka, zahvaljujući potencijalima, samim po sebi, postjugoslovenskih historiografija. Jugoslavija je, u godinama koje su prethodile njenom rasturanju, postigla zavidan razvoj nauke i kulture, naročito u važnim urbanim, univerzitetskim centrima. *Inicijativa* je potvrda da Jugoslaviju njenu prethodnu prošlost, i istoriju koja je nastupila nakon njene dezintegracije, koja se odvijala i u samom toku nastanka završnog rukopisa *Inicijative*, najbolje poznaju i razumeju njeni sopstveni istoričari. Njihovo zajedničko istraživanje, utvrđivanje činjenica i njihovo tumačenje, nije posao tužilaštva ili suda. *Inicijativa* je kreativan, koristan i svrsishodan napor, koji se odvijao u saradnji sa evropskim i američkim naučnicima.

Inicijativa bi trebalo da je samo prva u nizu zajedničkih istorija, „narativa“, koje uzajamno poništavaju, dekonstruišu mitove, predubeđenja, sisteme laži i neistina koji su u osnovi jugosloveskog sukoba. Takva njihova ostvarenja, poput same *Inicijative*, najpouzdanija su osnova političarima i medijima ukoliko postanu rešeni da izgrade novu platformu zajedničke, integrativne institucionalne i kulturne budućnosti.

Inicijativa je i važno suočavanje s tradicionalnim balkanskim pesimizmom. Odbačena je u metodi, inače prevaziđena „istorijska distanca“. Prevaziđena su sazajna i interpretativna ograničenja

koja nameću mitovi i „neodgovarajuće“, nezgodne činjenice. Tema rasprava postali su izvori i put do nepobitno utvrđenih činjenica. U istraživanju istorije „našeg vremena“ nikad se više nije postavljalo pitanje izvora, mada su izvori danas dostupniji i raznovrsniji nego ikad u prošlosti: stotine hiljade stranica državne dokumentacije, iskaza u medijima, objavljenih svedočanstava, dokumentarni snimci, intervjui, i ogromna građa nastala u radu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu. Istorija proteklih decenija, naročito od prvog „CNN rata“, američke intervencije u Zalivu 1991, ispričana je, iz sata u sat, nekad iz minuta u minut, u medijima i u sredstvima novih digitalnih tehnologija, u dnevnicima i memoarima, analizama, javnim raspravama, na konferencijama, i u zvaničnim institucijama, mada su zvanične odluke, „državni papiri“ od manjeg značaja nego u prethodnim razdobljima prošlost, i nisu slučajno od činjenica postala važnija njihova tumačenja.

Inicijativa je potvrdila da su sumnje u sazajnu vrednost građe koja nije zvaničnog, institucionalnog porekla neopravdane, i da nema više potrebe da se insistira na pojmu istorijske distance. Ovakva, kolektivna istraživanja, koja podrazumevaju gotovo svakodnevnu komunikaciju (prof. Ingraio je razmenio s liderima istraživačkih timova i ostalim saradnicima više od 20.000 mailova), usklađivanje činjenica i njihove interpretacije, imaju ne samo metodološke implikacije, njihov uticaj na opšte političke, društvene ili kulturne odnose, naročito u postkonfliktnim područjima kakva je bivša Jugoslavija, podrazumevajući medijsku i političku podršku, otvara prostor razmatranjima i nove uloge istorijske nauke. Naročito u vremenu kad su humanističke nauke izolovane, često i samoizolovane od svakodnevice, od tržišta, od racionalne ili iracionalne stvarnosti, svejedno, upućene na sebe same, i isključivo se u njihovom okviru prosuđuje njihov *impact factor*, zapravo sposobnost da se bave isključivo samima sobom.

Urednik se jasno ogradio od mogućih pretpostavki da bi *Inicijativa* mogla da pledira da bude „konačna reč“ o jugoslovenskom sukobu, a zapravo je jedan od prvih pokušaja da se pre svega ličnom strukturom istraživača i saradnika ostvari jedan nov standard pogleda na nedavnu, još uvek živu i traumatizirajuću prošlost, pre svega u domenu izbora i prezentacije najvažnijih činjenica. *Inicijativa* će, u svakom slučaju, ostati nedovršena ukoliko izostane politička i medijska podrška

kritičkim javnim raspravama u svim društvenim zajednicama potekli iz jugoslovenske federacije, kako bi se metod kolektivnog naučnog istraživanja preneo u područje međukulturnog dijaloga (ukoliko su „kulturne razlike“ koje dele jugoslovenske narode zaista krupne i važne), i rešavanja sukoba.

Eventualna društveno-politička uloga *Inicijative*, njen *impact* na važne procese koji bi pripali budućnosti i njenim konfliktnim i postkonfliktnim opterećenjima, podvučena je odlukom da istraživački pristup bude tematski, kako bi se time naglasila pitanja koja su urednici smatrali ključnim. To su pre svega ona pitanja oko kojih i u nauci i u opipljivoj stvarnosti postoje važne protivrečnosti. „Prvo, svaki pokušaj da se postignu uzajamno uvažavanje i prihvatanje zahteva jasno definisane ciljeve. Od samog početka, prvenstveni cilj projekta bio je stvoriti timove istraživača koji će pokušati da reše one glavne sporove koji su podelili narode jugoslovenskih država naslednica.

Projekat je „inkluzivan“. „Za početak, odluka da se formira deset istraživačkih timova za rešavanje svake od ciljanih kontroverzi odražava predanost ispitivanju svih važnih predmeta rasprave. Da to nije učinjeno neizbežno bi se izazvale optužbe za pristrasnost izbora. Umesto toga, svih deset tema su svesno smišljene kao dvosekli mačevi za kojima bi mogle posegnuti dve ili više 'strana' u svakoj kontroverzi.“ „Predanost inkluzivnosti takođe je obuhvatila učesnike projekta“. „Kako je, međutim, sve više i više naučnika izražavalo interes za ulazak, shvatili smo da bi odbijanje bilo koga sa stvarnim interesovanjem i stručnošću, moglo izazvati optužbe za selektivnu pristrasnost, naročito ekstremnih nacionalista posvećenih diskreditaciji zajedničke narative“ (Ingrao). Urednik je bio uveren da će profesionalnost učesnika (i njihovo okupljanje oko kontroverzi, podrazumevajući sučeljavanje mišljenja), sama po obezbediti visoke standarde naučnog metoda. Istovremeno je upozorio da će, bez obzora na „naučni integritet“ njenih autora *Inicijativa* biti prepuštena širokoj javnosti i javnoj debati, uz neizvesnost da li će takva publika smatrati učesnike projekta kompetentnim i nepristrasnim.

Posebnost *Inicijative* je ne samo metod njenog nastanka, poreklo i struktura autora, itd., nego i njeno mesto u postjugoslovenskoj stvarnosti. *Inicijativa* je udruženi projekat američkih, evropskih i jugoslovenskih naučnika, time i jedan od prvih ostvarenih projekata u postjugoslovenskoj istoriografiji u

opštem jugoslovenskom kulturnom okviru. Tok istorije sam po sebi je, u procesu jugoslovenske dezintegracije ukazao na neodrživost jugoslovenske zajednice kao političkog multietničkog i multikulturnog projekta. Dezintegraciju su pratili etničko čišćenje, urbicid i sociocid. Jugoslavija je tako postala jedan od primera neodrživosti intelektualnih zamisli o multietničkoj koegzistenciji, utopija koje je srušio još Prvi svetski rat, mada je upravo iz pepela destrukcije toga sukoba nastala jugoslovenska multietnička zajednica. U slučaju Jugoslavije, kontroverze su pratile i njeno nastajanje i njeno uništenje. Etnička fragmentacija inače je pratila proces oslobađanja i demokratizacije centralne i istočne Evrope nakon 1989. U međuvremenu su takođe opstala multietnička društva, sa različitim stupnjevima unutrašnje „antagonističke tolerancije“. Bugarska, Rumunija, Slovačka i tri baltičke države su uredile odnose većinskih i manjinskih zajednica tako da su se kvalifikovale za članstvo u Evropskoj uniji. Pitanja multikulturalizma, asimilacije, segregacije i političke religije i dalje su prisutna u razvijenim i složenim sistemima, kakvi su SAD, Kanada, Francuska ili Nemačka. Jedna od jugoslovenskih kontroverzi je i u ishodu asimilacije, zasnovana i na međusobnoj sličnosti, samoj po sebi, većine jugoslovenskih konstitutivnih zajednica, koja je u izvesnoj meri dopustila opstanak i trajanje jugoslovenskog kulturnog prostora. Da li je ta nova postjugoslovenska kultura nadživela proces dezintegracije? U tom smislu je važna uloga medija, uključujući one koji su doprineli dezintegraciji, nasilju i zločinima, razvoj digitalnih tehnologija i telekomunikacija, otvaranje tržišta i, donekle, procesi novog političkog približavanja i pomirenja.

Jedna od jugoslovenskih kontroverzi odnosi se na proizvodnju identiteta i međusobnih razlika. Stvarnost prve i druge Jugoslavije odvijala se u etničkoj saradnji i verskoj toleranciji. Prva i druga Jugoslavija dostigle su, u tom smislu, za svoje kapacitete i u svoje vreme, visok stupanj unutrašnje harmonije. Tu harmoniju narušavali su politički sukobi i međunarodne krize. Etnička distanca bila je gotovo srazmerna kulturnoj distanci. O tome su najupečatljivije svedočili međuetnički brakovi. Ideja jugoslovenske nacije i jugoslovenskog identiteta opirala se ideji „bratstva i jedinstva“, i takođe nadživela, mada kao marginalna pojava, proces dezintegracije. Evropska budućnost za koju su se formalno opredelile sve

postjugoslovenske političke zajednice podrazumeva brisanje uspostavljenih granica i nove okvire i procese kulturne, i svake druge saradnje.

Do kraja osamdesetih u Jugoslaviji nije bilo ozbiljnih i masovnih primera etničke i verske diskriminacije. Etnička distanca je do toga vremena bila stabilna, niska, štaviše u blagom opadanju. Nacionalistički sistem vrednosti do kraja osamdesetih u Srbiji je prihvatilo manje od trećine, a ekstremni nacionalizam manje od 15 odsto. Etnička distanca pojavila se u samom toku procesa dezintegracije. Osim prema etničkim Albancima i Romima, ona je među Srbima gotovo upola manja nego među Hrvatima i Bošnjacima (izuzimajući Srbe u BiH). Novija istraživanja ukazuju da na uvećanu etničku distancu utiču nisko obrazovanje i emotivna nezrelost. Kako su na to ukazivala istraživanja *Inicijative*, dezintegracija Jugoslavije je bila ishod manipulacija kojima su se služile političke, intelektualne i medijske elite. Važan činilac bila je slabost federalne vlade. Opređenje dela JNA koja je postala instrument Beograda naročito je ukazalo na nepostojanje institucija voljnih i sposobnih da zaustave sukobe. Elite su pothranjivale kolektivistička uverenja o neizbežnosti i visokoj svrsi rata. Mediji su smišljeno razbijali osećanja bliskosti, sličnosti, zajednice i zajedničkih interesa, i uspostavljene stvarne ljudske i institucionalne veze. Jedan od argumenata odnosio se, na svim zaraćenim stranama, na neizlečene traume iz Drugog svetskog rata. Dugo trajanje te traume, stvarno ili ideologizirano, tumačilo se nelogičnom i nepravednom unutrašnjom podelom jugoslovenske federacije. Demokratska rekonstrukcija, izgradnja zajedničkog pluralističkog, otvorenog i demokratskog društva, konačno i evropska integracija, takve ideje su, lišene institucionalne potpore, bile nedovoljno artikulirane i vremenom odbačene na daleku marginu procesa. Jedan od argumenata kojima su se podsticale etničke i verske razlike postala je ekonomska kriza koja se provlačila kroz osamdesete, i pogađala najviše najsiromašnije

slojeve (ti slojevi su neposredno uključeni u oružane obračune, i među njima je najviše ljudskih žrtava). Autoritaran karakter komunizma odgovarao je tradicionalnom patrijarhalnom društvenom poretku. Nacionalizam je, ne samo u Jugoslaviji, postao poslednje utočište komunizma. Jugoslovenske republike bile su gotovo primorane pod unutrašnjim i spoljnim pritiskom da prihvate višestranački pluralizam. Taj pluralizam bilo je najlakše potopiti, obesmisлити u nacionalizmu. Opštu destrukciju, etnicid, urbicid i sociocid, pratila je dehumanizacija, postupno navikavanje društva na nasilje, govor mržnje i medijske manipulacije.

Jedna od osnovnih ideja *Inicijative* je u uverenju da bi „pozitivnije, uravnoteženije pripovedanje moglo i moralo igrati ulogu u promovisanju ozdravljenja i pomirenja“. Tu se, ipak, potcenjuje snaga starih i novih mitova o posebnoj, naročitoj ulozi nacija i religija, ili o njihovom progonu i viktimizaciji. Mitovi su suštinski deo ličnosti i kolektivnih kulturnih modela istovremeno. Za mitove je vezan fenomen lične zavisnosti. Oni postaju deo karaktera i obrazac mišljenja, naročito u traumatizirajućim okolnostima. Dugo trajanje ekonomske i političke tranzicije ostavilo je duboke tragove u društvenoj strukturi, stvarajući unutar nje same, u širokom prostranstvu tranzicionih gubitnika, nove frustracije podložne kolektivističkim mitovima koji doprinose da se politička i ekonomska diskriminacija (naročito povrede načela ljudske jednakosti i vladavine prava), relativizuju u korist negovanja upravo onih stavova i osećanja koji su doprineli postojećoj opštoj dezintegraciji. Jedno od uverenja na kojima je nastala *Inicijativa* je u potrebi da odnos prema nedavnoj prošlosti, kao odnos prema istini postane nov oslonac kulturnog i političkog identiteta svake postjugoslovenske zajednice. Verovatno podrazumevajući pretpostavku da samo odgovoran odnos prema prošlosti podrazumeva odgovoran odnos prema budućnosti.

Kikinda: zvono, kuka i motika

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Dok nismo čuli za Brejvika i Jarinje, mi u Kikindi bavili smo se svojim sitnim brigrama i poslovi- ma. Leto je delovalo obećavajuće, u smislu moguć- nosti za odmor od stvarnosti. Glavna vest bila nam je, verovali ili ne - jedno zvono, sa groblja u Idošu, selu 14 kilometara udaljenom od Kikinde, ukrade- no po noći, početkom jula. Zvono je teško 170 kilo- grama, tako da je „bronzana mafija“, koja nemili- ce krade kazane za pečenje rakije, bronzane vaze sa nadgrobnih spomenika, biste znamenitih lično- sti, cele spomenike borcima NOB, oluke sa kuća i hramova, pravoslavni ili katoličkih, svejedno im je - imala pune ruke posla, a verovatno i obezbeđen prevoz. Nestajale su u toku ovih letnjih noći šunke s tavana, žice kojima se vezuju „špaliri“ vinograda i drugog rastinja, voće i povrće iz bašti i noćnjaka, ukratko, sve što nije dobro privezano, zaključano ili zazidano. Akcije onih **ostalih mafija** - sportske, gra- đevinske ili kleronacističke, asortiman je dovolj- no širok - izvode se daleko elegantnije, bez previše mogućnosti da javnost raspravlja o njima. Događa se i da Kikindani na plus 38 stepeni nekako izgube i sposobnost da raspravljaju, svako je gledao da se skloni u najbliži hlad, sa dovoljno hladnog piva, te da iz tog bezbednog zaklona dahće od vrućine i poku- šava da nekako izdrži do noćnih sati kad tempera- tura bar malo opadne. Odavno je nastao običaj da u toku leta niko ne radi baš ništa, osim građevinaca, akterima manifestacija „Kikinskog leta“ i onih koji su s razlogom zauzeti žetvom. Trajale su uobičaj- ne polupolitičke čarke i prepucavanja, pa i to neka- ko kao od bede... a onda, šok: Utoja, Oslo, devedeset troje mrtvih, sedamdeset šestoro ranjenih. Sazna- li smo za masakr - i da je počinilac bio, prema sop- stvenoj izjavi, inspirisan **dogadajima** iz devedesetih na terenu bivše SFRJ. Kikinda je od Norveške vide- la samo dobro - od donacija do investicija uz stalne izraze podrške. Na spomeniku kikindskim internirci- ma koje su Norvežani spasavali tokom Drugog svet- skog rata upaljene su sveće u znak saosećanja sa norveškim narodom. Onda smo se opet vratili krizi na graničnim prelazima s Kosovom, koja deluje tako

izrežirano, a ipak tako zastrašujuće. Verovatno zbog **blizine** - zbog stvarne, sasvim opipljive opa- snosti da opet, još jednom, sve ode dovraga, kao i toliko puta do sada.

Jednog od vrelih dana ovog leta počela je popravka puta Kikinda - Bašaid, apsolutno i pro- vereno najgore deonice na putnom pravcu Kikin- da - Beograd. Obećavanje da će ovaj put biti dove- den u pristojno stanje spadalo je donedavno u pre- dizborne programe svih vlasti koje su se menja- le tokom poslednje decenije. Kikindski odbor SNS proziva DS, zašto gradnja puta nije počela ranije? DS odgovara, a zašto vi niste završili put Kikinda - Bašaid dok ste bili radikali i dok ste bili vlast? Da nije međusobnih prozivki, politički život u Kikin- di bi **umro** tokom leta. Kikindska DSS obratila se Ustavnom sudu povodom kikinskog parkinga i Ustavni sud doneo je odluku da je pravilnik par- king ustanove „Metroparking Kikinda“ sa sedištem u Beogradu - neustavan. Tako će sad demokra- te, koji vrše vlast u SO Kikinda, morati da donose nova dokumenta o saradnji sa parking privatnom fir- mom - a tu parking firmu dovela je u Kikindu upravo bivša SRS vlast, u kojoj je itekako učestvovala i DSS! Isti DSS sad se obraća nadležnima da prozove DS, zbog odluka i rešenja u čijem donošenju DS u prošlom mandatu nije učestvovala, ali zato sad plaća penale zbog njih. I upotreba pečata Velikokikinskog dištrik- ta iz 1774. godine, koji SO Kikinda koristi kao logo na nekim poveljama i drugim dokumentima, smeta kikin- dskoj DSS, koja u tome vidi „povratak Austrougarske na mala vrata“. Zato podmladak DSS donosi predsed- niku Opštine Kikinda Iliji Vojinoviću (DS) grb Kikinde - da ga podsete **kakav logo** ima da koristi. Grb, koji se nalazi na većini dokumenata SO Kikinda, sasto- ji se od belog polja na kome je predstavljeno stilizo- vano srce i ruka sa sabljom, a na sablji odsečena gla- va neprijatelja - što verovatno DSS ne deluje austro- ugarski, šta li. Naime, oba znaka, pečat Dištrikta i grb Kikinde, nastala su u doba Austrougarske, samo što je grb Kikinde „mlađi“, iz 1893. godine. E, da nam je grb jedina briga, pa da pevamo u horu. Nego me

samo zanima, kako to može da se „vrati“ država koja je nestala pre bezmalo celog veka, i ne samo ona, nego i mnoge države nastale njenim raspadom? Kako to ljudi zamišljaju „povratak Austrougarske na mala vrata“?

Predizborna politička scena u Kikindi pokazuje zanimljive turbulencije. Bivše demokrate, isključene iz priče prilikom jedne od ničim izazvanih i nikad objašnjenih podela u kikindskom DS, osnovale su udruženje građana „Snaga Kikinde“ koju predvodi bivši predsednik kikindskog odbora DS i bivši okružni načelnik Branislav Bajić. Demokrate saopštavaju da je u pitanju grupa nastala samo radi zadovoljavanja interesa nekoliko bivših članova DS i da želi da unese nemir u biračko telo demokrata. U grupi je inače, i Zlatan Vojvodić, odbornik DS, koji niti je dao ostavku niti vratio mandat, a novinarima je objasnio da je on i dalje član DS i odbornik, inače autor znaka „Snage Kikinde“, na kome su kuka i motika (možda kao aluzija na ono „kad se digne kuka i motika“ iz narodne pesme „Početak bune protiv dahija“, prim. aut). SNS u svim medijima najavljuje povratak na lokalnu političku scenu (putem onih mandata izgubljenih posle izbora, zbog prelaska u novoosnovanu stranku) i potpunu pobeđu na svim nivoima. DS optuži onda SNS za demagogiju. SNS odmah uzvraća optužujući DS za nepotizam i zapošljavanje po partijskoj liniji. DS odgovori da je dovela investitore, osnovala i otvorila nove pogone, obnovila ili započela saradnju sa drugim gradovima, Žomboljem, Žilinama, Bihaćem, sprovela i sprovodi čitav spisak projekata. SPS je, naravno, i tradicionalno spremna na koaliciju sa svim i svačim, ostajući dosledna svom ostanku u vlasti, što niko i ne dovodi u pitanje. DS, LSV, LDP, SVM i URS još ne daju jasne (ili barem razumljive) signale s kim će ko u koaliciju i da li će biti koalicije, ili će se ponoviti sudbina DOS, kad su 2004. godine sve stranke iz ove koalicije izašle na izbore zasebno, pa radikali na lokalnu 'ladno odneli većinu i četiri godine praktično bez ikakve ograde uništavali Kikindu, a raslabljena i razjedinjena opozicija nije im mogla baš ništa. Ako ova lekcija nije bila dovoljno jasna, teško je zamisliti neku koja bi bila. Ili je možda moguće i gore nego što je bilo 2004? Kod nas uvek - može gore. Hapšenje Hadžića prošlo je uglavnom

bez previše komentara. Kikindanke i Kikindani, već prema afinitetu, strahuju od izbora, raduju se izborima ili izjavljuju da ih nikakvi izbori više ne interesuju i da ni na kakve izbore neće više izlaziti. Upravo ova tiha većina koja se ne priklanja javno nijednoj stranci niti opciji, nego čuti i plaća račune, mogla bi opet da donese neko izborno iznenađenje. Znae, one dobre komšije koje nemaju ništa protiv Roma, pod uslovom da Romi i dalje borave u, uslovno rečeno, naseljima Veliki Bedem, Strelište i Mali Bedem na obodu Kikinde, gde ni danas nema ni struje ni vode u mnogim kućama. „Razumete, nemam ništa protiv tih ljudi, **neka žive**, samo neka se ne doseljavaju u moj kraj, jer kad se **oni** dosele, svim kućama u kraju pada cena“, objašnjava Kikindanka iz centra, željna prodaje kuće, reprezentujući tako pravi i stvarni rasizam: Rom „neka živi“ u kući na periferiji, bez struje i vode, to je, izgleda, po njenom mišljenju „sasvim u redu“, dok Rom koji ima novca da kupi kuću u njenom kraju i pokazuje nameru da se negde zaposli već predstavlja opasnost. Oni iznad svega porodični ljudi, koji otvoreno i stalno govore (iako ih niko ne pita) da „nije važno ko je koje vere ili nacije, važno je da je dobar čovek“, ali su spremni da zagorčaju život svom odraslom sinu zato što je našao devojkicu - čak dve godine stariju od njega (!!!) i da tu vezu svim silama, ne prezajući od udaranja i pretnji ubistvom, rasture što pre. Šta se dešava ako sin nađe partnerku druge vere ili nacije, neodgovarajućeg socijalnog porekla ili, sačuvaj i sakloni, razvedenu, **sa detetom**, već spada u domen kriminalističke hronike. Da ne bude zabune: niko tu ne udara **sina** nego presretne pa izudara njegovu partnerku koja obično, sa sve detetom, pobegne nekuda daleko, daleko...

Grupa radnika firme „Toza Marković“, angažovanih preko studentske zadruge „Metalac“, dobila je jedne letnje subote otkaz jer je, o strahote, tražila plate! Još 70 radnika iste firme dobilo je takođe otkaz još početkom leta, iz istog razloga.

„Metalac“ se brani da plate ne isplaćuje, jer „Toza“ ne uplaćuje pare, a radnici su najavili tužbu. U čemu je stvar s tom navikom ljudi da **traže plate**? Zanimljivo, možda, za nekog sociologa koji će jednog dana da dođe u Kikindu (o trošku neke fondacije) i da proučava ovdašnje (ne)prilike.

Kikindski sud presudio je da OFK Kikinda ima da plati privatnoj firmi „Belavila“ 1,5 milion dinara za **posao busenovanja** (šta god to bilo - ali, tako piše!) pomoćnog terena na fudbalskom stadionu, koje je obavljeno 2007. godine, iako nema nikakvog pismenog traga o tom poslu, nego je to bio usmeni dogovor između vlasnika firme „Belavila“ i dr Branislava Blažića (nekad SRS, sad SNS) koji je 2007. godine bio predsednik opštine. Opština i Direkcija za izgradnju grada - na čijem su čelu u to doba bili SRS kadrovi - izuzete su iz presude, a sav teret pao je na klub, čiji je predsednik UO - kakva koincidencija, Željko Bodrožić, glodur i vlasnik „Kikindskih“. U obrazloženju presude piše (citirajući) „da je tadašnji predsednik opštine Branislav Blažić ostao i dalje na toj funkciji, verovatno bi to tužiocu bilo plaćeno **na neki način**, ali, kod nepostojanja ugovorene obaveze, odnosno pisanog ugovora u kome bi opština bila jedan od učesnika, nema osnova za obavezanje opštine“. Pošto Blažić „na neki način“ nije ostao predsednik opštine, niti je „na neki način“ platio ono što se dogovorio sa privatnim preduzetnikom, a o čemu nema pisanih tragova, nego je samo „na neki način“ ostavio Kikindi ogromne dugove, jasno je ko će da strada u celoj priči: kao da smo se vratili u devedesete, u doba svih onih kazni novinarima.

Zgrada Skupštine opštine Kikinda upravo se, u predizbornoj godini rekonstruiše, kako ne bi pala na glavu svima koji u njoj rade ili po nekom drugom osnovu borave. Prva faza koštala je 17 miliona dinara, druga će da košta 26 miliona dinara, računajući i PDV. Rekonstrukcija, prva u istoriji ovog zdanja, odnosi se, naravno, na građevinske radove kojima je cilj da zgrada opet izgleda kao u doba kad je izgrađena, 1891. godine. Rekonstrukcija mehanizama i institucija vlasti **iznutra** dobro bi došla - ali, za sada, ne počinje. Možda posle izbora. Možda, pogotovo, ni onda. Možda nam je već **odzvonilo**?

Bez naslova

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Šta znači ovaj naslov? Upravo to da u ovom trenutku problem o kome pišem nema ime, kao kad se kaže „bez reči“ ili „bez komentara“. Kao da je ovde u pitanju jedino slika, ali slika koja ne objašnjava ništa, kao ni u prethodna dva primera. Ne postoji izgleda, ni pojam ni reč koji mogu da izraze ovaj problem. Uostalom, kako vidite ovaj odnos između reči i pojma? Da li se reč nalazi na početku ili na kraju ovog odnosa. „Na početku beše reč“! Ali, to ne beleži neki pisac ili autor nego kolektivna mašta pošto bog šalje logos na Mariju koja tako bezgrešno začinje njegovog Sina.

Svi odnosi u svetoj porodici su antropomorfni izuzev logosa koji je izgleda potpuno izvan ovih odnosa. To je ovaj problem „bez naslova“. Odakle dolazi logos? Da li je napolju ili unutra? Na početku ili na kraju? Da li je višak ili manjak? Može li se objasniti tajna „svete porodice“? Ili ovog logosa koji začinje božijeg sina, odnosno boga, oca i sina? Oca i sina koji i jesu i nisu „otac“ i „sin“? I sada ide priča: Isus iz Nazareta je istorijska ličnost. Zna se da je bio Jevrejin. U vreme o kome govori ova mašta koja veruje, vreme rimskih legionara, razapinjanje na krst je bio uobičajeni način kažnjavanja različitih prestupnika. Bilo je to i vreme proroka. Isusov dolazak najavio je Jovan Preteča. Preteča Gospodnji.

Josif i Marija su bili u braku. Josif je bio siromašni drvodelja znatno stariji od Marije. Nisu imali decu, sve do trenutka dok Marija nije bila izabrana od boga. Bog je poslao logos na Mariju i Marija je rodila Isusa posle toga, „bezgrešnim začetem“. Tako je ova obična žena, obično ljudsko biće, jedino u svetoj porodici postala, zahvaljujući „logosu“ Bogorodica Majka. Zato je Isus i čovek i bog, jer mu je majka bila čovek, a otac bog. Iako monofiziti odbacuju ovo dvojstvo u Isusovoj prirodi. Kao što je i moj prijatelj Aleksandar Z. dvostruk, jer mu je otac Grk a majka Srпкиnja. Kao što smo, manje više, svi dvostruki. Ali, Aleksandar Z. iako je filozof, nije začeo zahvaljujući ovoj sakralnoj sili logosa.

Tako je u ovoj antropomorfnoj priči o tajanstvenom poreklu Isusovom upravo logos i njegova sakralna energija koja, uostalom, postoji i u

umetnosti - ono što je najbliže tajni. U priči o Isusu je upravo ova antropomorfna bliskost i istovremena daljina ono što je neobjašnjivo i zato ima za posledicu „strah i drhtanje“ kako je pisao danski filozof Seren Kjerkegor. I strepnju, jer smo „bolesni na smrt“ i stoga „ne možemo umreti“, ako ne možemo!

Da li se može objasniti ovaj sakralni (sveti) elemenat u logosu? Da li se uopšte može objasniti logos, ili je „naša neverovatna potreba da verujemo“ tajna nad tajnama, ili čudo, kako bi rekao Kjerkegor, o kome do sada nisam pisao u ovim umesto esejima, kao što je i logos tajna u ovom odnosu između reči i pojma u kome nastaje filozofija ali i religija. Pogledajte. recimo, sliku Cvetka Latinovića „Hrist“ na kojoj je Hrist čovek koji prelazi granicu između crvenog i crnog polja, kao da se uputio iz svetog u svetovno.

Možemo li da objasnimo logos? Možemo li da objasnimo religiju? Šta znači ovaj tajanstveni odnos profanog i sakralnog elementa koji su tako blizu i istovremeno tako daleko, odnos koji ponekad budi strah a ponekad nadu i ushićenje i, u osnovi, odnos između vere i znanja, pošto je sa stanovišta znanja vera, ustvari, kvazi-znanje, a sa stanovišta vere svako znanje nedovoljno da objasni logos ili boga. To znači da ova tajanstvena reč „logos“ nije bez sakralnog elementa koji je verovatno u osnovi njenog idealizma. I samog idealnog elementa koji je u tom pogledu postfilozofski. Jer, ono što je zastrašujuće u ovoj priči o Hristu (spasitelju) nije njegova transcendencija ili sakralni elemenat nego upravo suprotno: njegova profanost, svetovnost, blizina i ljudsko poreklo. Deus absconditus, daleki, skriveni Bog nije zastrašujući nego upravo ovaj unutrašnji, bliski bog, jer logos, ili transcendencija nisu napolju nego unutra, kao i samo „polje idealiteta“ koje otkrivamo u svim svetskim prizorima. U svom „pesničkom pokišaju“, Kjerkegor zato upozorava na „presudno i užasno rešenje“, na to „šta se mora

dogoditi kada se bog usadi u slabost čoveka, ako čovek ne postane novi sud i novo stvorenje. Ako se razori ova razlika između čoveka i boga“.

Da li je reč, logos i bog na početku ili na kraju. Da li je u pitanju „višak“ ili „manjak“? Kad govorimo mi proizvodimo „manjak u biću“. Nijedan govor u tom smislu ne doseže ili ne proizvodi biće, kao ni ovaj sakralni, idealni elemenat i transcendenciju. Elemenat koga je opet Žorž Bataj nazvao viškom ili „prokletim delom“, misleći da bogastvo sveta nije njegova kontradikcija. Kao da ovaj „manjak“ dolazi upravo iz obilja i bogastva. „Lepota je obilje“ napisao je Blejk. „Čovek sa ove planete je samo na zaobilazni, pomoćni način, odgovor na probleme rasta, pisao je Bataj. „On je, bez sumnje, radom i tehnikom omogućio širenje preko primljenih granica. Ali, kao što je biljožder luksuz u odnosu na biljku - a mesožder u odnosu na biljoždera - čovek je od svih živih bića najsposobniji da intezivno, rastrošno troši višak energije koji pritisak života nudi žaru istovetnom sunčanom poreklu njegovog kretanja“.

Neka to bude rečeno o razlici, ljubavi i strahu. Ili o logosu koji je u osnovi reči logično i logika.

Uostalom, Pol Riker koji je napisao obimnu knjigu da bi objasnio poreklo religije, ovaj „sakralni elemenat“ otkriva u „poetskoj volji“ koja je predmet arheologije i osnova za tvrdnju da je hermeneutika iznad epistemologije ili same refleksije. Onog elementa koji je idealan zato što ne prelazi u predstavi. Jer, nesvesno nije jezik nego samo „pomak prema jeziku“, kako se izrazio Pol Riker. Tumačenje religijskog simbolizma može zato biti samo uslovno pošto nema izlaska iz hermeneutičkog kruga koji znači da mi verujemo da bismo razumeli i razumemo da bi smo verovali. Na kraju će Riker priznati da je fenomenologija religije nemoguća pošto nije u stanju da objasni poreklo zla. Zla koje u religiji dobija oblik idola i lažne vere...

Svojtatanje

PIŠE: SRĐAN JOVANOVIĆ MALDORAN

Fenomen „Vukajlije“, online „rečnika slenga“, odavno je poznat. Poput neponovljivog *Njuz.neta*, čije se „vesti“ sve češće odveć slabo razlikuju od zvaničnih vesti koje možemo da čujemo u medijima, Vukajlija ume da predstavi oštru, a komičnu, kritiku javnosti i društva, poput dobrog komičara, kao što je bio Džordž Karlin, ili sada Bil Mejer, da i ne pominjem genijalnog Tima Minčina. Pogledajmo, stoga, kako Vukajlija definiše „svojtatanje“: „*Tendencija slabih i nesigurnih ljudi, ili jednostavno ljudi koje nema kuće za šta da ujede, da vade sebi prosek upotrebom drugih ljudi u tu svrhu. Oglada se u manijakalnoj upotrebi reči ‚maj/moja‘, odnosno ‚naš/naša‘ i može se prepoznati na više nivoa*“. Upravo to vidimo u domaćoj manijakalnoj „podršci“ i oduševljenju raznoraznim Novacima Đoković, Anama Ivanović i Jelenama Janković – čisto, nepatvoreno *svojtatanje*.

Objektivno, Novak Đoković jeste postao najbolji svetski teniser. I cela Srbija ga je odjednom prisvojila. Postao je „Nole“ ljudima koji ga nikada nisu ni videli, novine su postale pune i prepune njegovih slika, u nekim slučajevima čak i A3 formata (!). Novak je postao „Nole“, a Nole je postao „naš“. Važno, dakle, da nije „njihov“. Međutim, ja se sećam nekih drugih stvari vezanih za Novaka Đokovića. Sećam se Koštuničinog mitinga na kome „nisu dali Kosovo“, na kome je „Kosovo bilo Srbija“, iako je već tada to bila potpuno druga zemlja, srećna zato što se odvojila od Srbije, kao i desetak zemalja pre nje. Đoković je preko video bima taj miting – podržao. Da, *podržao*. Valjda zato što je Veliki Srbin. Srbenda, takozvani. Ako, pak, pogledamo realno Đokovićevu karijeru, videćemo da je trenirao u Oberšlajshajmu u Nemačkoj, kako mu je potom trener bio Slovak Marian Vajda, a kako sada živi u Monaku. Srbija mu, pre no što je postao poznat, nije poklonila ni reket. Ni par loptica. Niti jednu stipendiju. *Ništa*. Srbija ga nije htela – kao što nikoga neće – pre nego što je postao ono što danas jeste, a to je svetski cenjen sportista. *Tek* onda se Srbija setila da ga prisvoji. I to svojtatanje još uvek traje. Nole je postao Naš, a najednom je i „osvetlao obraz Srbije u svetu“, čak i u zvaničnim proglasima. Ovaj inostrani, svetski sportista preko noći je postao MegaSrbin.

Najveća greška je ipak Đokovićeva. On je prevashodno *dozvolio* da ga svojtataju, i to mu se svidelo. Svidela mu se popularnost koju nikada nije imao u Srbiji koja ga je ignorisala dok je bio potencijalni svetski šampion. Kupio je tu priču, kako Englezi kažu, *hook, line and sinker*. Sada zvoni unakolo po vratima u reklamama, Tadić mu tapše, a DS ga čak i vabi za svoju stranku! Dok dođe vreme za mirovinu, kad bi DS želela da ga i zvanično prisvoji, Đokovićeva slava će izbledeti, jer ovde čovek može da bude popularan samo na vrhuncu slave, te će i sve te političke aspiracije pasti u vodu. No, ne smeta to „demokratama“ da ga već sada *vrbuju i srbuju*.

Sećate se Nađe Higl? Osvojila je zlatnu medalju u prsnom plivanju na 200 metara, i ona je bila svetski šampion. LDPeovka. Pokušali su i nju da svojtataju. Ali ona se, za razliku od „Noleta“, nije dala svojtatati. Sećam se kao da je juče bilo, vraćala se u zemlju avionom, i u tv prilogu su je kamere uhvatile na Surčinu, sa gomilom fanova koji su nosili natpise „Našo, ti si naša“ i „Nađo, volimo te“. Higlova se okrenula ka njima, napravila izraz lica koji je samo čuđenje mogao da odslikava, i izignorirala ih kompletno. Ta, naravno! Pred njom je bila gomila ljudi koju ona ne poznaje, a koja tvrdi da je ona „njihova“, te da je „voli“. Besmisleno. Zašto bi na njih obraćala pažnju? I medije je Higlova manjeviše polila hladnom vodom. Nije kupila priču „Nađo ti si naša“, nije se predstavljala kao Velika Srbkinja, nije smatrala da je Kosovo srce Srbije, nije se busala u Velikosrbske Plivačke Grudi. I shodno tome, priloge o njoj danas jedva i da možemo da vidimo u medijima. Napravila je svetski uspeh gotovo isti kao i Đoković, ali „Nole“ se „primio“ kao da-ne-kažemo-šta, a Higlova je odlučila da se ponaša primereno, ozbiljno i odraslo. Eto, sitne razlike.

Svojtatanje je odista svojstvo onih koji nemaju čime da se diče, pa moraju da se diče uspesima drugih. To što je Đoković udario lopticu zgnječenom palicom sa plastičnim žicama nema veze doslovce ni sa kime u celoj zemlji. Ali, lakše je prihvatiti tuđ uspeh nego napraviti sopstven. *Mnogo* lakše. Ovo je samo jedan od mnogobrojnih primera koji pokazuju koliko su besmisleni koncepti poput naroda, nacionalnosti i etniciteta na osnovu kojih se oseća ta nepostojeća povezanost. Već decenijama je poznato da nijedan od navedenih pojmova nema temelj u realnosti – etnicitet je doslovce nepostojeći, kako tvrdi genetika, dok su narod iliti nacija „zamišljene zajednice“,

tj. pripadnik si onog naroda čiji pripadnik želiš da budeš. Nije to nikakva „bogomdana“, objektivna povezanost. Ali, na osnovu toga što većina misli da je tako, moguća su besmislena povezivanja: 1) Novak Đoković je Srbin 2) I ja sam Srbin 3) Novak Đoković je nešto postigao 4) Ergo, i ja sam nešto postigao. Iritantno besmisleni način rezonovanja, malopre naveden je tipičan za bar 90 odsto populacije.

Sopstveni lični neuspesi i nesposobnost dovode do neverovatnih rezultata. Film smešnog naziva „Montevideo, bog te video“, primera radi, verno odslikava navedenu socijalnu instancu. Kada sam prvi put video reklamu za film, nije mi bilo jasno o čemu je tu reč. Hladan tuš stvarnosti je ubrzo došao sa saznanjem da je to film o *osvojenom trećem mestu (!) na svetskom prvenstvu u fudbalu*. Treće mesto, utešna nagrada, nigde se ne slavi, i retko kad se i pominje. No, bilo je dovoljno da se napravi jedan film, ubitačno dosadan i prigup, o „našim uspesima“. I još kada pogledate scene snimane u zgradi Rektorata, sa sve klima uređajima u kadrovima, jasno je da je reč o „kvalitetnom“ ostvarenju sedme umetnosti.

Svojtanja su na ovim prostorima sveprisutna. Ajnštajn je „srpski zet“, dakle gotovo pa pravi Srbin, stoga gotovo pa pravi Srbenda, a možda i valjani *srbski ultranacionalista*. Nikola Tesla je isto „poznati srpski naučnik“, iako državljanin Austrougarske, odavde je morao da ode da bi nešto napravio od sebe. Miodrag Mičić, „Novi Tesla“, pre koju deceniju je isto pobjegao iz zemlje koja ovom mladom, genijalnom naučniku ni asistenturu nije htela da poda. Mičić je sada svetski priznat, bogati stručnjak, i nije ga mnogo briga za „korene“. Srbija, stoga, nije uspela da ga prisvoji. „Nole“ je zato Srbin i po.

Biti patriota bi bilo normalno kad bi tvoja zemlja nešto za tebe radila. Kada bi građanin – pogotovo uspešan, sposoban – dobio nešto od te države. Primera u kojima Srbija nije pomogla svojim najboljima ima kao pleve, navedeni ovde su možda samo najprominentniji. I sa svim tim, ona besmislena parola „ostajte ovde“ izgleda naprosto smešno. Zato je onomad i nikao transparent Megatrenda sa porukom studentu da završi fakultet i, da parafraziram, beži glavom bez obzira. Ili to, ili da u Srbiji možda dobije posao u trafici, jer nije imao vezu. Ostajte ovde? Ne.

Bežite odavde. Kud koji, mili moji. Tražite život i karijeru gde ih je moguće napraviti. Idite tamo gde vas žele dok ste u razvoju, ne tamo gde vas svojataju kad već nešto napravite.

Srpski junak Mišel Platini

PIŠE: IVAN MRDEN

Na fudbalskoj karti Evrope u četvrtak uoči poslednjeg avgustovskog vikenda 2011. godine Beograd je bio najtužniji grad. Na poslednjem stepeniku kvalifikacija za Ligu Evrope na ubedljiv poraz Crvene zvezde u bretanjskom gradu Renu (posle 1:2 u Beogradu, 0:4 u revanšu) nadovezala se bruka fudbalera Partizana i eliminacija od "tamo nekih Iraca" (Šamrok roversi iz Dablina su posle dvostrukog 1:1 uspeali da u produžecima, kao gosti, savladaju ekipu zvaničnog šampiona Srbije - 1:2). Tako se u istoj noći pokazala sva nerealnost priča o evropskim ambicijama u oba kluba, podgrevana tokom leta izjavama njihovih funkcionera, trenera i "pojačanja", uz svesrdno duvanje u istu tikvu mnogobrojnih propagandista po sportskim listovima, rubrikama i redakcijama.

U ime "interesa srpskog fudbala" veličane su "nikad bolje pripreme", prečutkivane mane i poražavajuće statistike akvizicija napabirčenih na kartonskim kutijama svetske fudbalske pijace, do neba uzdizane dvostruke pobeđe protiv još jasnijih protivnika u prvom krugu kvalifikacija (Partizanove 4:0 i 1:0 protiv makedonskog prvaka Škendije iz Tetova i Zvezdinih 2:1 i 7:0 protiv letonskog ligaša Ventspilsa) i neprestano podizan nivo očekivanja navijača, koji su po jednom dupke napunili stadione i stvorili atmosferu velikih utakmica (crno-beli u revanšu protiv belgijskog šampiona Rasinga iz Genka, a komšije u prvoj utakmici sa već pomenutim Renom).

I to je sve! Lanjski vic da je razlika između Crvene zvezde i babe na svadbi što gospođa u godinama može da odigra dva kola a crveno-beli samo jedno, lansiran posle eliminacije od Slovana iz Bratislave, ovog leta je do bola aktuelizovan u oba navijačka tabora. Dok je Partizan još igrao svoju utakmicu i imao kakvu takvu šansu da se nađe u utešnom evropskom takmičenju, gradom je kružila poruka da je "cela Zvezda stalo u reno 4", da bi potom usledile i zlurade reakcije u stilu "Partizan izbacila grupa navijača Seltika" (aluzija na činjenicu da su Šamrok rovers svojevremeno osnovali navijači popularnog kluba iz Glazgova i da zato nose iste zeleno-bele dresove).

Navijačkih prepucavanja je oduvek bilo i uvek će ih biti, posebno na relaciji ovdašnjih "većitih rivala", pri čemu se i tragični evropski porazi godinama nabijaju komšijama na nos. Partizan je 30. septembra 1987. godine eliminisan iz Kupa UEFA od albanskog predstavnika Fljamurtarija iz Valone, golom koji je izvesni Kušta postigao na tadašnjem Stadionu JNA, što im i dan danas zajedljivo prebacuju "zvedaši" koji su većinom rođeni posle toga. Čak je i Vuk Jeremić, ministar inostranih poslova, u intervjuu magazinu Zvezda Srbija izjavio je da je kao mlađi „uvek navijao za ekipe koje igraju protiv Partizana, uključujući i Fljamurtari“. „Sada sam omekšao, možda i sazeo, kako god da se to zove, i kad Partizan igra sa strancima navijam za njega“, dodao je ministar, koji je u vreme pomenute utakmice imao 12 godina.

Ko zna da li će ikad „omekšati“ ili „možda sazreti“ grupa momaka iz mog komšiluka koji su više nego bučno proslavili oba gola Šamrok roversa, uz reper-toar psovki i izraza koji nije za štampu, ali je svojevrstan pokazatelj da priča o komšijinoj kravi nije izmišljena, još manje prevaziđena. Kao da nikome nije važno što bez tih evropskih utakmica srpski fudbal ostaje tragično zaglavljen u jalovom nadmudrivanju funkcionera, trenera i igrača „dva naša najtrofejnija kluba“, kako to vole da kažu ovdašnji propagandisti, sa povremenim ubacivanjem novosadske Vojvodine, koja je svoj evropski put okončala još većom brukom i porazom 1:3 sa predstavnikom Lihtenštajna (ekipa Vaduc se, doduše, takmiči u drugoj švajcarskoj ligi, ali je finalista ovdašnjeg Kupa uspeo da ispadne posle pobeđe 2:0 u prvoj utakmici).

U takvoj situaciji čak ni utakmice reprezentacije nisu povod za navijačko ujedinjenje, jer se tačno zna kom igraču se zviždi sa kog dela stadiona (sadašnjim i bivšim „zvezdašima“ sa juga, „partizanovcima“ sa severa). Uz sve to će se uskoro pokazati i da je sve izvesniji neodlazak na predstojeće Evropsko prvenstvo (2012, u Poljskoj i Ukrajini) u direktnoj vezi s tom vrstom ludila, jer su incidenti u Đenovi pre utakmice Italija - Jugoslavija u oktobru prošle godine motivisani mržnjom prema golmanu Vladimiru Stojkoviću, bivšem „zvezdašu“ koji je tih dana prešao u Partizan. Ta utakmica je registrovana sa 3:0 za Italijane, potom je usledila kazna da dve utakmice igramo bez publike i čak i da nije bilo lutanja selektora Vladimira Petrovića i sastavljanja restl-presentationa umesto reprezentacije - teško da će Srbija bar na tom planu zauzeti mesto na evropskoj fudbalskoj sceni.

Kad se sve to ima u vidu, sasim je logično što je predsednik Fudbalskog saveza Srbije Tomislav Karadžić predložio da se novi centar FSS u Staroj Pazovi nazove „Mišel Platini“, po legendarnom francuskom fudbaleru i sadašnjem predsedniku evropske fudbalske asocijacije. Platinijeva administracija je odobrila sredstva za taj objekat, a on lično je mnogo učinio da se i u Ligi šampiona i u Ligi Uefa stvori mogućnost za proboj ekipa iz manje razvijenih fudbalskih sredina, što je prošle godine Partizan dovelo u grupnu fazu najkvalitetnijeg evropskog takmičenja.

Svako drugo fudbalsko ime sa ovih prostora nekome može da smeta. Bila je ideja da se centar nazove „Mitić - Bobek“ po legendama jugoslovenskog fudbala „zvezdašu“ Rajku Mitiću i „partizanovcu“ Stjepanu Bobeku, ali se od toga odustalo zbog hrvatskog porekla popularnog „Štefa“, a za sve ostale predloge zna se unapred ko će biti protiv. Dragoslav Šekularac ili Dragan Džajić su iz Crvene zvezde, isto se gleda i na predlog da se centar nazove po najuspešnijem ovdašnjem treneru i selektoru Miljanu Miljaniću, čovek koji je igrao i za Partizan i za Zvezdu i bio istinsko svetsko ime Velibor Vasović je u Savezu na crnoj listi zbog pokušaja da posle petooktobarskih događaja u Srbiji preuzme vlast u fudbalskoj organizaciji, Dragan Mance je Partizanova tuga, bez većeg doprinosa reprezentativnom fudbalu... Možda će se na kraju, dok još traje pomama oko filma „Montevideo, Bog te video“ (snima se i nastavak), neko setiti da taj centar nazove „Tirke - Moša“, po zvezdama iz tridesetih godina prošlog veka, Aleksandru Tirnaniću i Blagoju Marjanoviću. Bili su okosnica reprezentacije Jugoslavije na prvom šampionatu sveta 1930. godine u Urugvaju, kad su za državni tim nastupili samo igrači iz Srbije, ne kače ih sve ostale podele, a sa filmskom pričom postali su gotovo mitološka bića.

Sad kad je izvesno da nećemo gledati evropske utakmice, onda je važna tema i to kako će da se nazove jedan sportski objekat. Sve ostalo je kaljuga zvana „domaći fudbal“ iz koje će već tokom zime otići zvezde ovoletnjeg prelaznog roka, gledaćemo mrcvarenje i lopte i publike, sve do novembra i novog „većitog derbija“, kad će kompletna propagandistička mašinerija da se stavi u službu novog podgrevanja obmane o vrednostima ovdašnjeg fudbala. I tako mic po mic, do podele domaćih titula, a onda već idućeg juna - krećemo sa novim bajkama o „evropskoj dimenziji“ ukupnog i stručnog rada u našim najznačajnijim klubovima.

KADIJA

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Arapski naziv za sudiju (kazi) u upotrebi u Osman-
skom carstvu.

U vreme Omajada, da bi se rasteretili suđenja, namesnici su počeli da postavljaju prve kadije. Kadiju će potom postavljati halifa i teorijski on je bio nezavisan, ali je praktično bio vezan za uputstva halifa i njegovih predstavnika čiji je vrhovni sudija bio i ostao. Da su rane kadije svoje presude morale da usaglašavaju sa zahtevima vere ima bitan udeo na oblikovanje islamskog prava. Tako se kadija, u prvom redu bavio onim stranama prava o kojima se govori u Kur'anu i tradiciji (hadis) i time su bili deo religije, a to su: brak, porodica, nasledno pravo i vakufsko pravo, kao i pravna pitanja vere. Otuda je, nasuprot staroarapskom pravu islamsko pravo versko pravo.

U Osmanskom carstvu kadija je sudio po islamskom verskom pravu (šerijatu) i po kanunu. tj. sultanskim ukazima sa zakonskom snagom. Kanun je dopunjavan običajnim pravom i ponekom pravnom ustanovom pokorenog naroda (u onoj meri u kojoj se to ne bi suprotstavljalo šerijatu). Tako je, na primer, bio preuzet gotovo u celini, nekadašnji srpski rudarski statut.

Kadija je bio postavljan neposredno iz Carigrada i delovao je nezavisno od sandžak-bega. Oblast koja je bila pod njegovom jurisdikcijom zvala se kadiluk (ili kaza). Pa je tako jedan sandžak (veća upravno-teritorijalna jedinica u Osmanskom carstvu) mogla biti podeljena na nekoliko kadiluka zavisno od gustine naseljenosti muslimana u njemu.

Osim vršenja sudske dužnosti, kadija je imao na teritoriji kadiluka i široka upravna ovlašćenja. Morao je da pomaže pri ubiranju dažbina, da nadgleda carinu, vođenje rudnika i upravu nad drugim carskim prihodima, da kontroliše cene (koje su bile tačno utvrđene), kao i da sprovodi zapovesti koje su stizale sa Porte.

Kadija je sudija opšte nadležnosti (imao je i pomoćnika koji se zvao naib), a to znači, bio je nadležan da presuđuje sve građanske i kriminalne sporove. Osim toga on je nadležan i za vanparnične poslove, kao što su: sastavljanje i overavanje

ugovora, postavljanje staraoca, nadzor nad upravom vakufa (pobožnih zadužbina).

Kadija sudi po pravilu, u prvom i poslednjem stepenu, a protiv njegove odluke može se zatražiti obnova postupka i uložiti neka vrsta žalbe na halifu kao vrhovnog sudiju.

Nijedno optuženo lice nije moglo da bude kažnjeno bez pismene kadijine presude. A isključivo pravo sprovođenja sudske odluke imao je beg (ali bez kadijine osude on nije mogao naplatiti čak ni najmanju novčanu kaznu).

U slučajevima obuhvaćenim građanskim zakonom, koji se nalazio u sklopu šerijata, i sam sultan je morao poštovati kadijine odluke (ovde su, naravno, prikazani idealni oblici osmanskog zakonodavstva).

U međusobnim poslovima i sporovima hrišćani nisu bili obavezni da se obraćaju kadiji ukoliko se proces nije ticao nekog muslimana ili državnih interesa.

Kadija je vodio svoju knjigu protokola - sidžil - u koju je upisivao sve svoje odluke, kao i naredbe koje su mu stizale sa Porte. Ovi protokoli predstavljaju danas jedan od najvažnijih izvora za proučavanje istorije osmanskog vremena, ne samo lokalne (za naše područje sačuvani su, nažalost, u malom broju).

Dokumenat koji je kadija izdavao strankama nazivao se hudžet (potvrda, presuda, odluka; posle carske zapovesti bio je akt najviše pravne vrednosti, otuda su i hudžeti veoma vredni istorijski izvori).

Broj kadija je ograničavan, a kasnije su, u cilju očuvanja nezavisnosti sudstva, bili postavljeni samo na godinu dana.

Sredinom XVI veka kadije su bile razvrstane u pet kategorija, a na visoku titulu mule imali su pravo samo prve dve kategorije (tako su postojale mule u Beogradu i Sarajevu).

Na ime izdržavanja kadije su, osim prihoda od taksi, dobijali sve do sredine XVI veka, i zemljišni posed (timar), uz pripadajuće obaveze.

Zanimljivu belešku o turskoj pravdi ostavio je engleski putnik i poslanik na Porti doktor Edvard Braun (XVII vek). Ne našavši u mesnoj postaji konje, poslanstvo je rešilo da sa postojećim konjima jaše do sledeće postaje. Zakupac mesne pošte ih je, međutim, zaustavio i izveo pred kadiju, tužeći ih da su ga oštetili jer nisu uzeli njegove konje. Kao službenik sultana on je, naime, imao pravo da naplaćuje neku taksu za sebe od svakog iznajmljenog konja. I to pravo da snabdeva putnike konjima imao je samo on. "Kadija uze da razmatra naš slučaj", kaže Braun, „sedeći prekrštenih nogu na ćilimu i oslanjajući se laktom na četiri ili pet knjiga velikog formata, naredi slugama da svakome napune šolju kave. U odbranu našu čauš reče da smo imali važna posla; da smo imali pisma od kajmakama; da smo poslom išli od Sultana nemačkom imperatoru; da je on lično bio čauš budimskog vezira, i da je imao da nas odvede u Budim, i da niko ne bi mogao ili ne bi trebalo da nas zaustavi. Kadija na to reče da se čaušu ne sme prekidati put, niti zakupac pošte treba da ostane bez naknade. Zatim zatraži knjigu zakupca pošte i svojim trščanin perom napisa da ovome tefterdar ima da da naknadu. Nama požele srećan put“.

U Srbiji su postojale kadije u svim nahijama (kadi-lucima) sve do donošenja hatišerifa od 1830. godine. Sudili su (po šerijatu i kanunima) sporove između muslimana i mešovite sporove gde se stvar raspravlja između „Turčina i Srbina“. Posle pomenute godine kadije se nalaze samo u mestima u kojima je bilo ostalo tursko stanovništvo i vojska (Beograd, Šabac, Smederevo, Fetislam/Kladovo, Užice). Nakon iseljenja turskog stanovništva i vojske (1862-1867), nestaje i kadija u Srbiji.

U Bosni i Hercegovini Austro-Ugarska je priznala zatečene šerijatske sudove i propisala njihovu

organizaciju i nadležnost (carskom naredbom i naredbom Zemaljske vlade, obe iz 1883). Ovim naredbama uvodi se dvostепенost u šerijatskom sudstvu. Osim kotarskih, ustanovljen je bio i vrhovni šerijatski sud u Sarajevu. U kotarskim šerijatskim sudovima sudio je kadija, šerijatski sudija, u prvom stepenu porodične, nasledne i vakufske sporove muslimana, a vrhovni šerijatski sud, kao kolegijalni sud, bio je zadužen da raspravlja u drugom i poslednjem stepenu o žalbama na odluke kotarskih šerijatskih sudova. Za spremanje kadija u Sarajevu je osnovana (1887) Šerijatska sudačka škola. Ona je podignuta u rang visoke škole pod nazivom Viša islamska šerijatsko-teološka škola (prestala je sa radom 1946).

I Crna Gora je priznala da su šerijatski sudovi nadležni za bračne sporove muslimana, što je 1905, potvrđeno u Zakoniku o sudskom postupku u građanskim parnicama.

U novoj jugoslovenskoj državi šerijatski sudovi priznati su Ustavom iz 1921. godine. („U porodičnim i naslednim poslovima muslimana sude državne šerijatske sudije“), a 1929, donet je Zakon o šerijatskim sudovima. Ovim zakonom predviđa se dvostепенost u šerijatskom sudstvu; sreski šerijatski sudovi koji sude u prvom stepenu i vrhovni šerijatski sudovi (u Sarajevu i Skoplju) koji sude u drugom i poslednjem stepenu i izdaju obavezna uputstva.

U Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji ustavom od 1946, narodni sudovi postali su isključivo nadležni da raspravljaju po zakonima sve sporove bez razlike na versku pripadnost stranaka, što označava i kraj postojanja šerijatskih sudova na ovom prostoru.

Kod nas se i dalje (pre)često koristi izreka „kadija te tuži, kadija ti sudi“, dok u savremenoj Turskoj već odavno sudi - jargič (yargič).

Tragovi kadije ostali su i u toponomastici (Kadina Glavica, Kadina Luka, Kadino Selo), kao i u prezimenima (Kadi(j)ć, Kadijević). Koristi se i glagol sidžiliti - upisivati u sudski protokol, vršiti sudsku legalizaciju i figurativno, držati do nečega, uvažavati („Njegova se ne sidžili - ne drži se do njegovih reči, njegova se ne piše).

Uprkos protoku vremena koje nas deli od doba evropskog komunizma i njegove „prve zemlje“, SSSR, u evropskim intelektualnim krugovima jos uvek je aktuelna tema odnosa tadašnjih naprednih, levo orijentisanih intelektualaca. To je i razlog što će Povelja u nekoliko narednih brojeva objaviti zanimljiv književni esej Zorana Janića o putopisima po „zemlji utopije“ dvojice istaknutih literarnih figura tog vremena, Miroslava Krležu i Valtera Benjamina

Putovanje u srce utopije (1)

PIŠE: ZORAN JANIĆ

Pred svakog putnika koji polazi na dalek put postavlja se pitanje prelaska granica, ne samo onih realnih nego i imaginarnih; na svakom graničnom prelazu se, u krajnje zaoštreno formi, nameće i pitanje vlastitog identiteta, pri čemu su iskušenja utoliko veća ako je taj putnik po svojoj vokaciji pisac (i putopisac) pa u svom prtljagu, uz rezervno odelo, kravatu i četkicu za zube, nosi i svoju tradiciju i celokupno iskustvo žanra. Pisac o kome je reč je Miroslav Krleža; nalazimo se u 1925. godini, na Kaptolu, mesec je januar i, ako malo pažljivije pogledamo, videćemo Krležu u sivom odelu i kaputu, sa mekim "panama" šeširom kratkog oboda, kao rekvizitom izvesnog šika i građanskog dostojanstva (taj će mondeni detalj kasnije prerasti kod njega u neku vrstu zaštitnog znaka), kako se se u idiličnom ambijentu preduskršnjeg, snegom pokrivenog Zagreba upravo sprema da pođe vozom u Rusiju. Putovanje ga vodi preko Beča, Berlina, Latvije i Litvanije sve do Moskve, a na putu, zbog pogodnosti, koristi srbijanski pasoš.

Tačnije, bila su dva različita pisca koja su posećila Rusiju negde u to vreme - drugi je Valter Benjamin, višestruko nadarena ličnost i zanimljiva intelektualna figura predratne Nemačke, pisac, kritičar i filozof, koji će se takođe obreti u ruskoj prestonici, ali u decembru naredne godine. Iako je svet u kome su živeli (ništa manje nego i predeli kojima su putovali) već davno nestao, potonuo u prošlost "kao kamen u mutnu vodu", pokušaćemo, u okvirima ovog teksta, u neku ruku komparativistički egzemplarno, da ih prizovemo iz sećanja i stavimo jednog kraj drugog onako kako se odražavaju u ogledalu svojih putopisa.

"Uzeo sam bočicu kolonjske vode, najnovije izdanje Vidrićevih pesama sa predgovorom g. Vladimira Lunačeka i zaputio se na kolodvor da otputujem u Moskvu", veli putopisac. Sa periferije građanske civilizacije, one "crne, blatne nesretne provincije", kakvu je predstavljao Zagreb tog vremena, sa perona "provincijalne stanice austrijske južne željeznice" vidimo, dakle, Krležu kako polazi na Istok pravo u srce utopije, nonšalantno kao da je reč o kakvom izletu ili odlasku na odmor u banjske toplice. (Valja napomenuti da se, shodno ondašnjoj uveliko monocentričnoj predstavi o svetu, podrazumevalo da Evropi pripada središnje mesto na nekakvoj zamišljenoj geografskoj karti, što je opet povratno delovalo na imaginaciju širokih masa, koje su verovala kako tasovi buduće sudbine čovečanstva mahom leže na širokim marginama periferije: Sovjetskog Saveza na istoku i Sjedinjenih Država Amerike na zapadu.¹)

Razlozi koji se kriju iza putnikove nonšalantnosti su, koliko istorijski toliko i žanrovski; istorijski,

1. Uzмимо kao zgodan i poučan primer Krležinog savremenika, nemačkog filozofa Hajdegera. Njegov "neobični spoj metafizičkog etnocentrizma i ultrakonzervativnog nacionalizma" (Thomas Sheehan) bio je dovoljan da Nemačku stavi u centar sveta, a iz te perspektive opasnosti koje joj prete poticale su podjednako od boljševizma i 'amerikanizma': "Ova Evropa, koja je u svom pogubnom slepilu zauvek stala na tački rezanja sopstvenog grla, opkoljena sleva i zdesna, stisnuta je između Rusije na jednoj i Amerike, na drugoj strani. Sa metafizičke tačke gledišta, nema razlike između Rusije i Amerike: isto odvratno tehnološko ludilo, ista posvemašnja organizovanost običnog čoveka. Mi Nemci smo u kleštima. Smešteni u centru, kao nacija trpimo najveći pritisak. Kao nacija, isto tako, graničimo se sa najviše suseda i stoga smo najugroženiji. Uza sve to, naša je nacija najvećma metafizička. Svesni smo poziva koja nas čeka..." Martin Hajdeger: *Uvod u metafiziku*. U političkom smislu, ovo mesto kao da je preuzeto iz *Majn kampfa*.

jer po Krležinom dubokom uverenju, tamo kuda ga je vodio put, u snegom zavejane ravnice Istoka, tamo ga je čekala zora netom probuđenog čovečanstva; žanrovski, jer je "Izlet u Rusiju" modernistička knjiga u najboljem smislu reči, lišena svih onih starinskih stega i ograničenja roda kome pripada, sa čijim je okoštanim kanonima i inertnostima Krleža već davno raskrstio: krećući se u rasponu između eseja, traktata i ispovesti, narativ koji teče ispod piščevog pera obeležen je fragmentarnošću i bezdomnošću i do poslednjeg retka natopljen onim neodređenim osećanjem egzistencijalnog nemira, teskobe i nepripadnosti ovom svetu što prati modernog pisca kao senka. Takav pristup ("modernistička narativna strategema", kako bi se to reklo jezikom kritike) nema ništa zajedničko sa tradicionalnom formom starinskih putopisa. Egzotika nije više kao dotad geografski uslovljena, već je pre reč o mentalnim izazovima, iskušenjima duha i uobrazilje, te usled toga ovde i imamo posla sa modernističkim postupkom *par excellence*; putopisno Ja, obuzeto teskobom, polazi na put koji predstavlja ujedno i figuru mentalnog oslobodjenja. *Izlet u Rusiju* je, u književnom pogledu, daleko ispred svog vremena, reč je o knjizi koja i dan-danas, na jezičkom i formalno-tehničkom planu, može biti uzorom nemalom broju savremenih pisaca. Postavljajući se inverzno prema standardnim produktima žanra, svojom formom ona još tada, dvadesetih godina prošlog veka, upućuje na neku vrstu nezavršene knjige i otvorenog dela. Putopis se, naime, ne okončava piščevim povratkom u Zagreb, već poslednje stranice za mesto radnje imaju još uvek Moskvu; narušena je osnovna formula žanra, u narativnom okviru nedostaje onaj treći, poslednji član tradicionalne

putopisne sheme: polazak na put - raznorazne avanture i peripetije glavnog junaka - povratak kući (shema utvrđena još u epu o Gilgamešu i Odisseji). Ciklus potrage i ispunjenja nije, dakle, do kraja okončan, naratorski subjekat nije još iscrtao pun krug i postigao smirenje radi koga je i pošao na putovanje.

Pre nego što zagrebački putnik i izveštač stigne u zavejanu Moskvu (a zajedno s njim i ova hronika) dužni smo čitaoca upoznati sa nekim osnovnim biografskim podacima i istorijskim datostima vezanim za prilike u kojima protiče njegov život.

Rođen u poslednjim godinama XIX veka, u ličnosti Miroslava Krleže (1893-1981) krije se izuzetno plodan romansijer, esejist, dramski pisac i pesnik, sa kojim hrvatska i jugoslovenska književnost po prvi put na velika vrata ulazi u svečanu salu moderne evropske literature. Njegove teme: smrt stoleća, fermenti raspada jednog društva i civilizacije, sumrak i kraj K. und K. monarhije u uslovima hrvatskim, dakle periferijskim, beznađežno zaostalim i provincijskim, "gde je blato panonsko, crno i bez dna", obrađene su krajnje modernistički već u onim najranijim godinama iza Prvog svetskog rata.

Budući da uveliko nadilazi uske nacionalne okvire, njegovu pojavu najbolje bismo mogli sagledati posredno, u odnosu na jednog drugog pisca sličnog ranga, Roberta Muzila, njegovog savremenika. Obojica jedinci, iz građanskih porodica, opredeljuju se veoma rano za vojničku karijeru - Muzil sa jedanaest, Krleža, pak, u svojoj dvanaestoj godini - da bi kasnije, odbacivši dečje naivne militarističke snove, krenuli da nadoknađuju ono što su propustili sabljom i kasarnskim egzerciom u odnosu na klasično obrazovanje svojih manje ratobornih vršnjaka, za kojima osećaju da uveliko zaostaju (znane koje su pružale vojne škole bilo je dosta slabije od gimnazijskog): dok Muzil u sedamnaestoj upisuje *Tehnische Hochschule*, posećuje redovno literarna predavanja i ide na koncerte, kod Krleže će ta želja za znanjem poprimiti nesvakidašnje forme, čudovišno enciklopedijske i višestruko vezane za najrazličitije oblasti, po kojima će se kretati sa nonšalantnom lakoćom znalca i erudite. I jedan i drugi trpe veoma slične filozofske uticaje; čitaju sa oduševljenjem Kanta, Šopenhauera i, iznad svega, Ničea, a odbacuju Frojda i sve što gravitira bečkom kulturnom krugu ili podseća na njega: Muzil svoje uzore nalazi u

Malarmeu i Meterlinku, dok će se Krleža isprva oduševljavati Skandinavcima i Rusima: Ibzen i Strindberg, Tolstoj, Arcibašev, Andrejev, da bi se nakon godinu-dve na te njegove mladalačke lektire "oborio Bodler kao kobac iz velike visine", a uskoro zatim i Prust.

Generacija rođena u prilikama koje su terale na ubrzano sazrevanje, čitav onaj krug Krležinih drugova iz niže gimnazije na Kaptolu već je tada, prve decenije novog veka (niko tada još nije ni slutio kakve strahote nosi taj "železni" vek), gajio u sebi jasne protivbečke sentimente i bio politički, još od najranijih gimnazijskih dana, veoma aktivan. (Upravo od te šačice političkih zanesenjaka, kako se na kraju ispostavilo, zametnuće se i najuže jezgro budućeg rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije.) Svima njima, pa i Krleži, smetale su teške zaostalosti jedne provincijalne sredine, smeštene rubno, na krajevima Dvojne monarhije (sredine provincijalne u oba smera gledano, bilo iz Beča ili iz Budimpešte), kako su tada doživljavali Hrvatsku. Sem toga, i samo to bečko-mađarsko okruženje nije se njihovom pogledu ukazivalo kao ništa manje provincijalno i duhovno prazno; ukratko, praznina u praznini. Kako naći izlaz iz te praznine, kako doći do najdelotvornije i najoptimalnije formule opstanka, primenjive na jednu malu balkansku naciju i pleme kome pripadaju, u tako nepovoljnim konstelacijama? Krležin odgovor na to pitanje u znaku je stalnog kolebanja i pomeranja ulevo, da bi naposletku završio na pozicijama bespogovorno i fanatično lenjinističkim, prihvatanjem komunističke doktrine o nužnosti svetske revolucije i diktaturi proleterijata.

Nošen bujnim temperamentom i sklon mladićkim zanosima, k tome i pesnik, Krleža će u borbi za nacionalnu stvar izgarati više od ostalih; drži javna predanja, agituje, mitinguje, vodi bespoštedne polemike levo i desno ("Taj vatreni pacifist, u literaturi je grdna krvopija", kako će se jednom požaliti Crnjanski) i partija ga već uveliko smatra svojim piscem. Ne treba stoga da čudi što ga banske hrvatske vlasti uskoro stavljaju pod režim stalne policijske prisutnosti; u njegovom stanu vrše se premetačine i piščevi rukopisi neretko završavaju na isledničkom stolu dežurnog policijskog pristava.

Dakle, u grubim crtama, to bi bila predistorija njegovog putovanja za Rusiju 1925. i ovlaš nabaceni biografski kroki koji bi obuhvatao prve decenije njegova života. Slično kao i kod mnogih drugih pisaca malih kultura, to će usud geografskog

prostora i kod Krleže poprimiti vid svojevrsne opsednutosti istorijom (i obrnuto). Kako ovaj putopisac beleži još u Berlinu, pred njim se, u oštroj formi, već na početku putovanja postavlja dilema vezana za pitanje demarkacije: "Gdje počinje Evropa, a gdje svršava Azija?" i na to, u osnovi konceptualno pitanje on daje odgovor krajnje modernistički, pun sarkazma. "To precizno odrediti nije stvar posvema jednostavna", veli on, "dok je maksimirski park zagrebačkih kardinala i biskupa bidermajerska Evropa, Čulinec pod Maksimirom još je praslavensko arhajsko stanje ... a iza Čulinca do Banove Jaruge hrču Kina i Indija sve do Bombaja". Očito je da, po njegovom poimanju stvari, nema čvrsto definisanih granica, prostor predstavlja svojevrsni aglomerat kulturoloških polja dejstava i uticaja, mešavinu arhitekture i umetničkih stilova, načina života, odevanja itd; stvarnost je zapravo „stvarnost“, svojevrsan citat pod navodnicima i upravo to kognitivno iscrtavanje mape geografskog prostora kao mentalnog, kakvom on ovde pribegava, spada već uveliko u arsenal modernizma. Tu sve zavisi od posmatrača kao i od same metodologije po kojoj se vrši raspodela prostora, gde čak i stepen higijenske lestvice javnih nužnika (Krleža se ruga) može poslužiti kao organizujući princip, ono po čemu se Evropa, kao koncept, razlikuje od Azije.

Ukoliko bismo želeli da odmerimo pravo značenje *Izleta u Rusiju* u formativnim godinama ovog pisca - upravo ta knjiga označava kraj njegovih mladalačkih lutanja i najavu zrele faze u kojoj nastaju drame i proze glembajevskog ciklusa i *Povratak Filipa Latinovića* - dovoljno je pratiti crvenu nit hronologije: te iste godine kad je objavljen *Izlet u Rusiju* (1926), Krleža publikuje svoj magistralni

esej o Prustu (jedan od najboljih i najvažnijih uopšte koje je ikad napisao), a ubrzo nakon toga i prve beletrističke fragmente Glembajevih, u razmaku ne većem od nekoliko meseci. Reč je, slobodno se može reći, o presudnom periodu po Krležin razvoj i njegovo bavljenje literaturom, o periodu nesvakidašnje zgušnjutosti, gde se pod najvišim pritiskom tvoračkih i stvaralačkih sila (u magmi duha i jezika) u piščevoj ličnosti, kao u svojevrsnoj komori reaktora, ukrštaju tematske, estetske i jezičke preferencije vezane za velike teme građanske književnosti XX veka i isijavaju kroz kapitalno važno delo što tek nastaje – tu je Krleža hvatao zalet da preskoči višedecenijske zaostalosti jedne male književne sredine i njena porazna kašnjenja u odnosu na ispoljavanja *Weltgeista*, kako bi uspostavio dijalog sa takozvanom velikom, svetском literaturom. Ne treba zaboraviti da se sve to dešava na podlozi jednog uveliko zaostalog, patrijarhalnog, predindustrijskog društva i, samim tim, imajući to u vidu, stvarati na takvoj pozadini ciklus o imaginarnim baronima i baronesama, doktorima, činovnicima i medikusima imaginarne više srednje klase, dati ceo jedan nepostojeći društveni sloj kao genijalan konstrukt, na književno uverljiv način, sa svim onim građanskim inventarom životnih banalnosti i obiljem detalja, od pokušstva, odeće i ceremonijalnih običaja do finesa u načinu konverzacije, manira, psiholoških mutnih nagona i snova – to je podvig kakav nema pandana u celokupnoj svetskoj literaturi! Podsećanja radi, kad je reč o ondašnjim društvenim prilikama, uzmimo ne neki istorijski događaj nego kosmološku pojavu kao referentnu tačku da bismo odredili pravo stanje stvari: prolazak Halejeve komete 1910. godine; te je godine Zagreb brojao manje od 120. 000 stanovnika, a Split je bio povećana palanka koja je “još vrvila od magaraca i smrdila po izmetu”, gde su pazarnim danima “seljaci dolazili po robu na svojim magarcima”. Stvarati literaturu u takvim uslovima već je po sebi podvig, utoliko veći kad se imaju u vidu razdaljine i

prepreke koje pisci malih jezika moraju na tom putu svladati (uz neuporedivo slabiju startnu poziciju), ako žele da nekako dostignu evropske uzore i konkurente, a kad se ti konkurenti, kao u Krležinom slučaju, još i prestignu, onda je to ravno čudu!

U tom periodu, sa Krležom i zahvaljujući njemu, odigrava se neviđeno ubrzanje jezika, sintaksa hrvatskog jezika se prelama na potpuno nov način (po uzoru na velike romanske i germanske jezike) i taj novi samosvojni idiom, zasnovan na korpusu golemog enciklopedijskog znanja rastvorenom u najčistijem destilatu poezije i visoke evropske kulture, za rezultat daje to da Krležini junaci progovaraju jezikom kakvim se nikad pre nije govorilo: rečenica je barokno bogata, povišene intonacije, ubrzanog i tahikardičnog ritma, dramatski akcentirana, sa daleko većim mogućnostima lingvističke izražajnosti (jer je leksički obogaćena raznim neologizmima ili tuđicama korenskog značenja, koji se više ne osećaju kao strani), a jezik, sklon patosu gnevnihi biblijskih proroka i pravednika kad bacaju anatemu, nošen je prevashodno poetskom dinamikom, sa karakterističnom krležijanskom kadencom po kojoj se svaki pokušaj imitiranja odmah prepoznaje i, kao takav, unapred diskvalifikuje.

Piščev idiom je specifičan način na koji on organizuje jezički materijal u vremenu (i u odnosu prema vremenu), kako bi približio, evocirao ili zastavio izvesne događaje o kojima je izabrao da piše; to jedinstveno struktuiranje jezika je njegovo semantičko disanje. U Krležinoj laboratoriji, gde je enciklopedijsko podvrgnuto alhemijskom postupku transmutacije kroz poetsko, kao krajnji rezultat pojavljuje se jezik potpuno nove strukture i kompaktnosti, kadar da se nosi i sa najvećim evropskim temama; no, da bi savladao te teme, da bi se uopšte uhvatio u koštac s njima Krleža je prvo morao da izmisli jedan sasvim novi jezik i u tome leži njegova maestrija, u tom suverenom ovladavanju i slobodi nad materijalom ostvarenim, pre svega i iznad svega, kroz jezik. Snagom novoizgrađenog jezika – svog jezika – Krleža je uhvatio korak sa ritmom vremena, sa hodom modernog sveta, odvojivši time u isti mah svoju ličnu sudbinu od prokletstva usko nacionalnog i zavičajnog i trijumfalno zakoračivši u veliku arenu evropske književnosti.

nastavak u sledećem broju

Jad i beda izbjeglištva - uzroci i posledice

PIŠE: RADE VUKOSAV

Od Balkanskih ratova česti ratovi i etnički progoni u našoj regiji uzrokuju masovne grobnice i mase izbeglica. Izbeglica, osiromašenih, bez ognjišta, imanja, zaposlenja i svake nade za dalji život, za budućnost. Srbija je ovih godina, jedna od najopterećenijih država - puna izbeglica, za koje je sama kriva. Da određene ne kažemo - krivi su oni političari u državnom vrhu, koji su nastojali silom proširiti granice Srbije na račun teritorija Bosne i Hercegovine (BiH) i Hrvatske. Ima ih, nažalost, koji još nisu došli pameti, koji još boluju od opsesije da van granica Srbije postoje nekakve „srpske zemlje“ koje, po njima, treba „osloboditi“ i pripojiti Srbiji. Tu bolesnu ideju o „srpskim zemljama“ van Srbije smo u više navrata preskupo platili. I još računici nisu sređeni. Ni konačni. Dugo ćemo ih plaćati, a izbeglice će patiti, bez vidljivog rešenja.

Ovih se dana vodi politička i medijska kampanja za povratak i obeštećenje Srba izbeglih iz Hrvatske. Za njihove jade se kod nas okrivljuje samo jedna strana - Hrvatska. Nema priznanja za to, ko ih je zastrašio, naoružao i gurnuo u rat protiv svoje Republike Hrvatske u kojoj žive više od četiri veka. Primarni krivci za njihovu zlosrećnu sudbinu su upravo oni koji su iz Beograda sve činili da ih „uposle“ u ratu u Hrvatskoj, a sad drugog optužuju. Ovo se, na veliku našu nesreću, ponavlja. Setimo se ubistva austrougarskog prestolonaslednika, nadvojvode Franca Ferdinanda i supruge mu Sofije, u Sarajevu 1914. godine, zbog čega je poginulo milion Srba, a Srbija bila okupirana, opljačkana i zaostala. Ot toga još i sada imamo samo glavobolju. Regent Aleksandar Karađorđević je Bosnu tada, 1914. godine, u Nišu, nazivao „srpskom Bosnom“!

Skupo su hrvatski Srbi platili diktaturu kralja Aleksanda Karađorđevića i ubijanje hrvatskih prvaka u Skupštini Kraljevine Jugoslavije, u Beogradu, 20. juna 1928. godine, što je stvorilo, do tada, najcrnje naciste i krvnike na ovim prostorima - Antu Pavelića i njegove ustaše. Još teže su hrvatski Srbi prošli devedesetih godina XX veka, kad su ih Milošević, njegovi političari i generali gurnuli u četverogodišnji rat, u cilju stvaranja na hrvatskoj

teritoriji, nekakve „Republike Srpske Krajine“ (RSK). Rat za „Sve Srbe u jednoj državi“ (videti, Šešeljevu mapu „Velika Srbija“). Zamazivali su oči narodu Srbije i svetskoj javnosti o delovanju i stavovima JNA, koja tada više nije bila JNA, nego je postala Miloševićeva, kad su generali prešli Miloševiću. Prvo su lagali da ta nabeđena „JNA“ „razdvaja zaraćene strane“, a nakon toga da „brani srpski narod“, što je bila čista laž, jer se rat vodio za teritorije, a ne za narod, što su vreme i događaji i potvrdili. Videvši da je taj rat izgubljen, srpski narod u Hrvatskoj koga su „branili“, Milošević je ostavio na cedilu. Opredelio se za podelu Bosne zajedno sa Tuđmanom. Nakon četiri godine rata, kad su Hrvati ojačali i dovoljno se naoružali, „Bljeskom“ i „Olujom“ je Hrvatska vojska zbrisala tvorevinu RSK sa svoje teritorije. Više od 200.000 izbeglica napustilo je Hrvatsku. Uz velike patnje i stradanja su dogurali delom u Republiku Srpsku (u BiH), a većinom stigli u Srbiju. Prošlo je 16 godina nakon toga, a za nesrećne izbeglice se malo što učinilo. Srbija to skupo plaća, jer su na njenom teretu. Ovom prilikom nećemo pisati o tome koliko nas košta Kosovo.

„Zaboravljamo“ kako su političari instrumentalizovali hrvatske Srbe, kako su se ponašali, pa posle prepušteni sami sebi (...) „I naročito, ako se prenebregne tadašnja politička i vojna masovna zloupotreba Srba, vođena iz Beograda, u ime prekomponovanja Avnojevske Jugoslavije po namu Miloševićeve nacionalističke politike. Ti bi zahtevi imali puni pravni i moralni smisao, ako bi se prenebego, po Srbe katastrofalan politički i vojni koncept nastao u bolesnom nacionalističkom imaginariju, da se stvaraju ‚srpske zemlje‘ na ‚srpskim etničkim prostorima‘, paradržave, kad već ne može biti Jugoslavije po meri srpskog nacionalizma“.

(Pavle Radić u „Danasu“ od 19. jula 2011. godine). Veliko zlo je u tome što su tamošnji instrumentalizirani i supernaoružani Srbi vršili etničko čišćenje i ubijanje Hrvata sa svih osvojenih područja silom stvorene tzv. RSK. Setimo se Vukovara,

Ovčare... I ne samo Vukovara. Setimo se raketiranja Zagreba i pogibije civila. Pljački, razaranja, paljevina, ubijanja stoke čije su lešine dugo širile smrad, „... a poslije nismo imali šta jesti“... (kazao piscu ovih redova jedan bivši borac armije RSK iz Knina).

Milan Babić, nekadašnji lider Srba u Hrvatskoj, u tzv. RSK, pred Haškim tribunalom iznio je potresno priznanje: „Izlazim pred ovaj Tribunal sa dubokim osećanjem sramote i kajanja. Dozvolio sam sebi da učestvujem u progonu najgore vrste protiv ljudi samo zato što su Hrvati, a ne Srbi. Nevini ljudi su bili proganjeni, nevini ljudi su nasilno isterivani iz svojih kuća i nevini ljudi su ubijani“, priznao je pred sudskim većem Haškog tribunala pre nekoliko godina nekadašnji lider Srba u Hrvatskoj Milan Babić. Na kraju izlaganja Babić je zamolio „braću Hrvate da oprostite braći Srbima“.

U kratkom obraćanju sudijama posle priznanja krivice Babić je rekao: „Čak i nakon što sam saznao šta se dogodilo, ćutao sam o tome. Još gore, nastao sam sa službom i kroz moje vlastite aktivnosti postajao lično odgovoran za nehumane postupke koji su pogodili nevine ljude. Žaljenje koje osećam zbog toga je bol sa kojim moram živeti ostatak života. Ovi zločini i moje učešće u njima nikada ne mogu biti opravdani“. (Danas, Beograd, 7. mart 2006. godine).

Na kraju, njegov bol sa kojim je morao živeti ostatak života, nije dugo trajao. Prekratio ga je samoubistvom.

Nekadašnji predsednik tzv. RSK u Hrvatskoj, Milan Martić, pred odlaska u Hag, oholo je izjavio da ide dokazati istinu o RSK i o svemu onome što se tokom rata tamo zbilo. Da opravda ono što je činjeno. Mislio se vratiti kao pobednik, ali dokazujući svoju istinu „zaradio“ je visoku zatvorsku kaznu. Sada on, izdržavajući zasluženu kaznu bolje živi nego izbeglice koje je gurnuo u rat, a od kojih većina njih sada nema krov nad glavom, niti uslove za život. Martić na izdržavanju kazne ima dobar smeštaj, krov nad glavom, udoban ležaj, prvorazrednu zdravstvenu zaštitu, tv programe, novine, knjige i sigurnost da mu niko ne sme uskratiti njegova zatvorska prava, a kamoli ga maltretirati. Oseća li on sramotu? Verovatno - ne. Jedan od smutljivaca i huškača na

„srbovanje“, među prvima bio je dr Jovan Rašković, iz Šibenika, koji je pred smrt priznao da je imao učešća u podbunivanju Srba u Hrvatskoj.

Ostao je nezaboravan jedan sastanak članova Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, iz Beograda, koji su došli u Novi Sad na razgovor s građanima toga grada. Sećam se da je voditeljica bila Seška Stanojlović. Osim ostalih je bio i vrsni novinar Miroslav Filipović. Imao sam sreću i čast da ih tada upoznam. Tema su bili haški optuženici. Neki su građani oštro reagovali „zašto samo Srbe optužuju i kažnjavaju, a ne i Hrvate“. Dokazano im je da i mnogi zločinci iz hrvatskog naroda takođe odgovaraju i da su strogo kažnjeni, te da i hrvatskih optuženika, kojima se sudi, još ima u Haagu. Čak su neki tadašnji hrvatski osuđenici i optuženici pomenuti i poimenice. Onda se za reč javio jedan stari Ličanin, vitak, visokog stasa, izbeglica iz Hrvatske rekavši, slobodno prepričano, ovo: „Ljudi! Ja u Lici imam sačuvano imanjenje i cijelu kuću. Nikome se nisam zamjerio i mogu se tamo vratiti kad god hoću, ali se ja tamo nikad neću vratiti. Zašto, zato što ne mogu od sramote šta smo im sve činili“. Mudro i uspešno se razgovor završio. No, ipak je ostalo i onih ekstremnih, koji su ostali pri svome.

Protestna reaganja u Hrvatskoj zbog presude hrvatskim generalima zbog „Oluje“ su slična našim ekstremistima. U protestima se tvrdi da „branitelji domovinskog rata ne mogu biti ratni zločinci, jer su branili svoju zemlju i svoj narod“. Potpuno slično kao i kod naših nacionalistički ostrašćenih pojedinaca i grupa. Pokazalo se i dokazalo da je na svakoj, ma kojoj, strani bilo ratnih zločina nad brojnim, kako na „dužnim“, tako i na nedužnim osobama, kako u napadima, tako i u odbrani. Kad god naše vajne „elite“ zabrljaju i uvale nas u stradanja, uveravaju nas da nam je za sve to neko drugi kriv. Naučimo i shvatimo da nacionalizmi nisu budućnost čovečanstva, već građansko, demokratsko društvo. Gospodo nacipolitičari! Molimo vas, nemojte nas više „braniti“, jer gde god ste nas „branili“, tamo smo nadrljali. Prijateljski odnosi ekonomski jake Srbije prema našim susedima i miran suživot nam je jedina budućnost.

Šta olakšava huligansko ponašanje

PIŠE: RADOVAN MARJANOVIĆ

Huligansko ponašanje ne treba svoditi na ono oko sportskih priredbi, i neće ga biti manje smanjivanjem ovog najpoznatijeg. A iskorenjivanje nije moguće, i njegovo traženje znak je površnosti. Ili, demonstracija svoje „brige“, baš kao govorenje bez korišćenja postojećih saznanja. Lep utisak o onom ko govori, jedini je efekat govorenja! Oslanjanje na neka saznanja znatno je bolje, ali treba koristiti sva... Ukažaćemo šta je u aktuelnim govorenjima nepotrebno odsutno, jer ga omogućuje čuveni eksperiment Stenlija Milgrama o odnosu *poslušnosti i autoriteta*. (Birstet kaže da problem autoriteta leži u samom temelju svake adekvatne teorije društvene strukture). Rezultati su objavljeni daleke 1974, a naš prevod 1990. (Sve što se ne tiče naših prilika, citiranje je i prepričavanje Milgrama). Razume se da ne nudimo kompletno objašnjenje huliganskog ponašanja, niti objašnjavamo njegove najvažnije uzroke. Ne osporavamo ni većinu aktuelnih objašnjenja!

Neposlušnost (najvećeg!) dela takozvanih navijača prema zvaničnim autoritetima, vidljiv uzrok njihovog „divljanja“, uglavnom se objašnjava nedovoljnom socijalizacijom, odsustvom socijalne kontrole, frustriranošću... S tim što se u najuticajnijim, dnevno-publicističkim napisima i izjavama jedan uzima za jedini (ili presudni). Previđa se njihova izrazita poslušnost prema socijalno *nezvaničnim autoritetima*. (Č. P. Snou kaže da su u ime poslušnosti počinjeni zločini, gnusniji od onih ikada počinjenih u ime pobune). Pre toga, da je postojanje tih autoriteta unutar *posebnog sloja mladih* i njihove *posebne potkulture* itekako vidljivo, tim pre što kod vrlo istaknutih pojedinaca nekih parlamentarnih partija i Crkve, nailazi na *otvoreno razumevanje!* (Obostrani interes, tako se pojačavaju pretenzije dotičnih partikularno-socijalnih na status socijalnih autoriteta). Poslušnost se traži i izvan tog sloja, evidentno je vaspitavanje za nju i *slab karakter* u porodici, školi, vojsci, radnoj organizaciji... što omogućuje autoritetu da sebi svašta dopušta. Čak i da bude glup! Konvencionalni, heteronomni, autoritarni... tip ličnosti koji tako nastaje, ono je naše „mirno jagnje koje dvije majke sisa“, na koje se misli kad se kaže

„blagosloveni koji trpe i pate“! Dok mu se ne naredi da krene protiv „neprijatelja“! Autoritet stvara osnovnu situaciju u kojoj se nalaze i učesnici sportskog događaja, i nastavlja da zrači iz pozadine. A ovde je i fizički prisutan! „Fizičko prisustvo autoriteta značajna je sila koja doprinosi subjektivnoj poslušnosti“, *obezbeđeno* u slučaju „vođa navijača“! Postoji i *specifična situacija* koja se ne svodi na stadion, odnosno halu kao mesto gde je dozvoljeno što drugde nije. Odvajanjem navijača međusobno i od „obične“ (starije) publike obezbeđuje se pandan vojnom vežbalištu. Prostorno je izdvojeno iz šire zajednice, da bi se obezbedilo *odsustvo* suparničkih autoriteta!

„Poželjno“ je a i moguće, i da potencijalno štetne ili destruktivne naredbe, da bi bile legitimne, budu smeštene u nekakvu institucionalnu strukturu. *Navijačka organizacija* pod patronatom kluba, klub, partija, Crkva, upravo su to! Tu je još ponešto, nikako beznačajno. Zna se da je pre preduzimanja akcije protiv žrtve, ne samo u nacističkoj Nemačkoj, ona temeljno *obezvredivana*. Uvek kada se protivnik ne vidi sebi ravnim i kada sa njim *nema borbe*, kada je žrtva i predmet izivljavanja! (Kod huliganskog ponašanja, stanje redovno). Moralno načelo koje se najviše približilo univerzalnoj prihvaćenosti glasi: ne treba nanositi bol bespomoćnom čoveku, koji ne škodi i ne ugrožava. Zato mora biti ne samo obezvredjen, nego i prikazan škodljivim i opasnim. Od strane autoriteta, što je ovde takođe prisutno!

Ali, šta kad konvencionalni steknu *legitimnu mogućnost* da ispoljavaju sebe, pa i frustriranost? Šta kad autoritarni, stalno upućeni da poštuju autoritet, dobiju ovlašćenje od za njih *nesumnjivog autoriteta*, suprotno moralnim načelima? (Milgramov cilj bio je da otkrije kada i kako će se ljudi, oči u oči s jasnim moralnim imperativom, suprotstaviti autoritetu. A, kod navijača, taj imperativ

i nije prisutan). I naređenje, od drugog „nadležnog“ autoriteta, usto *prisutnog* i veoma surovog? (Homans kaže da svaki neuspeh autoriteta da iznu-di poslušnost, slabi opažanu moć autoriteta. Seti-mo se i kakav je vođa navijača, i u kakvoj je sredi-ni). Zna se šta biva! Subjekat odgovara na signale s nivoa iznad sopstvenog, a ravnodušan je na one sa nižeg. Ovde su niži svi izvan *svoje* navijačke potkul-ture! Konformiranje je odgovor na *pritisak navijačke grupe* koji može biti implicitan (naređenja ne mora biti), ali s obzirom na njen značaj, veoma je jak! Osim nje, druge grupe za njega gotovo i ne postoje. (Upravo pripadnost što većem broju različitih grupa, Zimel smatra garancijom čovekove slobode). Subje-kat svoje ponašanje tumači kao dobrovoljno, kon-formiranje je njegovo delanje kojim prati drugove čiji je status ravan njegovom, i koji nemaju posebno pravo da upravljaju njegovim ponašanjem. Tim pre što za njih ima razumevanja kod onih koji su iznad, koje nedvosmisleno izražavaju odgovarajućim izja-vama. Praktično *proklamacijama*, ali upravo one glatko se prihvataju kao legitimirajući ciljevi! Jezik se u njima preinačuje, tako da na verbalnom nivou postupci ne dolaze u neposredan sukob s moralnim koncepcijama, koje su deo vaspitanja dotične oso-be. Jezikom ovladavaju eufemizmi, evidentni nasilni-ci postaju „naša deca“! Poslušnost, ukratko označa-va delanje subjekta koji se pokorava autoritetu, odri-čući se inicijative u korist spoljašnjeg izvora, odno-sno autoriteta, i poštujući *situacioni bonton*. (On je u pozadini svake društvene situacije, i ima svoju ulogu u regulisanju ponašanja). Odgovornost se oseća pred grupom i autoritetom koji njim upravljaju, nikako za *sadržaj* delanja koje oni propisuju! Ubistvo Brisa Tatona, pokušaj ubistva policajca, lupanje i paljenje

automobila, pljačka kioska i prodavnica... tako se *ne doživljavaju*. „Neprijatelji“ su, ili ko im je kriv što su se našli tu?

Evidentan je preobražaj ponašanja koji *prois-hodi* iz poslušnosti prema naređenjima, a ne auto-nomno iznikle agresivnosti ili stečene frustrirano-sti. Ključ za ponašanje subjekata ne leži u osuje-ćenom besu ili agresivnosti, već u prirodi odnosa prema autoritetu. Odlučujući činilac nije ni reak-cija na konkretnu naredbu, već reakcija na auto-ritet! Ponašanje nezamislivo za pojedinca koji *samostalno* dela, po naređenju se ostvaruje bez oklevanja. Opažanje legitimnog izvorišta društve-ne kontrole u definisanoj društvenoj prilici, nužno pomera u *instrumentalno stanje*. Osoba posta-je različita u odnosu na pređašnje Ja, ima nove osobine koje nije lako povezati s njenom uobiča-jenom ličnošću. Na vlastite postupke, više ne rea-guje moralnim osećanjem. Njen moralni interes se pomera na procenu s kolikim uspehom ispunjava očekivanja autoriteta. Osoba, a ovde je u pitanju uglavnom adolescent, ili mlađa punoletna osoba. A, ko sve kod nas radi, na tom pomeranju!

Tek posle adekvatne dijagnoze, sledi adekvat-na terapija! Snaga kojom raspolaže *moralno oseća-nje* pojedinca, manje je delotvorna nego što volimo da verujemo... Rad na *slabljenju* pomenutih autorite-ta u korist *jačanja* zvaničnih (kako je ovo lako reći a teško ostvariti u klimi opšte krize vrednosti i insti-tucija), uz rad na *izgradnji pravih ličnosti...*, jedan je od neophodnih uslova uspešne „borbe“ sa huligan-skim ponašanjem. Posebno ovim oko sporta, mada ne samo s njim.

HELSINŠKE SVESKE

28. Sandžak: Identitet u procepu starog i novog

29. Sandžak i evropska perspektiva

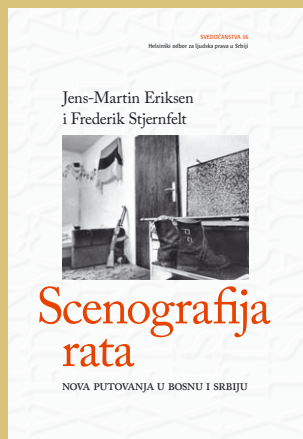

30. Zatvori u Srbiji 2010

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica - od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, Etnologija svakodnevnog života
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: Etika odgovornosti
26. Kovanje antijugoslovenske zavere I i II
27. Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta
29. Fahri Musliu, Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca
30. Srđa Popović, Nedovršeni proces
31. Vukovarska tragedija 1991 I i II
32. Snaga lične odgovornosti
33. Rat u brojkama
34. Raskrinkavanje projekta Velika Srbija
35. Fahri Musliu, Masakr u Suvoj Reci
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, Scenografija rata
37. Olivera Milosavljević, Činjenice i tumačenja
38. Prijatelji o Seški Stanojlović, Verna svojoj profesiji

OGLEDI

9. Momčilo Isić, Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka
10. Tomislav Ognjanović, Čaršija, Utrina ili Srbija
11. Ljiljana Vuletić (priredila), Ksenija Atanasijević: Etika feminizma
12. Olga Popović-Obradović, Kakva ili kolika država
13. Ivan Đurić, Vlast, opozicija, alternativa
14. Olivera Milosavljević, Savremenici fašizma 1
15. Olivera Milosavljević, Savremenici fašizma 2